

Hevossairaalan potilaat.

Talvisodan aikaisten kenttähevossairaaloiden potilaiden sairaudet ja tappiot

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

Historia- ja maantieteiden laitos

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Kesäkuu 2012

Marjanna Partio

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Marjanna Partio

Opiskelijanumero: 170 845

Tutkielman nimi: ”Hevossairaalan potilaat”. Talvisodan aikaisten kenttähevossairaaloiden potilaiden sairaudet ja tappiot

Tiedekunta/ oppiaine: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia

Sivumäärä: 94 + 6 liitettä

Aika ja paikka: kesäkuu 2012, Joensuu

Pro gradu tutkielmani käsittelee talvisodan aikaisia kenttähevossairaloita. Tutkielmassani tarkastelen kenttähevossairaaloiden hevospotilaita ja niiden sairauksia talvisodan aikana. Tutkielmani tehdessäni minun oli tutustuttava myös talvisodan aikaiseen huolto-organisaatioon ja siellä erityisesti hevoshuolto-osastoon, jotta kykenin ymmärtämään hevospotilaiden siirtymisen kenttähevossairaloihin ja sieltä taas eteenpäin muihin joukko-osastoihin. Tarkoitukseni on paneutua erityisesti talvisodan aikaisiin kenttähevossairaloihin, niiden organisaatioon sekä siellä potilaina olleisiin hevosiin. Pysin tarkastelemaan huolto-organisaatiossa työskenteleviä ihmisiä ja heidän rooliaan hevosten hyvinvoinnin edistäjinä.

Hevosten roolia talvisodassa ei voi kiistää. Ne olivat oleellinen osa talvisotaa. Hevosten merkitys on noteerattu useissa sotahistoriaa käsittelevissä teoksissa, mutta aiheen syvempi tarkastelu on jäänyt teoksista kokonaan pois. Työni tarkoitus on paneutua aiheeseen hieman syvemmin ja selvittää miten hevoset otettiin huomioon talvisodan huolto-organisaatiossa ja kuinka paljon ne kärsivät sotatilanteesta. Tutkimuskysymyksiin vastasin monipuolisen ja laajan lähdeaineiston avulla.

Kokonaisuudesta voidaan tulla siihen johtopäätökseen, että armeijakunnan kenttähevossairaalat onnistuivat tehtävässään turvata armeijan liikkuvuus. Todistettavasti hevosten kuntoon vaikutti sotatilanne ja sen myötä tehokas huolto-organisaatio. Hevoset kärsivät tappioita ja loukkaantuivat siinä missä ihmisetkin. Talvisodan kenttähevossairaalassa hevoset kärsivät erityisesti erilaisista ruhjeista, haavoista ja avanteista. Pääsääntöisesti hevoset kärsivät sodassa syntyneistä vaivoista kuten erilaisista haavoista, luunmurtumista ja lävistävistä vammoista.

Kaikissa hevossairaloissa yleisin syy potilaan kuolemaan oli poikkeuksetta eriaisteiset sotatilanteesta johtuneet vammat kuten sirpale- tai lävistävät haavat, jonkin verran potilaita menetettiin murtumien ja väärän ruokinnan vuoksi. Hevosia kuoli talvisodan aikana noin 7000 kappaletta, mikä oli ainoastaan 10 % kaikista armeijaan otetuista hevosista. Osa näistä hevosista menehtyi kenttähevossairaloissa, mutta verrattain pieni osa. Pääsääntöisesti kenttähevossairaalat hoitivat potilaansa ja palauttivat ne rintamalle tai lähettivät ne eteenpäin kuntoutukseen kotihevossairaloihin. Lopulta vain pieni osa hevospotilaista menetti henkensä kenttähevossairaalan henkilökunnan hyvässä hoidossa.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	4
1.1 Tilanne talvisodan alussa	4
1.2 Armeijan ryhmitys talvisodan alussa	5
1.3 Eläinlääkintähuolto	6
1.4 Aiheen rajausta ja tutkimuskysymykset	7
1.5 Menetelmät	8
1.6 Lähteet	9
1.7 Tutkimuskirjallisuus	14
2. ELÄINLÄÄKINTÄHUOLLON ORGANISAATIO TALVISODASSA	16
2.1 Organisaation rakentuminen	16
2.2 Päämajan eläinlääkäreiden toiminta	18
2.2.1 Armeijakunnan kenttähevossairaalat (K.Hev.S)	19
2.2.2 Divisioonan eläinlääkintäkomppaniat (ELK)	20
2.3 Puolustusministeriö ja kotijoukot	21
3. TALVISODAN KENTTÄHEVOSSAIRAALAT	23
3.1 Kannaksen Armeijan hevossairaalat	24
3.2 I Armeijakunnan 1. Kenttähevossairaala	26
3.3 IV Armeijakunnan 4. Kenttähevossairaala	27
4. TOINEN KENTTÄHEVOSSAIRAALA	29
4.1 Toisen kenttähevossairaalan potilasmäärät	29
4.2 Hevospotilaiden sairaudet toisessa kenttähevossairaalassa	39
5. ENSIMMÄISEN KENTTÄHEVOSSAIRAALAN POTILAAT	46

5.1 Ensimmäisen kenttähevossairaalan potilasmäärät	46
5.2 Ensimmäisen kenttähevossairaalan potilaiden sairaudet ja potilaskuolleisuus	49
6. KOLMANNEN KENTTÄHEVOSSAIRAALAN HEVOSPOTILAAT	55
6.1 Kolmannen kenttähevossairaalan potilasmäärät	55
6.2 Kolmannen kenttähevossairaalan hevospotilaiden sairaudet ja potilaskuolleisuus	63
7. NELJÄS KENTTÄHEVOSSAIRAALA	71
7.1 Neljännen kenttähevossairaalan potilasmäärät	71
7.2 Hevospotilaiden sairaudet ja kuolleisuus neljännessä kenttähevossairaalassa	78
7.3 Kenttähevossairaalat lukuina	85
8. RUHJEITA, HAAVOJA JA AVANTEITA	87
9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	92
LIITTEET	95
Liite 1. Tekstissä esiintyvät lyhenteet	95
Liite 2. Armeijakuntien sijainnit talvisodan alussa	96
Liite 3. I Armeijakunnan sijoittaminen rintamalle	97
Liite 4. IV Armeijakunnan joukkojen sijoittuminen rintamalle	98
Liite 5. Esimerkki eläinlääkintähuolto-organisaation toiminnasta	99
Liite 6. Kenttähevossairaaloiden alkuperäiset sairausilmoitusten sairausryhmät	100

1. Johdanto

1.1 Tilanne talvisodan alussa

Talvisodan alkuun mennessä Suomenhevosia oli jalostettu hieman yli 30 vuotta¹. Hevonen oli oleellinen osa talvisotaa. Hevosmiehet hevosineen toivat ruuat etulinjaan ja paluumatkallaan he kuljettivat lievemmin haavoittuneita sotilaita ja evakuoitavia tarvikkeita etulinjasta huolto-organisaation tiloihin. Hevonen oli käytännössä kenttätukikistön ainoa vetovoima. Niitä käytettiin lentokenttien auraukseen ja lanaukseen, sekä koneiden vetäjinä kiitoradoilta metsän suojaan. Hevonen oli korvaamaton apu vaikeakulkuisilla reiteillä, lumihangessa ja kelirikkoisilla teillä.²

Talvisotaa edeltävänä syksynä esikunnan eläinlääkintätoimisto suoritti hevosten luetteloinnin. Luettelon mukaan Suomessa oli vuoden 1939 lopulla viisivuotiaita tai sitä vanhempia hevosia 317 606. Kun edellisestä vähennettiin sotakelvottomat ja kantakirjahevoset³, jäljelle jäi sotakelpoisia hevosia 173 297.⁴

Armeijalla oli liikekannallepanosuunnitelman aikana noin 4700 hevosta⁵. Hevoset eivät riittäneet armeijan tarpeisiin, joten armeija joutui turvautumaan pakko-ottoihin. Suomessa oli säädetty laki vuonna 1922, joka salli hevosotot sotaväen tarpeeseen sodan aikana. Maa jaettiin ottoalueisiin, jolle puolustusministeriö määräsi luovutusmäärät. Kullekin alueelle määrättiin ottoaluetalokunnat, joiden tehtävänä oli tarkastaa hevoset ajoneuvoineen ja lähettää hyväksytyt hevoset joukkojen perustamispaikkoihin. Hevosia otettiin armeijalle ylimääräisten harjoitusten aikana 60 384. Armeijan omat hevoset mukaan laskettuna armeijalla oli käytössään noin 65 000 hevosta. Otettu hevosaines oli hyvää ja täytti armeijan tarpeen.⁶

Yksi ratkaisevimmista osuuksista joukkojen liikkuvuuden kannalta oli yksiköiden ja joukko-osastojen eläinlääkintäupseereilla ja kengityssepillä. Vammautumisten ja sairastumisten en-

¹ Ojala 1997, 28.

² Waris 1997, 35–36.

³ Kantakirja on jalostukseen hyväksytyjen hevosten rekisteri. Kantakirjatiedostoon kootaan oriista ja tammoista monipuolista tietoa kasvattajia varten kuten tiedot hevosten polveutumisesta, suorituskyvystä, rakenteesta, terveydestä, kestävydestä, liikkeistä ja luonteesta.

⁴ Waris 1997, 46.

⁵ Waris 1997, 45.

⁶ Waris 1997, 40.

naltaehkäisyyn vaikutti suuresti hevosten tarkka rehutus, majoitus sekä oikean valjastuksen ja kuormauksen tarkka valvonta.⁷

1.2 Armeijan ryhmitys talvisodan alussa

Talvisodan alkaessa Suomessa oli Kannaksen Armeija sekä IV Armeijakunta. Kannaksen Armeijan alaisena toimi kaksi Armeijakunnan esikuntaa II ja III.⁸ Kannaksen armeijan esikunnan perustaminen ei kuulunut alkuperäisiin suunnitelmiin. Se perustettiin siltä varalta, että liikekannallepanossa perustetut joukot eivät ehtisi ajoissa miehittämään pääasemaa, tai se murtuisi nopeasti.⁹ Kannaksen armeijan komentajaksi nimitettiin Hugo Österman, joka lopulta sai johdettavakseen kaikki Karjalan kannakselle suunnatut joukot.¹⁰ Harald Öhquistin johtama II armeijakunta ryhmitettiin länsi – Kannakselle Suomenlahden ja Vuoksen välille. Armeijakuntien sijoittelua selventää liite 2. Armeijakunnan alaisuuteen kuuluivat 4., 5. ja 11. Divisioonat. Erik Heinirichin III Armeijakunta oli sijoitettu itä- Kannakselle, Vuoksen ja Laatokan välille. Sen joukkoihin kuuluivat 8. ja 10. Divisioonat. II ja III Armeijakunnalle alistettiin suojajoukkoja pääaseman ja valtakunnan rajan väliselle alueelle.¹¹

Päämaja antoi 19.2 käskyn uuden Armeijakunnan perustamisesta Länsi- Kannakselle. Armeijakunta muodostui II Armeijakunnan 1. Divisioonasta sekä 2. Divisioonasta. Uuden ensimmäisen (I) Armeijakunnan komentajaksi määrättiin Taavetti Lahikainen. Uusi armeijakunta otti alueensa rintamavastuun 25.2.1940. Liitteestä 3. näkee I Armeijakunnan sijoittumisen II ja III Armeijakunnan väliin.¹²

Laatokan ja Ilomantsin välisen puolustuksen hoiti IV Armeijakunta, jonka johdossa oli Woldeemar Hägglund (2.12.1939 lähtien). Suojajoukkojen lisäksi armeijakuntaan kuuluivat 13. ja 12. divisioonat. Pohjoisessa toimi Pohjoisen- Suomen ryhmä (P-SR), jonka komentajana oli W.E. Tuompo. Pohjoisen Suomen ryhmän vastuulle jäi alue Ilomantsista Jäämerelle. Sodan alkuvaiheilla alueen puolustus jäi erillisten pataljoonien ja täydennysmuodostelmien varaan.¹³ Armeijakunnan alueesta erotettiin 6.12.1939 alkaen alue Ilomantsin ja Suojärven välistä. So-

⁷ Waris 1997, 51.

⁸ Raunio 2007, 12.

⁹ Myllyniemi 1982, 92–98.

¹⁰ Tervasmäki, Vuorenmaa, Juutilainen 1984, 104–108.

¹¹ Raunio 2007, 12.

¹² Raunio 2003, 86.

¹³ Myllyniemi 1982, 92–98.

tatoimia ryhtyi johtamaan päämajan alaisena Ryhmä T, jonka komentajana toimi Paavo Talvela. Ryhmä T saavutti Tolvajärven suunnalla suomalaisten ensimmäisen merkittävän voiton talvisodassa.

Jäämeri- Ilomantsi akselilla toiminut Pohjois-Suomen ryhmä löi ensin joulukuun loppuun mennessä Suomussalmella yhden ja heti perään toisen vihollisdivisioonan Raatteentiellä tammikuussa. Ryhmän alueesta irrotettiin Lapin Ryhmä 11. joulukuuta alkaen. Sallan ja Petamon välisen alueen käsittäneen ryhmän komentajana toimi K. M Wallenius.¹⁴

Suomalaisten divisioonaan kuului vuonna 1939 kolme jalkaväkirykmenttiä, 1-2 jääkäripataljoonaa, 1-2 kenttätukirykmenttiä sekä erikoisaselajien joukko-osastoja.¹⁵ Yhteisvahvuudeltaan divisioonaan kuului vajaat 15 000 miestä ja 36 tykkiä. Kenttäarmeijan sotavarustuksessa oli suuria puutteita, tästä johtuen joukot oli varustettu hyvin eriasteisesti.¹⁶

1.3 Eläinlääkintähuolto

Puolustusvoimien huolto-organisaatio vastasi joukkojen huollosta. Se jakaantui lukuisiin eri osastoihin joilla jokaisella oli oma tehtävänsä. Talvisodan alkaessa puolustusvoimien huollosta vastasi eversti Aksel Airo. Suurilta osin huollon järjestäminen oli puutteellista talvisodan alkuvaiheilla. Monessa osastossa jouduttiin tyytymään henkilökuntaan joka oli tehtäviinsä täysin kouluttamatonta. Huoltolajien johtajat olivat tietämättömiä sodanaikaisesta toiminnan suunnittelusta ja kehittämisestä. Ylimääräisten harjoitusten (YH) aikana huollon järjestely vietiin niin pitkälle kuin se olosuhteisiin nähden oli mahdollista.¹⁷

Hevosten merkittävän roolin ansiosta ne oli otettava huomioon myös huollossa. Jokaisen armeijakunnan esikunnassa oli armeijakunnan eläinlääkärin johtama eläinlääkintätoimisto. Armeijakunnan eläinlääkärin alaisena toimi kenttähevossairaala (K.Hev.S), jossa pystyttiin käsittelemään 200-400 potilasta.¹⁸ Kenttähevossairaalaan kuului erillinen sairastalli (stalli) sekä sen varikkojoukkue. Armeijakunnan hevosvahvuus vaihteli noin 8 500–13 000 hevosen välil-

¹⁴ Raunio 2007, 12–14.

¹⁵ Tervasmäki, Vuorenmaa, Juutilainen 1984, 53.

¹⁶ Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt 2000, 84.

¹⁷ Tirronen 1979, 332–335.

¹⁸ Waris 1997, 52.

lä.¹⁹ Divisioonan esikunnissa oli divisioonan eläinlääkäri ja apulaiseläinlääkäri.²⁰ Kuhunkin divisioonaan sekä ratsuväkiprikaatiin kuului eläinlääkintäkomppania (ELK), jossa oli neljä eläinlääkärää. Komppaniaan kuului sairastalli (stalli), sekä kuljetus-, varikko- ja toimitusjoukkueet. Divisioonan määrävahvuuksiin kuului yhteensä noin 3 500 hevosta.²¹

Kotialueella toimi viisi kotihevossairaala (KotiHev.S), joista kukin kykeni vastaanottamaan noin 500 potilasta. Kussakin sairaalassa toimi 2–4 eläinlääkärää. Sairaaloihin evakuoitiin pitkän toipilas- ja kuntouttamisajan vaatineet hevospotilaat. Kotialueella toimi myös 11 kotihevossavarikkoa, jotka vastasivat kenttäarmeijan hevostäydennyksestä. Edellä mainittujen yksiköiden lisäksi perustettiin myös kaksi erillistä eläinlääkintäjoukkuetta (Er.ELJ) ja kolme erillistä eläinlääkintäryhmää (Er.ELR), eläinlääkintälaboratorio ja eläinlääkintävarikko, jotka myöhemmin siirtyivät itsenäisiksi eläinlääkintä- ja kengitysvarikoiksi.²²

1.4 Aiheen rajausta ja tutkimuskysymykset

Hevosten merkittävän roolin ansiosta ne pyrittiin ottamaan huomioon huolto-organisaatiossa. Tavoitteenani on tutkia talvisodan aikaisia kenttähevossairaaloita, joita oli kaiken kaikkiaan neljä. Olen rajannut tutkimukseni ajallisesti talvisotaan eli vuosiin 1939–1940. Aikarajaus oli suoritettava tutkimuksen laajuuteen liittyvistä syistä. Ajallisesti talvisota ei ollut pitkä, mutta kenttähevossairaaloita oli kohtuullinen määrä. Kenttähevossairaaloiden määrät nousevat runsaasti jos tutkimuksessa olisivat mukana myös jatkosodan kenttähevossairaalat. Aloitan tutkimukseni joidenkin kenttähevossairaaloiden kohdalla jo ylimääräisten harjoitusten aikana. Yksi kenttähevossairaaloista perustettiin myöhemmin, joten sen kohdalla aloitan tutkimukset perustamispäivästä. Rajaan tutkimuksen päättymisajankohdan talvisodan loppuun 13.3.1940.

Tutkimuksessani pyrin selvittämään, millaisia ja miten paljon sairauksia ja loukkaantumisia hevosilla oli talvisodan aikana. Miten sairauksia ja loukkaantumisia pyrittiin ehkäisemään? Ja mitkä olivat yleisempiä sairauksia ja loukkaantumisia kenttähevossairaalan hevosilla? Olen luokitellut eri sairauksia ja loukkaantumistyypppejä ja pyrin selvittämään yleisimmät syyt hevosten saapumiseen kenttähevossairaalaan. Oliko jollain tietyllä alueella erityisen paljon loukkaantuneita tai sairastuneita hevosia ja miten asian voisi selittää. Pyrin myös vertailemaan

¹⁹ Nousiainen 1988, 890–891.

²⁰ Waris 1997, 51.

²¹ Nousiainen 1988, 890.

²² Nousiainen 1988, 891.

eri kenttähevossairaaloiden sairaustilastoja ja selvittämään oliko hevosten sijainnilla keskeistä merkitystä loukkaantumisten tai sairastumisen osalta. Otan huomioon myös sodan vaiheet ja sääolosuhteet vertailussani.

Toinen keskeinen kysymys tutkimuksessani on: mikä oli yleisin syy hevosen lopettamiseen kenttähevossairaalassa? Oliko talvisodan aikana joitakin epidemioita, joita kenttähevossairaalan täytyi ottaa erityisesti huomioon hoitotoimenpiteissä tai hevosten kotiuttamisessa? Miten epidemioihin suhtauduttiin ja miten niitä pyrittiin estämään? Puhkesiko huonojen tilojen tai henkilökunnan asiantuntemattomuuden ansiosta epidemioita? Vai osattiinko epidemiat ja turhat sairastumiset välttää? Jos osattiin, millä keinoilla?

Olen perehtynyt hieman kenttähevossairaaloiden organisaatioon. Tarkoituksena on selvittää miten kenttähevossairaalat ja sen alaiset osastot todellisuudessaan toimivat. Oliko hevosten huolto hyvin organisoitua, ja saivatko hevoset tarvittavaa hoitoa. Missä kenttähevossairaalat sijaitsivat sekä voiko niiden sijaintia perustella jollakin tavalla? Varon kuitenkin keskittymästä organisaatioon liittyviin asioihin liikaa, jotta tutkittava asia ei laajene liian suureksi.

1.5 Metodit

Tutkimuksessani käytin kvantitatiivista eli määrällistä sekä kvalitatiivista eli laadullista lähestymistapaa. On varsin yleistä käyttää näitä kahta menetelmää rinnakkain tutkimusaineiston analysoinnissa. Menetelmiä pidetään yleisesti toistensa vastakohtina, mutta samassa tutkimuksessa käytettynä ne voivat myös tukea toisiaan.²³

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään vähemmän strukturoidusti kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa aineisto on yleensä tekstimuotoista, esimerkiksi kirjeet, päiväkirjat, ja omaelämäkerrat ovat tyypillisiä kvantitatiivisen tutkimuksen lähteitä.²⁴ Kvalitatiiviselle tutkimukselle ei ole olennaista suuri joukko vaan pienet kokonaisuudet ovat osa tutkimusmenetelmää. Laadullinen analyysi koostuu kahdesta eri vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoitusten ratkaisemisesta.²⁵ Kenttähevossairaaloiden kansiot olivat pääosiltaan tekstimuodossa, joten jouduin analysoimaan ja ratkaisemaan erilaisia arvoi-

²³ Alasuutari 1994, 23 .

²⁴ Heikkilä 2004, 16–17.

²⁵ Alasuutari 1994, 30.

tuksia. Tekstimuotoisista lähteistä selvitin muun muassa kenttähevossairaaloitten toimintaperiaatteita ja menettelytapoja. Näin ollen kvalitatiivinen metodi oli hyvin keskeisessä roolissa tutkimustani.

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa voidaan hankkia erilaisista muiden keräämistä tilastoista, rekistereistä, tietokannoista tai sitten tiedot kerätään itse. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa on monia erilaisia keinoja tuottaa tilastollista aineistoa. Kvantitatiivisen tutkimuksen avulla selvitetään lukumääriin ja prosenttiosuuksiin liittyviä kysymyksiä, sekä eri asioiden välisiä riippuvuuksia tai tutkittavassa ilmiössä tapahtuvia muutoksia.²⁶ Tässä tutkimuksessa tilastot ovat joko olleet valmiina kenttähevossairaalan itsensä muodostamina tai sitten olen koonnut tilastot itse saatavilla olleesta aineistosta. Kvantitatiivisesta aineistosta pystytään tutkimaan lukuisia erilaisia asioita. Tässä tutkimuksessa keskitytään varsin yksinkertaisiin kokonaisuuksiin ja niiden selvittämiseen. Keskeisintä tässä tutkimuksessa on hevosmäärien tarkastelu sekä sairastuneiden hevosten määrät sekä prosenttiosuudet kokonaisuuksista.

Mielestäni nämä kaksi menetelmää täydentävät hyvin toisiaan tutkimuksessani. Ilman tilastollista analyysiä sekä havainnollisia kaavioita tutkimus jäisi varsin vajaaksi. Toisaalta pelkillä tilastollisilla analyyseillä ja kaavioilla tutkimuksessani ei olisi päästy pitkälle. Laadullinen tutkimusmenetelmä tuo eräänlaista syvyyttä tutkimukseeni.

1.6 Lähteet

Päälähteenäni ovat kansallisarkistossa (KA) sijaitsevat kenttähevossairaaloitten kansiot. Kansiot on järjestelty sairaaloittain. Kansioitten sisältö oli varsin sekaisin, mikä teki tutkimisesta haastavaa. Olen käyttänyt myös Kannaksen armeijakunnan eläinlääkintätoimiston arkistoja hyödykseni täydentämään kenttähevossairaaloista saatuja tietoja. Käytin Armeijakuntien eläinlääkintätoimistojen aineistoja, erityisesti 2. Kenttähevossairaalan kohdalla. Kyseiset asiakirjat ovat muotoutuneet talvisodan kuluessa hevossairaaloitten käydessä kirjeenvaihtoa armeijan esikuntien kanssa. Sairaaloihin lähetettiin erilaisia käskyjä, kirjelmiä sekä erilaisia ohjeistuksia. Hevossairaalat lähettivät erilaisiin tavarahankintoihin liittyviä pyyntöjä sekä selvityksiä erilaisista asioista, kuten hevosvahvuudesta, potilasmääristä ja kuolleista hevosista.

²⁶ Heikkilä 2004, 16–17.

Organisaation selvittämiseen tarvitsin siihen erikoistuneen lähdeaineiston. Eläinlääkintähuolto ohje II (E.L.O. I) rauhan ajalle sekä Kenttäeläinlääkintäohjesääntö (K.E.O.) avasivat eläinlääkintähuollon organisaatio syvemmältä kuin muut lähdeaineistoni. Aineistossa esitettiin puolustusvoimien kokoonpano sekä eläinlääkintähuollon organisaatio. Organisaation esittelyn lisäksi eläinlääkintähuolto-ohjeessa esiteltiin toimenpideohjeet eri sairauksien varalle. Kenttäeläinlääkintäohjesäännössä esiteltiin organisaation toimenpiteet henkilötasolla sekä hevossairaalan sijoitteluun ja konkreettiseen toimintaan liittyvät asiat.

Lähteenä kenttähevossairaaloiden kansiot ovat olleet kohtuullisen luotettavia sillä lähteet ovat virallisia kirjeitä eri armeijan tahoille. Joissakin tapauksissa kuten viikkoilmoituksissa on nähtävissä hieman hutilointia, sillä numerot ovat epäselviä. Joidenkin sairaaloiden kohdalla oli nähtävissä, että kaavaketta täytettäessä on tehty laskuvirheitä. Muutaman sairaalan kohdalla oli puutteita selvitysten teossa. Hevossairaaloiden vertailu oli paikoittain haastavaa, sillä ilmoitukset oli tehty eri periaatteilla ja osittain ne olivat puutteellisia.

Tutkimuksessani keskityn sairausilmoitusten ja hevosten määrien tarkasteluun. Sairausilmoitukset on tehty sairaalasta riippuen vaihtelevasti. Huolellisuus näkyy tarkoissa hoitotunti-ilmoituksissa ja siinä, että hevoset on laskettu tarkasti. Muutaman sairaalan kohdalla esikunta on huomauttanut sairausilmoitusten puutoksista. Sairausilmoitukset tehtiin pääsääntöisesti valmiisiin sairausilmoituslomakkeisiin, jotka sairaalanhenkilökunta täytti kohta kohdalta ilmoitusta tehdessään. Sairausilmoituksessa oli sairaudet jaoteltu erilaisiin kategorioihin. Jokaisen kategorian alle oli merkitty yksittäisiä sairauksia, joiden kohdalle laitettiin lukumäärä sen perusteella kuinka monta hevosta sairasti kyseistä tautia ilmoituksen ilmoittamana aikana. Ilmoituksista selviää kuinka monta sairastunutta hevosta sairaalaan saapui lisää ilmoituksen ilmoittamana aikana sekä muutamassa sairaalassa merkittiin myös kyseisestä taudista parantuneet ja siihen kuolleet potilaat.

Kenttähevossairaaloissa seurattiin potilasmäärien kehitystä viikko- tai päiväilmoituksilla. Viikkoilmoituksissa ilmoitettiin erikseen tallin, varikon ja sairaalan omien hevosten lukumäärä. Hevosten saapuminen ja lähteminen kirjattiin jokaiseen ilmoitukseen erikseen. Hevossairaaloiden kohdalla ilmoitusten tyyli vaihteli sairaalakohtaisesti. Muutamassa kenttähevossairaassa olleisiin ilmoituksiin kirjattiin myös evakuoitujen ja eteenpäin siirrettyjen hevosten määrät ja määränpää.

Pääsääntöisesti hevosmääräilmoituksista pystyi seuraamaan, kuinka monta potilasta kenttähevossairaalassa oli ilmoituksen voimassaoloaikana. Hevosmääräilmoitukset jaettiin kahteen kategoriaan. Toisessa ilmoituksessa ilmoitettiin potilasmäärä ja toisissa ilmoituksissa ilmoitettiin hevossairaalan käytössä oleva hevosmäärä sekä varikolla olevien täydennyshevosten määrä. Tyypillisesti hevossairaalan potilasviikkoilmoituksissa näkyi kuinka monta hevospotilasta oli saapunut hevossairaalaan. Muutaman sairaalan kohdalla ilmoituksiin oli eritelty eri osastoista saapuneet potilaat. Ilmoituksista näkyi edelleen lähetetyt hevoset jotka olivat toipuneet, niiden lukumäärät ja selitykset minne ne lähetettiin. Ilmoituksista näkyi myös kuinka moni potilas evakuoitiin kotihevossairaalaan tai kotiseudulle kenttäkelvottomana.

Olen tutkinut potilasmääriä ja vertaillut niitä hevossairaalan ilmoittamiin sairausmääriin. Viikkoilmoitukset on tehty jokaisessa sairaalassa täsmällisesti ja huolellisesti, muutamaa yksittäistapausta lukuun ottamatta. Jos sairausilmoitukset haluaa kyseenalaistaa, on helppoa laskea yhdestä ilmoituksesta hevosten lukumäärän ja vertailla sitä seuraavan ilmoituksen lukumäärään.

Jokaisen kenttähevossairaalan tuli ilmoittaa kuolleiden potilaiden määrä Armeijakunnan eläinlääkintätoimistoon. Kuten muissakin papereissa ilmoitukset erosivat hevossairaalamuotoisesti. Pääsääntöisesti kuitenkin jokainen sairaala pyrki ilmoittamaan joko sairaustilastoinnin yhteydessä tai erillisellä lomakkeella kuolleen potilaan ”henkilötiedot” sekä kuoleman aiheuttajan. Jokaiselle hevospotilaalle tehtiin raadonavauspöytäkirja, jossa ilmoitettiin mihin hevonen oli kuollut tai lopetettu sekä miten niin sanottua raatoa voitiin käyttää edelleen. Kuolemantapauksissa sairaaloiden käytännöt erosivat toisistaan. Ensimmäisessä ja kolmannessa ja kenttähevossairaalassa tehtiin tarkat ilmoitukset kuolleista ja lopetetuista hevosista ja kuolemaan johtaneista syistä. Jokaisesta potilaasta tehtiin erillinen raadonavauspöytäkirja joka lähetettiin tarkasti täytettynä I ja III Armeijakunnan eläinlääkintätoimistoon. Toisessa kenttähevossairaalassa kuolleista potilaista ei löytynyt tarkempia selvityksiä, kuolleet potilaat ilmoitettiin ainoastaan potilasmäärien yhteydessä. Neljännessä kenttähevossairaalassa kuolleet ja lopetetut potilaat ilmoitettiin sairausilmoitusten yhteydessä.

2. Kenttähevossairaala pyrki toimittamaan jokaisen viikon sunnuntaina potilasmääräilmoituksen II Armeijakunnan eläinlääkintätoimistoon. Ilmoituksiin oli kirjattu päivämäärä jolloin ilmoitus oli tehty, ilmoituksen numero, edellisen ilmoituksen mukaan hoitoon jääneet potilaat, uudet potilaat, parantuneet potilaat, evakuoidut potilaat, kuolleet potilaat, hoitoon jääneet po-

tilaat sekä kaikki potilaat yhteensä jotka kulkivat 2. Kenttähevossairaalan kautta muihin joukko-osastoihin.

2. Kenttähevossairaalan osalta virallisista sairausilmoituksista ei löytynyt jälkeäkään 1940 talven osalta Kannaksen Armeijan Eläinlääkintätoimiston, II Armeijakunnan eläinlääkintätoimiston eikä 2. Kenttähevossairaalan kansioista vuodelle 1940. Syksyn osalta 2. Kenttähevossairaalan sairausilmoitukset oli tehty niille tarkoitetuille kaavakkeille, joista näkyivät erilaiset taudit. Taudit on jaettu ilmoituksissa 14 suurempaan luokkaan, jotka on jaettu edelleen sairauksiin. Ilmoituksista voi seurata sairauksien lisäksi kuinka paljon potilaita oli jäänyt sairastamaan yhtä sairautta edellisen ilmoituksen jälkeen. Ilmoituksiin kirjattiin uudet potilaat, parantuneet potilaat, poistot (joita olivat evakuoinnit toisiin osastoihin), kuolleet ja lopetetut potilaat, potilasmäärä yhteensä sekä käytetyt hoitopäivät. Ilmoituksen loppuun merkittiin potilaiden yhteismäärä edellisen ilmoituksen mukaan, lisättyjen potilaiden jälkeen, poistojen lukumäärä, kokonaismäärä sekä hoitotunnit yhteensä.

Muissa kenttähevossairaaloissa tehtiin erilliset ilmoitukset kuolleista ja lopetetuista potilaista, mutta 2. Kenttähevossairaalan osalta sellaisia ei löytynyt. Tiedot kuolleista ja lopetetuista hevosista olen kerännyt potilasmääräilmoituksista, sillä vuoden 1940 ilmoituksissa ilmoitettiin kuolleiden ja lopetettujen hevosten määrä sekä syy miksi potilas oli menehtynyt tai lopetettu.

1. Kenttähevossairaalan potilasilmoitukset erosivat hieman 2. Kenttähevossairaalan ilmoituksista. 1. Kenttähevossairaalan ilmoitukset olivat erittäin tarkasti tehtyjä. Potilasmääräilmoituksissa ilmoitettiin päivämäärä jona ilmoitus oli tehty, kortin numero, hoitoon jääneet potilaat edellisen ilmoituksen mukaan, ilmoituksen aikana lisäksi tulleet, kuolleet potilaat, muualle evakuoituneet, varikkokelpoiset, omistajilleen palautetut sekä hoitoon jääneet potilaat kauden lopulla sekä potilasmäärä yhteensä kauden alusta.

1. Kenttähevossairaalan sairausilmoituksessa on merkitty hevosten sairaudet päivän tarkkuudella. Taulukkoon on merkitty jokaisen päivän kohdalle kuinka monta potilasta on sairastanut mitään sairautta. Sairausryhmät poikkesivat merkittävästi 2. kenttähevossairaalan sairausryhmistä. 2. Kenttähevossairaalamme ryhmät oli jaettu 14 isompaan ryhmään, mutta 1. Kenttähevossairaalamme ryhmiä oli ainoastaan kuusi. Nämä kuusi ryhmää jaettiin vielä pienempiin osiin. Pääryhmiä olivat: haavat, vikoja raajoissa ja kavioissa, vikoja muualla jaloissa, tartuntataudit sisäisiä sairauksia sekä muuten kenttäkelvottomat hevoset.

1. Kenttähevossairaalaan menehtyneet potilaat kerättiin erilliselle listalle johon kirjoitettiin yksikkö josta hevonen oli saapunut hevossairaalaan, hevosen nimi, ottonumero sekä hevosen numero, päivämäärä, lopetuksen/kuoleman syy sekä erilliset liitteet kuten raadonavauspöytäkirja.

3. Kenttähevossairaalan osalta lähdeaineistoa voi luonnehtia hyväksi. Pääsääntöisesti potilasilmoitusten väli muissa sairaaloissa oli noin viikon verran, mutta III Armeijakunnan kenttähevossairaalassa ilmoituksia tehtiin välillä muutamasta päivästä aina viikon mittaisin väliajoin. Ilmoitusten välillä saattoi olla jopa seitsemän päivää. Ilmoitukset tehtiin niille tarkoitetuille kaavakkeille aivan kuten 2. Kenttähevossairaalassa. Ilmoituksiin kirjattiin muodostelman numero, edellisen ilmoituksen mukaan hoitoon jääneet potilaat, uudet potilaat, parantuneet potilaat, joukko-osastoihin palautetut potilaat, menehtyneet tai lopetetut potilaat sekä tapaukset vuoden alusta alkaen. Ilmoitusten perusteella olen laskenut potilaiden kokonaismäärän sekä parantuneiden, evakuoitujen ja kuolleiden potilaiden kokonaismäärät.

3. Kenttähevossairaalaan on tehty kattavat sairausilmoitukset ja pääsääntöisesti kuolleisuus tilastot ovat luotettavanoloisia. Sairausilmoitukset oli tehty tasaisesti viikon välein. Viikkoilmoituksista sairaala oli koonnut erilliset kuukausi-ilmoitukset, joihin oli laskettu edellisen kuukauden potilasmäärät yhteensä. Ainoastaan syksyn 1939 ilmoituksissa on selvästi heittoa, sillä 3. Kenttähevossairaalassa hoidettiin 81 potilasta. Näistä potilaista 45 potilasta ja palautettiin rintamalle, 14 potilasta menehtyi. Potilaista 22 on niin sanotusti kateissa. Osa potilasmäärän heitosta voidaan selittää kuolleisuustilaston myöhemmällä alkamisajankohdalla. Sairaustilastointi alkaa päivästä 23.10.39 kun kuolleiden potilaiden määrät ilmoitettiin vasta 12.11.39 alkaen. Kaikkia 22 potilasta ei voi kuitenkaan julistaa kuolleeksi, sillä alkusyksystä potilaita menehtyi varsin vähän. Todennäköisintä on, että kaikkia potilaita ei ole merkitty sairaustilastointiin. Kyseessä on ainoastaan kahden kuukauden jakso, joten on varsin ymmärrettävää, että sodan alkuvaiheessa tilastoinnissa esiintyi puutteita.

Talven 1940 osalta sairausilmoitusten ja kuolinilmoitusten tilastointi aloitettiin heti vuoden 1940 alusta. Kuolinilmoitukset kirjattiin käsin. Osa ilmoituksista on täytetty huolimattomasti ja erittäin huonolla ja sekavalla käsialalla. Tästä syystä kuolleiden potilaiden ryhmässä 14 sekalaiset, kasvannaiset ja myrkytykset on seitsemän potilasta liikaa. Samoin kaviosairaudet -

ryhmässä potilaita on menehtynyt kolme kaviosairauksien myötä, mutta varsinaisesti potilaita ei ole sairaalaan otettu kirjoille, sillä niistä ei ole mainintaa sairaustilastoissa.

Neljannen Kenttähevossairaalan potilaskirjanpito alkoi 14.11.1939. 4. Kenttähevossairaala toimi hyvin säännöllisesti, sillä potilasmäärä ilmoitukset tehtiin päivittäin. Ilmoituksiin kirjattiin edellisen ilmoituksen potilasmäärä, lisäykset sekä poistot. Ilmoituspäivän potilaat jaettiin kulkukelpoisiin, kuljetettaviin sekä tartuntatautisiin. Lopuksi potilasmäärä laskettiin yhteen. Potilasmäärän tiheän ilmoittelun vuoksi keräsin uusien potilaiden määrän 4. Kenttähevossairaalan sairausilmoituksista, joihin kirjattiin viikon mittainen ajanjakso. Samalla valitsin potilasmääräilmoituksista päivämäärät, jolloin sairausilmoitukset oli jätetty. Sairausilmoitusten ja potilasmääräilmoitusten luvut täsmäävät muutaman potilaan tarkkuudella.

Neljännessä kenttähevossairaalassa sairausilmoitukset ovat poikkeuksellisen kattavia, lukuun ottamatta menehtyneiden potilaiden tilastoja. Sairausilmoitukset tehtiin tasaisesti viikonmittaisin väliajoin joihin kirjattiin kaikkia sairauksia sairastaneet potilaat. Sairausilmoituksista sai selville evakuoitujen potilaiden sairaudet ja määrät. Loppuun sairaalan henkilökunta olivat merkinneet sairausryhmän kohdalle tilanteen alusta saakka käytetyt hoitotunnit. Sairausilmoitukset yhdessä potilasmäärä ilmoitusten kanssa tuntuvat pitävän paikkaansa. Molemmat ilmoitukset ilmoittavat hevospotilaiden määrän muutaman potilaan tarkkuudella.

1.7 Tutkimuskirjallisuus

Hevosia ja talvisodassa on tutkittu yllättävän vähän. Ilmari Ojalan toimittama teos *Suomenhevonon Suomen puolesta 1939–1940* on yleisteos Suomenhevoson merkityksestä Suomen sodissa. Teoksesta tulee hyvin esiin peruslähtökohdat. Pääosin muut kirjalliset lähteet joihin tutustuin, olivat lähinnä kaunokirjallisuuden aineistoa. Esimerkiksi Ulla–Maija Aaltonen on koonnut kirjaansa muistelmia hevosista sodissa, sekä erilaisia tarinoita hevosista ja heidän omistajistaan. Samoin Hannu Pesosen, Olavi Hankimon, Venla Pystysen sekä Riikka Pesosen kirjoittama kirja *Liinaharja Suomenhevoson taival* sisältää kertomuksia Suomenhevosista eri aikoina. Näistä teoksista saa käsityksen hevosen asemasta yhteiskunnassamme ja sitä kautta voi yrittää ymmärtää talvisodan aikaisen hevosen roolia silloiseen yhteiskuntaan nähden.

Jouko Nousiaisen artikkeli Eläinlääkintähuolto, joka löytyy kirjasta *Puolustusvoimien huolto 1918- 1986*, on tutkimustyyppinen lähde, jossa käsitellään eläinlääkintähuoltoa ja sen organisaatiota. Artikkelissa ei ole kuitenkaan minkäänlaisia lähdeviittauksia, enkä siksi käyttänyt sitä organisaation esittelyn päälähteenäni. Anu Ylä- Pietilän Pro gradu- tutkielman *Pelloilta rintamalle. Hevoset ja hevoshuolto -organisaatio talvisodassa* tutkielmassa käsitellään huolto-organisaatiota ja sen toimivuutta. Pro gradussa esitellään hyvin armeijan huolto-organisaatio ja sen pienet palaset, mistä minulle oli valtavasti hyötyä. Ylä-Pietilä on tutkinut huolto-organisaation toimivuutta talvisodan aikana ja viittaakin välillä sairauksien kokonaismääriin, mutta mitään tarkempaa selvitystä sairauksista hänen tutkimuksessaan ei ole.

Eläinlääkintähuoltoon liittyvä artikkeli löytyy Ratsuväen vuosikirjasta osasta I. Artikkelia kertoo 1930-luvun hevosten huolto-organisaatiosta. Artikkelissa tulee hyvin esille 1930-luvun eläinlääkintähuollon toiminta. Toiminnan lisäksi artikkelissa esitellään hevosten ruokinta ja yleisempiä sairauksia. Esille nousevat hyvin myös erilaiset käytännön asiat miten kyseiseen aikaan hevosten kanssa meneteltiin. En ole kuitenkaan löytänyt eläinlääkintää ja hevosten sairauksia käsitteleviä tutkimuksia tai artikkeleita.

Tutkimukseni on sidottava sotatapahtumiin, ja tästä syystä olen perehtynyt talvisodan kulkuun perinpohjaisesti. *Talvisodan historia* -kirjasarjassa käsitellään talvisotaa laajasti. Talvisodan historia osassa 4. on hyvin esitelty talvisodan huolto-organisaatiota. Talvisodan historia -kirjasarjan osassa 2. esitellään erittäin hyvin joukkojen liikkeet osastoittain. Toisena talvisotaa käsittelevänä lähteenä olen käyttänyt Ari Raunion ja Juri Kilin *Talvisodan taisteluja* -kirjaa. Kirjassa käydään sotatapahtumia läpi päivä päivältä, mikä on minulle varsin olennainen tieto. Kirjoissa on mukana myös erinomaisia karttoja, joiden avulla pyrin havainnollistamaan sodan eri vaiheita. Tarkoituksiini sopivia karttoja olen käyttänyt myös Ari Raunion kirjasta *Itsenäisyyden puolustajat*.

Hevosten sairauksien oireiden kuvaaminen ja ymmärtäminen vaatii myös kirjallisuutta tutkimuksen tueksi. Hevosten sairauksia pitää hieman tuntea, jotta voi ymmärtää mistä todellisuudessa on kyse. Olen käyttänyt apunani sairauksien tulkinnassa eläinlääkärilehtien artikkeleita, joita löytyy muun muassa eläinlääkäriliiton Internet-sivuilta. Sodanaikaisia hevosenhoitopaita olen yrittänyt etsiä tuloksetta. Kaikki sodanaikaiset oppaat olivat joko ruotsiksi tai saksaksi. Pääsääntöisesti sairaudet joita olen käsitellyt kuuluvat niin sanottuun yleistietoon,

joten otin avukseni kirjat *Terve ja sairast hevonon* sekä *Uusi hevosenomistajan käsikirja* avaamaan hevosten sairauksia.

Hieman eläinlääkärin näkökulmaa olen yrittänyt saada Katarina Anhavan kirjasta *Eläinlääkärin muistelmät – Bertil Henrikssonin elämä sodassa ja rauhassa*. Kirja kertoo eläinlääkäriksi opiskelusta ja opiskeluilmapiiristä. Kirjan päähenkilö toimi talvi- ja jatkosodassa eläinlääkärinä. Kirjassa mainittiin nimeltä muutamia eläinlääkäreitä, jotka toimivat talvisodassa kenttähevossairaaloissa. Teos antoi hyvän kokonaiskuvan siitä millaista on toimia eläinlääkärinä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Veikko Rislakkin toimittamassa kirjassa *Hevosten sotasavotta – Miesten ja naisten kertomaa suomalaisten hevosten osuudesta sodissamme 1939–1944*. Kirja oli mielenkiintoista luettavaa, sillä Rislakki on koonnut erilaisia kertomuksia hevosten kanssa sodassa toimineilta ihmisiltä. Ihmiset kuvaavat hyvin yksityiskohtaisesti toimimistaan hevosten kanssa. Esille tulevat hyvin hevosten kohtelu ja käytännön toimintatavat. Kirjoitusten joukosta löytyi tarina 4. Kenttähevossairaalassa toimineesta naisesta. Kirjassa oli myös jonkin verran kuvia, joissa oli kuvattu erilaisten eläinlääkintätoimenpiteiden suoritusta.

2. Eläinlääkintähuollon organisaatio talvisodassa

2.1 Organisaation rakentuminen

Hevosten hoitaminen ei ollut samantekevää armeijan liikkuvuuden kannalta. Armeija tarvitsi hevosia jotta se saattoi liikkua nopeasti vaikeakulkusilla teillä. Hevosten hoitaminen ja huoltaminen oli erityisen tärkeää, sillä huonokuntoisina ja huonosti hoidettuna hevoset eivät pysyneet liikkumaan nopeasti hankalassa maastossa ja kovissa oloissa. Tästä syystä jouduttiin todella paneutumaan eläinlääkintä- ja hevoshuolto-organisaation kehittämiseen.

Kenttähevossairaaloiden toimintaa ja toimintaperiaatteita on mahdotonta ymmärtää, mikäli ei ymmärrä talvisodan eläinlääkintähuolto-organisaatiota. Huolto-organisaatio jaettiin kahteen pääosastoon, puolustusministeriön huolto-osastoon sekä päämajan jaostoon.²⁷ Puolustusministeriön eläinlääkintä- ja hevoshuolto-osasto toimi eläinlääkintähuollon hankkivana ja varikkotoimintaa johtavana osastona, se johti niin sanotun kotialueen toimintaa. Osastonjohdossa

²⁷ Tirronen 1979, 332

toimi eläinlääkintäeverstiluutnantti F. Svanström.²⁸ Eläinlääkinnän ylimpänä johtajana toimi Päämajassa eläinlääkintäpäälikkö, eläinlääkintäeversti J. Talvitie, hänen apunaan toimi eläinlääkintätoimisto. Eläinlääkintätoimisto muutettiin 13.2.1940 eläinlääkintä- ja hevoshuolto-osastoksi, joka käsitti eläinlääkintä- ja henkilöstötoimiston sekä hevostoimiston.²⁹ Päämajan eläinlääkintä- ja hevoshuolto-osasto johti kenttäarmeijan toimintaa.³⁰

E.L.O II mukaan eläinlääkintähuolto käsitti kokonaisuudessaan 1) eläinlääkintäpalveluksen, 2) eläinlääkintävälineiden kunnossapidon sekä täydennyksen ja käyttökelvottoman materiaalin evakuoinnin, 3) eläintäydennyksen sekä 4) kirjanpidon ja tilitykset. Eläinlääkintäpalvelukseen sisältyi 1) terveydenhoidon johto ja valvonta, kuten tallihygienia, liha- ja maitohygienia, rehun ja lihavalmisteen tarkastus sekä lopetettujen tai kuolleiden eläinten tarkoituksen mukainen käyttö ja käsittely, 2) kotieläintautien, etenkin tarttuvien tautien ehkäiseminen ja vastustaminen, 3) sairaanhoidon johto ja valvonta, 4) lopetettujen ja kuolleiden eläinten raadonavaus, 5) kengitystoiminnan järjestäminen ja valvonta, sekä varusteiden hankinta, 6) ope-
tuksen antaminen eläinlääkintä ja hevoshuollon kuuluville henkilöille.³¹

Kuva 1. Organisaatiokaavio

KENTTÄARMEIJA

PÄÄMAJA
Eläinlääkintäpäälikkö
Eläinlääkintätoimisto (13.2.1940)
Lähtien eläinlääkintä- ja hevoshuolto osasto

ARMEIJAKUNNAN ESIKUNTA
Eläinlääkintätoimisto
Kenttähevossairaalat

DIVISIOONAN ESIKUNTA
Eläinlääkintätoimisto
Eläinlääkintäkomppania

KOTIALUEET

PUOLUSTUSMINISTERIÖ
Eläinlääkintä – ja hevoshuolto-osasto

KOTIJOUKKOJEN ESIKUNTA
Kotihevossairaalat

²⁸ Tirronen 1979, 345

²⁹ Nousiainen 1988, 888–890

³⁰ Ylä-Pietilä 2002, 33

³¹ Puolustusministeriö. Eläinlääkintätoimisto E.L.O. II ja K.E.O käsikirjoitukset, Ehdotus eläinlääkintä- ja hevoshuoltotoimen järjestämiseksi, SArk 1998/1 KA.

2.2 Päämajan eläinlääkäreiden toiminta

Päämajassa eläinlääkintähuoltoa johti ylieläinlääkäri apunaan eläinlääkintätoimisto. Ylieläinlääkärin keskeinen tehtävä oli suunnitella ja järjestää kenttäarmeijan eläinlääkintähuolto, yleisesikunnan päällikön apulaisen käskyjen mukaan. Ylieläinlääkäri valvoi kenttäarmeijan eläinlääkintähuollon suoritusta. Hänen vastuullaan olivat myös hevostäydennykset, hevospotilaiden evakuoinnit kotiseudun hevossairaaloihin sekä eläinlääkintämateriaalin täydennyksen järjestely.³²

Päämajan alaisuudessa toimivan kenttäarmeijan eläinlääkintähuoltoa johti ylieläinlääkäri. Ylieläinlääkärin kenttäarmeija oli jaettu armeijakuntiin.³³ Kenttäarmeijan jokaisen armeijakunnan esikunnassa oli armeijakunnan eläinlääkäri, jonka apuna toimi myös eläinlääkintätoimisto. Armeijakunnan eläinlääkärin tärkein tehtävä oli suunnitella ja järjestää eläinlääkintähuolto armeijakuntaan. Eläinlääkäri suunnitteli eläinlääkintähuollon huoltopäälliköiltä ja ylieläinlääkäriltä saamiensa käskyjen ja ohjeiden mukaisesti. Eläinlääkärin tuli ottaa suunnittelussaan huomioon erilaiset tilannetekijät kuten sääolosuhteet ja paikallinen maasto. Armeijakunnan eläinlääkärin alaisena toimivat armeijakunnan kenttähevossairaala sekä sen varikot.³⁴

Armeijakuntiin kuuluvilla divisioonilla oli esikunnissaan divisioonan eläinlääkäri, joka johti eläinlääkintähuoltoa armeijakunnan eläinlääkärin ja huoltopäälliköiden käskyjen ja ohjeiden mukaisesti. Divisioonan eläinlääkäri veloitettiin toimimaan itsenäisesti tilanteen vaatiessa sekä tekemään esityksiä eläinlääkintähuollon jatkuvaksi kehittämiseksi.³⁵ Eläinlääkärin keskeisiin tehtäviin kuuluivat erilaisten tilastojen pitäminen divisioonan vahvuuksista. Hankkimistaan tiedoista eläinlääkäri kokosi yhteenvedot ja ehdotukset, jotka hän lähetti armeijakunnan eläinlääkärille. Armeijakunnan eläinlääkäri puolestaan laati tietojen perusteella oman yhteenvedon ja lähetti sen päämajan. Päämajassa eläinlääkintäpäällikkö kirjoitti tietojen perusteella toimintakertomuksensa.³⁶

³² Ylä-Pietilä 2002 32–36.

³³ Ylä- Pietilä 2002, 36.

³⁴ Nousiainen 1988, 890.

³⁵ Nousiainen 1988, 890.

³⁶ Ylä- Pietilä 2002, 37.

2.2.1 Armeijakunnan kenttähevossairaalat (K.Hev.S)

Talvisodan alkaessa Suomessa oli Kannaksen Armeija sekä IV Armeijakunta. Kannaksen Armeijan alaisena toimi kaksi armeijakunnan esikuntaa II ja III.³⁷ Helmikuun lopulla 1940 perustettiin Kannaksen armeijan alueelle myös I Armeijakunta.³⁸ Kenttähevossairaalat toimivat suoraan näiden armeijakuntien alaisuudessa ja vastasivat toiminnastaan armeijakunnan eläinlääkärille. Kenttähevossairaalat nimettiin muutamaa poikkeavaa hetkeä lukuun ottamatta armeijakunnan mukaan.³⁹ Esimerkiksi III Armeijakunnan kenttähevossairaalan nimi oli 3.K.Hev.S.

Kenttähevossairaaloiden tehtävä oli hoitaa hevosia, jotka hidastivat joukko-osastojen liikkuvuutta. Hevoset, jotka paranivat hitaammin kuin 14 päivän kuluessa saapumisestaan eläinlääkintäkomppaniaan (ELK), evakuoitiin kenttähevossairaaloihin. Eläinlääkintäkomppaniasta evakuoitua hevospotilaat, joiden parantumisen odotus oli noin yhden kuukauden verran, jäivät kenttähevossairaalaan hoidettavaksi.

Kenttähevossairaaloiden tuli Eläinlääkintähuolto-ohjesäännön II mukaan antaa sairaalahoitoa armeijakunnan alaisista joukoista evakuoituille sekä armeijakunnan alueella olevien ja sen kautta kulkevien joukkojen haavoittuneille, sairaille tai muuten kulkukyvyttömille hevosille. Hevossairaalan tuli huolehtia potilaiden evakuoinnista kotiseudun hevossairaaloihin sekä huolehtia divisioonien ja muiden välittömästi armeijakunnan alaisten joukkojen täydennyksestä.⁴⁰

Hevossairaalat jakaantuivat 4.K.Hev.S aineiston mukaan kolmeen suurempaan kokonaisuuteen varsinaiseen sairastalliin eli stalliin, varikkojoukkoihin ja erillisiin kuljetusjoukkoihin.⁴¹ Stalleissa hevosia oli sairaalasta riippuen noin 200–400 potilasta. Kenttähevossairaaloiden varikkojoukoilla täydennyshevosia oli keskimäärin 120 hevosta. Armeijakunnassa kokonaisuudessaan hevosvahvuus vaihteli 8500–13 000 hevosen välillä.⁴² Sairastallijoukkueen tärkein tehtävä oli potilaiden vastaanottaminen, hoito, luovuttaminen varikkojoukkueeseen tai evakuointi kotiseudun hevossairaaloihin.

³⁷ Raunio 2007, 12.

³⁸ Raunio 2002, 87.

³⁹ Ylä-Pietilä 2002, 38.

⁴⁰ Puolustusministeriö. Eläinlääkintätoimisto E.L.O. II ja K.E.O. käsikirjoitukset, Ehdotus eläinlääkintä- ja hevoshuoltotoimen järjestämiseksi, Sark 1998/1 KA.

⁴¹ 4. Kenttähevossairaala, IV Armeijakunnan Huoltokäsky nro 2-11, 11.11.–31.12.39, nro 1-14, 9.1–22.4.40, 4.K.Hev.S arkisto Yleinen, salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, P1922/2, KA.

⁴² Nousiainen 1988, 890.

Varikkojoukkue järjesti hevosvarikon sekä vastasi täydennyshevosten vastaanottamisesta, hoidosta ja luovuttamisesta divisioonille ja muille armeijakunnan alaisille joukoille. Varikkojoukkueen tehtäviin kuului saapuvien hevosjunien tai laivojen purkaminen ja hevosten kuljettaminen varikolle ja sieltä taas eteenpäin. Sairaita hevosia kuljettivat sairaalaan erilliset kuljetusjoukot, jotka huolehtivat osaltaan hevosten eteenpäin kuljetuksista. Kuljetusjoukkojen keskeinen tehtävä oli potilaiden kuljettaminen divisioonien (ELK) sairastalleista kenttähevossairaalaan. Kuljetusjoukkojen tehtävänä oli järjestää vastaanottoaikoja evakuoitireittien varalle, joissa tarpeen mukaan annettiin potilaille hoitoa.⁴³

2.2.2 Divisioonan eläinlääkintäkomppaniat (ELK)

Eläinlääkintäkomppaniat toimivat divisioonien alaisuudessa. Niihin oli sijoitettu tyypillisesti neljä eläinlääkärää. Eläinlääkintäkomppania piti sisällään sairastallin (stalli), kuljetus-, varikko ja toimitusjoukkueet. Yksikön sairastallissa oli tilaa 50 hevoselle, varikkojoukkueella oli käytössään noin 70 täydennyshevosta. Divisioonalla oli kokonaisuudessaan käytössä yhteensä noin 3500 hevosta. Divisioonan hevosmäärä oli sen verran suuri, että eläinlääkintäkomppaniasta sairastuneet tai loukkaantuneet hevoset siirrettiin mahdollisimman pian armeijakunnan alaisiin kenttähevossairaaloihin.⁴⁴

E.L.O. II:ssa kuvataan eläinlääkintäkomppanioiden tehtäviä seuraavalla tavalla: ”*ELK:n tehtävä on potilaiden evakuointi divisioonan alaisista joukko-osastoista, potilaiden hoito sekä hevostäydennyksen suoritus.*” Komppanian tuli perustaa sairastallin, hevosvarikon ja sairaiden hevosten kokoamispaikat sekä huolehtia tarvittaessa joukko-osastojen lääke- ja sidosainetäydennyksestä sekä kengitysvälineiden ja tarvikkeiden täydennyksestä.⁴⁵ Komppaniaa johti päällikköeläinlääkäri, hänen alaisuudessaan toimivat kaikki eläinlääkintäkomppanian osat.⁴⁶

Eläinlääkintäkomppaniat sijaitsivat lähellä etulinjaa ja vastasivat rintamajoukkojen eläinlääkinnästä, tästä syystä oli erityisen tärkeää taata toiminnan sujuvuus. Kuljetusjoukkojen tehtä-

⁴³ Nousiainen 1988, 890.

⁴⁴ Nousiainen 1988, 890.

⁴⁵ Ylä-Pietilä 2002, 39.

⁴⁶ Ylä-Pietilä 2002, 39.

väksi oli määritelty sairaiden hevosten kokoamispaikkojen järjestäminen sekä potilaiden toimittaminen sairastalliin. Tarpeen mukaan kuljetusjoukkojen tuli avustaa varikkojoukkuetta täydennyshevosten kuljetuksissa. Joukkueen tehtävänä oli myös huolehtia kokoamispaikkoihin johtavien teiden viitoituksesta. Kuljetusjoukkojen piti tilanteen vaatiessa toimia kokoamispaikalla hoitopaikkana. Joukkueen piti tutkia ja diagnosoida potilaat, jonka jälkeen niille annettiin ensiapua. Joukkue piti huolen hevosten ruokinnasta ja kaikista valmisteluista evakuointia varten.

Sairastallijoukkueen tehtävä oli tuotujen potilaiden vastaanotto, hoito sekä luovutus varikkojoukkueeseen tai evakuointi kenttähevossairaalaan. Sairastallin tehtäviin kuului myös eläinlääkintävarustuksen luovuttaminen joukko-osastoille. Sairastalli perustettiin muiden huoltolaitosten korkeudelle, mahdollisuuksien rajoissa mieluiten kyliin tai taloihin. Sijoituksessa oli tärkeää ottaa huomioon tieyhteydet joukkoihin ja kenttähevossairaalaan nähden. Tärkeintä oli kuitenkin taata rauhallinen kuljetus ja ylläpito sairastuneille ja loukkaantuneille potilaille.

Varikkojoukkueen tehtävänä oli täydennyshevosten vastaanotto, hoito sekä luovutus ja kuljetus joukko-osastoille. Täydennyshevokset vastaanotettiin tartuntavaaran takia erillään muista osastoista, kunnes joukkueen eläinlääkäri tarkasti hevoset. Täydennyshevosten luovuttamisesta joukoille vastasi päällikköeläinlääkäri. Päällikköeläinlääkäri huolehti varikkojoukkueen kuljetustoiminnasta, erityisesti siitä, että täydennyshevokset olivat ajoissa kokoamispaikalla levänneinä ja ruokittuina, valmiina joukoille luovutukseen.

Toimitusjoukkueen tehtävänä oli vastata eläinlääkintäkomppanian huollosta. Joukkuetta johti taloudenhoitaja joka huolehti eläinlääkintäkomppanian huollosta välittömästi päällikköeläinlääkärin alaisena. Taloudenhoitajan lisäksi joukkueeseen kuuluivat muun muassa kengitysseppä, rehualiupseeri sekä muu henkilökunta joka vastasi muista huoltoon liittyvistä asioista.⁴⁷

2.3 Puolustusministeriö ja kotijoukot

Talvisodan aikaiseen eläinlääkintä- ja hevoshuolto-organisaation kuuluivat myös kotialueella toimineet laitokset kuten puolustusministeriön eläinlääkintätoimisto, kotijoukkojen esikunta,

⁴⁷ Ylä-Pietilä 2002, 40–41.

kotihevossairaalat, kotihevosvarikot sekä eläinlääkintälaboratorio. Puolustusministeriön eläinlääkintäosasto johti kotialueella toimivaa eläinlääkintä- ja hevoshuolto-organisaatiota.⁴⁸ Eläinlääkintäosastoa johti eläinlääkintäosaston päällikkö jonka tehtäviin kuului muun muassa valvoa kotiseudun eläinlääkintämuodostelmien toimintaa sekä huolehtia täydennykseen tarvittavien hevosten ja tarvikkeiden järjestämisestä. Hän huolehti eläinlääkintätäydennyshenkilöstön- ja varikkohevosten kouluttamisesta. Hänen tehtävänä oli huolehtia varikkohevosten kuntoutuksesta sekä erilaisten välineiden varastoinnista. Eläinlääkintäosaston päällikkö johti kotiseudulla toimineita vapaaehtoisten muodostamia eläinlääkintähuoltojärjestelmiä sekä vastasi kotieläintautien ehkäisytoiminnasta.

Eläinlääkintäosaston toiminta oli hyvin monimutkaista, sillä osasto jakautuu eläinlääkintätöimistöön ja remonttitoimistöön. Eläinlääkintätöimistön tehtäviin kuului lyhyesti eläinlääkintähuoltoon liittyvät tehtävät kuten kotiseudun hevossairaaloiden johto sekä eläinlääkintävälineiden säilytys, huolto, hankinta sekä varastointi. Remonttitoimisto toimi hevosten hankintaan liittyvissä tehtävissä kuten täydennyshevosten hankinnassa sekä kenttäarmeijan käyttöön kelpottomien hevosten myynnissä.⁴⁹

Ylimääräisten harjoitusten aikana tultiin siihen lopputulokseen että organisaatio oli varsin hankala, sillä se jakaantui moneen osaan, joilla oli samoja toimenkuvia. Organisaatiota hie-
man yksinkertaistettiin keskittämällä toimintoja yhteen paikkaan. Muutamia toiminnan osa-
alueita siirrettiin sodan aikana päämajan vastuulle, tällaisia olivat esimerkiksi kotihevosvari-
kot.⁵⁰

Kotiseudun hevossairaalat toimivat puolustusministeriön alaisina. Niiden tehtävänä oli antaa sairaalahoitoa kenttäarmeijasta sekä kotiseudulla olevista joukoista evakuoituille, sairaille ja haavoittuneille eläimille. Hevossairaalan yhteyteen oli määräys perustaa tarpeen mukaan erikoissairaaloita tai alaosastoja esimerkiksi tarttuvia tauteja potevia hevosia varten. Kotihevos-
sairaalan tehtävänä oli myös perustaa kotiseudulle toipumiskeskuksia, joissa rasittuneet hevo-
set saivat lepoa ja hoitoa.⁵¹

⁴⁸ Ylä-Pietilä 2002, 41–42.

⁴⁹ Ylä-Pietilä 2002, 41–43.

⁵⁰ Puolustusministeriö. Eläinlääkintätöimisto E.L.O. II ja K.E.O käsikirjoitukset, Ehdotus eläinlääkintä- ja hevoshuoltotoimen järjestämiseksi, SArk 1998/1 KA.

⁵¹ Ylä-Pietilä 2002, 48–49.

Kotihevossairaaloita toimi talvisodan aikaan viisi. Kukin sairaala kykeni ottamaan vastaan noin 500 potilasta. Sairaalassa toimi 2–5 lääkäriä, jotka olivat usein ulkomailta tulleita vapaaehtoisia. Kotialueella toimi 11 kotihevosvarikkoa (KotiHev.V), jotka vastasivat kenttäarmeijan hevostäydennyksestä.⁵²

Puolustusministeriön eläinlääkintälaboratorio aloitti toimintansa Seinäjoella 23.10.1939. Laboratorio säilytti vaikeasti säilytettäviä lääkkeitä kuten pääntautiseerumia. Laboratorio otti vastaan verinäytteitä muun muassa sotasaalihevosilta ja tautiepäily tapauksissa.⁵³ Liitteestä 5. käy ilmi hevosen kulkureitti läpi eläinlääkintähuolto-organisaation. Tilanne lähtee yksinkertaisesta ajatuksesta: Hevonen haavoittuu rintamalla. Kaaviosta näkee millaisen matkan ja miten talvisodan aikainen eläinlääkintähuolto-organisaatio todellisuudessa toimi.

3. Talvisodan kenttähevossairaalat

Kenttähevossairaaloiden tehtävä oli hoitaa hevosia, jotka hidastivat joukko-osastojen liikkuvuutta.⁵⁴ Kenttähevossairaalat sijoitettiin hyvien kulkuyhteyksien varteen, pääsääntöisesti rautateiden läheisyyteen. Kenttähevossairaalassa kurista, järjestyksestä ja tiloista vastasi eläinlääkintäpäällikkö. Sairastallit pyrittiin rakentamaan E.L.O. II säännösten mukaiseksi. Sairastallissa tuli olla vähintään kaksi pääosastoa 1. tartuntatautiosasto ja 2. tarttumattomien tautien osasto. Tarttumattomien tautien osasto jaettiin vielä mahdollisuuksien mukaan kahteen osaan sisätautipotilaisiin ja kirurgisiin potilaisiin. Tartuntatautiosasto pyrittiin jakamaan edelleen sairauksien mukaan kapi-, räkä- ja pääntautiosastoihin. Sairastallien huoneluvut ja karsinoiden suuruudet vaihtelivat potilasmääristä tilojen mukaan. Ohjeistuksessa sairastallin parret pyrittiin laittamaan 1,7- 1,85 m leveiksi, jotta hoitajat mahtuisivat hyvin hoitaman potilaita. Talleja suunniteltaessa tuli ottaa huomioon tallin ilmatilavuus ja kunnollinen valaistus.

Kenttähevossairaalassa piti E.L.O. II mukaan olla myös erilliset tutkimushuoneet potilaan tilan arvioimista ja hoidon suunnittelua ja valmistelua varten. Hevossairaalaan tuli löytyä tutkimushuone varsinaisia toimenpiteitä varten ja erillinen leikkaushuone leikkauksia varten. Lääkkeet ja steriilit leikkausvälineet pyrittiin säilyttämään potilastiloista erillään ja henkilökunnalla tuli olla omat tilansa paperitöitä ja välineiden puhdistusta varten. Tartuntatautiosastolla tuli olla omat tilansa leikkauksia ja muita toimenpiteitä varten, sekä erillinen osasto hoi-

⁵² Nousiainen 1988, 891.

⁵³ Ylä-Pietilä 2002, 51.

⁵⁴ Ylä-Pietilä 2002, 38.

tohenkilökunnan peseytymistä ja pukeutumista varten, jotta tautien edelleen tarttuminen saatiin estetyksi. Kenttähevossairaalan alueella tuli olla erillinen kenttä potilaiden liikuttamista varten. Toiminnan turvaamisen kannalta pyrittiin hoitohenkilökunta sijoittamaan sairastallien läheisyyteen.

Todellisuudessa yllämainitut kriteerit pyrittiin täyttämään mahdollisuuksien mukaan, mutta lähestulkoon jokaisessa talvisodan hevossairaalaissa jouduttiin turvautumaan leiri- ja tilapäissairastalleihin jotka käytännössä olivat talli- tai navettarakennuksia, vajoja ja erilaisia katoksia. Kenttäoloissa hevospotilaita sijoitettiin erillisiin kenttäsairastalleihin, jotka valmistettiin muun muassa havuista ja laudoista.⁵⁵

3.1 Kannaksen Armeijan hevossairaalat

Kannaksen Armeijan alaisena toimi kaksi armeijakunnan esikuntaa II ja III.⁵⁶ Kannaksen armeijan komentajaksi nimitettiin Hugo Österman, joka lopulta sai johdettavakseen kaikki Karjalan kannakselle suunnatut joukot.⁵⁷ Harald Öhquistin johtama II Armeijakunta ryhmitettiin länsi-kannakselle Suomenlahden ja Vuoksen välille. Armeijakuntien sijoittelua selventää liite 2. Armeijakunnan alaisuuteen kuuluivat 4., 5. ja 11. Divisioonat. Erik Heinirichin III armeijakunta oli sijoitettu itä- Kannakselle, Vuoksen ja Laatokan välille. Sen joukkoihin kuuluivat 8. Ja 10. Divisioona. II ja III Armeijakunnalle alistettiin suojajoukkoja pääaseman ja valtakunnan rajan väliselle alueelle.⁵⁸

Kannaksen armeijan alaisuudessa toimivilla armeijakunnilla oli omat kenttähevossairaalsensa. II Armeijakunnan alaisuudessa toiminut 2. Kenttähevossairaala (2.K.Hev.S) perustettiin Hämeenlinnassa ja siirrettiin 23.10.1939 Viipuriin.⁵⁹ Sairaala muodostui sairastallista eli Stallista, varikkojoukkueesta sekä erillisistä kuljetusjoukoista. Sairaalan johdossa aloitti Kenttähevossairaalan johtajana T. Nyberg joka toimi myös sairaalan eläinlääkintäpäällikkönä. 5.11.1939 sairaalan johtoon nimitettiin reservin eläinlääkintäluutnantti Moberg.⁶⁰ Sairaalan

⁵⁵ Puolustusministeriö. Eläinlääkintätoimisto E.L.O. II ja K.E.O käsikirjoitukset, Ehdotus eläinlääkintä- ja hevoshuoltotoimen järjestämiseksi, SArk 1998/1 KA.

⁵⁶ Raunio 2007, 12.

⁵⁷ Tervasmäki, Vuorenmaa, Juutilainen 1984, 104–108.

⁵⁸ Raunio 2007, 12.

⁵⁹ Talvisodan historia 1991, osa 4, 116.

⁶⁰ II Armeijakunnan esikunta Huolto-ohjeet ja käskyt 22.10.- 11.11.39 2.K.Hev.S arkisto, Saapuneet salaiset, henkilökohtaiset ja yleistä kirjeistöä 1939, P321/1. KA.

perustamisvaiheessa sairaalassa aloitti kolme eläinlääkäriä reservin eläinlääkintäluutnantti Mali, eläinlääkäri Majantie sekä eläinlääkäri Mäkelä. Myöhemmin sairaalaan saapui muutama eläinlääketieteen opiskelija. Sairaalan koko henkilökuntaan kuului kokonaisuudessaan noin 150 henkilöä.⁶¹

Sairaalan perustamisvaiheessa Viipurissa yksiköt ryhtyivät välittömästi toimenpiteisiin tilapäissuojien ja katosten rakentamiseksi hevosille talven varalle. Katokset rakennettiin luonnonmateriaaleja hyväksikäyttäen, tyypillisesti käytettiin havuja, vanhoja kuormapeitteitä ja tervapahvia. Yksikössä aloitettiin samanaikaisesti henkilökunnan koulutus, sillä suurin osa ajomiehistä ja hevosenhoitajista ei ollut saanut tehtäviinsä tarvittavaa koulutusta. Erityiskoulutusta pidettiin erittäin tärkeänä, sille se vaikutti suoraan hevosten työkuuntoon. Henkilökunnan koulutus painotettiin pääsääntöisesti ehkäisevään työhön ja hevosten ylläpitoon.

Erityiskoulutusta annettiin henkilökunnalle huolellisen valjastuksen suorittamiseen ja valjasten sovittamiseen. Huolellisella valjastamisella ja valjaiden sovituksella pyrittiin estämään lyöttymien syntyminen. Henkilökuntaa koulutettiin ajoneuvojen kuormaamiseen ja kuorman tasapainoisuuden tarkkailuun. Ajomiehille opetettiin ajokuri sekä ajomiehen tehtävät marssitaukojen ja lepotaukojen aikana. Säännöllisen puhdistuksen tärkeys ja suorittaminen kenttäolosuhteissa sekä hevossuojien kunnostaminen ja ulkomajoituksen järjestäminen olivat oleellinen osa koulutusta. Hevosten ruokinnan ja juoton säännöstely sekä rehujen huolto olivat tärkeimpiä koulutuksen osa-alueita yksikön liikkuvuuden kannalta. Henkilökunnalle painotettiin myös hevosten jaloittelun tärkeyttä sekä erikoisuutena hevosen kaasusuojausta ja laitteiden puhdistamista.⁶²

2.K.Hev.S siirrettiin 8.12.1939 Kylliäisen poikakotiin, myöhemmin helmikuussa sairaalasta siirrettiin osa sen henkilökunnasta I Armeijakunnan alaisuuteen 2.K.Hev.S.os Ylä-Noskualle, joka myöhemmin nimitettiin 1. Kenttähevossairaalaksi. 2.K.Hev.S siirrettiin 9.3.1940 Loukkoon.⁶³

⁶¹ III Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien luettelo III Armeijakunnan eläinlääkäreistä, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P 528/3, KA.

⁶² II Armeijakunnan esikunta Huolto-ohjeet ja käskyt 22.10.- 11.11.39 2.K.Hev.S arkisto, Saapuneet salaiset, henkilökohtaiset ja yleistä kirjeistöä 1939, P321/1. KA.

⁶³ II Armeijakunnan esikunta. II AK Huoltokäskyt nro 7-16 1.12.39- 9.3.40. 2.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/2, KA.

III Armeijakunnan alaisuudessa toiminut 3. Kenttähevossairaala (3.K.Hev.S) perustettiin Kankaanpäässä josta se siirrettiin 22.10.1939 Myllypeltoon Sairalaan.⁶⁴ 3.K.Hev.S majoittui Sairalan Veijalaiseen noin 3 km juna-asemalta luoteeseen, jossa se oli toimintavalmiina 25.10.1939. Samana päivänä sairaalaan liitettiin viisi uutta osastoa 16.Tal.K, 16.A Var.k, 3. Pion.Var.Os, 11.Km.K sekä 12Km.K.⁶⁵

3.K.Hev.S johdossa toimi sairaalan perustamisesta alkaen hevossairaalan päällikkö Hällfors. A, jonka alaisina toimivat eläinlääkärit eläinlääkintä kapteeni Ilus H., eläinlääkintä kapteeni Lehtinen Y.A. Myöhemmin 18.12.1939 sairaala sai henkilöstövahvistuksia eläinlääkäri Engdahl B. sekä kahdesta eläinlääketieteen kandidaatista. Lisäyksen jälkeen sairaalassa toimi yhteensä viisi eläinlääkärinä.⁶⁶ Sairaala koostui kokonaisuudessaan sairastallista, varikkojoukkueesta sekä erilisistä kuljetusjoukkueesta.

2. Kenttähevossairaalassa ja 3. Kenttähevossairaalassa toiminta alkoi tilojen järjestämisellä ja henkilökunnan kouluttamisella johon kuuluivat erikoiskoulutuksen kaikki kahdeksan osaluuetta⁶⁷. Koulutus toteutettiin armeijakunnan ohjeiden mukaisesti. 3.K.Hev.S painotettiin erityisesti hevosten asianmukaista ruokintaa ja liikuntaa, tästä syystä henkilökunnalle annettiin selkeät toimintaohjeet hevosten päiväjärjestyksestä.

3.2 I Armeijakunnan 1. Kenttähevossairaala

Kannaksen Armeijan komentaja kenraaliluutnantti Hugo Österman pyysi vapautusta tehtävästään terveydellisiin syihin vedoten. Tämän seurauksena Ylipäällikkö Mannerheim määräsi 19.2. uudeksi Kannaksen Armeijan komentajaksi III Armeijakunnan komentajan kenraalimajuri Erik Heinrichsin. Uudeksi III Armeijakunnan komentajaksi Mannerheim määräsi Laato-

⁶⁴ Talvisodan historia 1991, osa 4, 117

⁶⁵ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.Huoltokäskyt 22.10.39-4.4.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/1, KA.

⁶⁶ III Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien luettelo III Armeijakunnan eläinlääkäreistä, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P 528/3, KA.

⁶⁷ (1.valjastus ja valjaiden sovitukset sekä toimenpiteet lyöttymien estämiseksi. 2. Ajoneuvojen kuormaaminen ja tasapainaisuuden tarkkailu. 3. Ajokuri ja ajomiehen tehtävät marssitaukojen ja lepotaukojen aikana. 4. Säännöllisen puhdistuksen tärkeys ja suorittaminen kenttäolosuhteissa. 5. Hevossuojien kunnostaminen ja ulkomajoituksen järjestäminen. 6. Hevosen ruokinnan ja juoton säännöstely sekä rehujen huolto 7. Jaloittelun tärkeys ja jaloitteluteiden kunnostaminen majoituspaikoissa 8. Hevosen kaasusuojaus ja puhdistaminen)

kan pohjoispuolella toimineen Ryhmä Talvelan komentajan Kenraalimajuri Paavo Talvelan. Samaan aikaan ylipäällikkö määräsi osalle II Armeijakunnan alueelle perustettavaksi uuden armeijakunnan. Vasemmalla sivustalla taistelleista 1. Divisioonasta ja 2. Divisioonasta muodostettiin kenraalimajuri Taavetti Laatikaisen johtoon uusi I Armeijakunta.⁶⁸

20.2.40 2.K.Hev.S siirrettiin miehistöä 2.K.Hev.S.os alaisuuteen. Toisesta kenttähevossairaalaan siirrettiin reservin eläinlääkintäluutnantti Ilpo Majantie, eläinlääkintävänrikki Bengt Oscar Malmqvist ruotsalainen vapaaehtoinen työskentelemään I Armeijakunnan kenttähevossairaalaan. Eläinlääkäreiden lisäksi 2.K.Hev.S siirrettiin reservinvänrikki Aimo Vilho Helve, reservin vänrikki Reino Oskari Sasriaho 10 aliupseeria 51 miestä, jotta armeijakunnan eläinsairaala pystyi aloittamaan toimintansa Ala- Noskualla. Ala- Noskualta 2.K.Hev.S.os siirrettiin 23.2.40 Karjalan kasvinviljelyasemalle Hannilaan. Hannilasta sairaala siirrettiin 29.2.40 Kostialan kartanoon Jääskeen ja samalla sen nimi muutettiin 1. Kenttähevossairaalaksi (1.K.Hev.S).

1.K.Hev.S jakaantui neljään osaan stalliin, varikkojoukkoihin, erillisiin kuljetusjoukkoihin sekä toimitusosastoon. Sairaalassa oli henkilökuntaa keskimäärin 100–150 henkilöä. Sairaalassa piti kyseisellä kokoonpanolla kyetä hoitamaan potilaita 150–200. Varikkohevosia sairaalalla oli noin 50–100 kappaletta.⁶⁹

3.3 IV Armeijakunnan 4. Kenttähevossairaala

IV Armeijakunnan johdossa aloitti kenraalimajuri Juho Heiskanen, mutta pian hänet siirrettiin ja tilalle asetettiin 4.12.1939 kenraalimajuri Woldemar Hägglund. Armeijakunnalla oli käytössään kaksi divisioonaa, 12. ja 13. Divisioonat⁷⁰, sekä pieni määrä suojajoukkoja.⁷¹

4. Kenttähevossairaala aloitti toimintansa Savonlinnassa, josta se siirrettiin 23.10.1939 Harlun kunnalliskodin tiloihin, Jänisjärven juna-aseman läheisyyteen.⁷² Tallien rakentaminen alkoi 23.10.1939 ja ne saatiin päätökseen 31.10.1939. Sairaalassa valmistauduttiin tulevaan sotaan

⁶⁸ Raunio 2007, 255–257.

⁶⁹ 1. Kenttähevossairaala, 2. Kenttähevossairaalaosasto, 1.K.Hev.S Päiväkäskyt 1.3-11.3.40. 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen kirjeenvaihto, P1071/5, KA.

⁷⁰ Joukkojen sijoittelun rintamalle voi havaita liitteestä 4.

⁷¹ Raunio 2009, 14.

⁷² Talvisodan historia 1991 osa 1, 118.

kunnostamalla tiloja ihmisille sekä hevosille. Virallisesti sairaala otettiin käyttöön 4.12.1939, kun päälliköksi nimitettiin eläinlääkäri Erkki Huotari, jonka myöhemmin korvasi eläinlääkintä majuri V. Kosola. Sairaalassa toimi samanaikaisesti useita eläinlääkäreitä. Sairaalan henkilökunnan määrä vaihteli ajoittain, mutta pysyi keskimäärin samana noin 250 hengessä.

4. Kenttähevossairaala jaettiin kahteen suurempaan kokonaisuuteen, varsinaiseen sairastalliin eli stalliin ja varikkojoukkoihin. Keskimäärin potilaita stallissa oli 160–300. Sairaita hevosia kuljettivat sairaalaan erilliset kuljetusjoukot, jotka huolehtivat myös hevosten kuljetuksista eteenpäin. 4. K.Hev.S saapui potilaita pääosin 12. Eläinlääkintäkomppaniasta ja 13. Eläinlääkintäkomppaniasta. Komppaniat toimivat 12. ja 13. Divisioonan alaisuudessa. 4. Kenttähevossairaala oli pyritty rakentamaan E.L.O. II mukaiseksi. Hevossairaalassa oli tilaa yhteensä noin 350 potilaalle. 4. Kenttähevossairaala koostui erillisestä vastaanottotallista josta hevoset siirrettiin tarpeen mukaan tarkastus ja leikkaushuoneeseen. Hevossairaalasta löytyi neljä erillistä tallia vaikeasti sairastuneille potilaille sekä kolme erillistä tallia lievästi sairastuneille potilaille. 4. Kenttähevossairaala oli sijoittanut oman tartuntatautitallin ohjeiden mukaisesti erillisen muista talliyksiköistä. Tartuntatautiosastolle mahtui kokonaisuudessaan noin 12 potilasta. Hevossairaalasta löytyi erillinen talli sairaalan omia hevosia varten, varikkotalli, sairastallin-toimisto ja henkilökunnan tilat.⁷³

Hevossairaalasta kuntoutuneet potilaat voitiin siirtää varikkohevosiksi tai takaisin rintamalle eri joukkueiden käyttöön. Pahasti loukkaantuneet, mutta toipuvat ja kuntoutusta vaatineet potilaat lähetettiin eteenpäin kotihevossairaaloihin, joita toimi muun muassa Mikkeliissä. Hevoset, jotka olivat niin sanotusti käyttökelvottomia sotaan, mutta silti voimissaan evakuoitiin kotiseudulle. Varikkojoukoilla hevospaikkoja oli 120, mutta todellisuudessaan täydennyshevosia tallissa oli keskimäärin 30–70. Varikkojoukkojen hevoset olivat täydennyshevosia, joita lähetettiin eteenpäin sairastuneiden ja loukkaantuneiden hevosten tilalle. Kenttähevossairaallalla oli myös käytössään omia hevosia noin 26–29, joita käytettiin sairaalan asioiden hoitoon.⁷⁴

4. K.Hev.S:n saapui viesti rauhasta 13.3.1940. Heti seuraavana päivänä viestin saapumisesta 14.3.1940 sairaalaa alettiin valmistella pois siirtymistä varten. 4. Kenttähevossairaala aloitti marssin kohti Joensuuta 15.3.1940. Joensuuhun saavuttuaan sairaalan henkilökunta majoittui

⁷³ 4. Kenttähevossairaala, IV Armeijakunnan Huoltokäskyt nro 2-11, 11.11.–31.12.39, nro 1-14, 9.1–22.4.40, 4.K.Hev.S arkisto Yleinen, salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, P1922/2, KA.

⁷⁴ 4. Kenttähevossairaala, IV Armeijakunnan Huoltokäskyt nro 2-11, 11.11.–31.12.39, nro 1-14, 9.1–22.4.40, 4.K.Hev.S arkisto Yleinen, salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, P1922/2, KA.

käsityökoululle. Hevoset ja mukana olleet tavarat majoitettiin raviradalle. Sairaala jatkoi toimintaansa vielä jonkin aikaa Joensuussa.⁷⁵

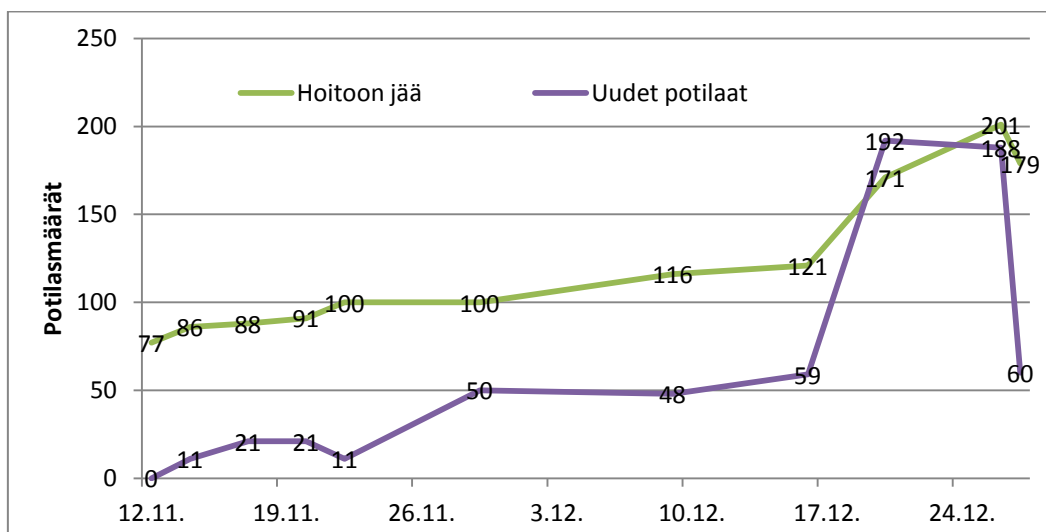
4. TOINEN KENTTÄHEVOSSAIRAALA

4.1 Toisen kenttähevossairaalan potilasmäärät

Hevosia pyrittiin hoitamaan kenttähevossairaaloissa yksilöllisesti. Armeijakuntien huolto-ohjeissa korostettiin hevospotilaiden yksilöllisyyttä ja huolellista hoitoa. Hevossairaalan henkilökuntaa ohjeistettiin hoito-ohjein sekä painostettiin potilastietojen tarkkoihin kirjauksiin. Jokainen hevonen oli varustettu hevosotossa erillisellä hevoskortilla, jossa oli hevosen tärkeimmät tiedot kuten hevosottoalue, hevosen numero, joukko-osasto minne se oli lähetetty, sekä erilaisia tuntomerkkejä hevosesta. Hevosotossa hevosiin kiinnitetyt laatat oli sodan alkuvaiheessa kiinnitetty huonosti, jonka seurauksena oli paljon nimettömiä hevosia. Kenttähevossairaaloiden yksi tehtävä oli tunnistaa hevoset erillisistä hevoskorteista värin ja tuntomerkkien avulla. Sairaalaan saapuneet nimettömät hevoset tuli tunnistaa ja uudelleen kirjata niiden tiedot hevostietokorttiin täydennettyinä ja kiinnittää kortti hevosen harjan alle tai hevosen häntään. Erityisen tärkeää oli kirjata sairaalaan tuodun hevosen tietoihin, sille tehdyt operaatiot, mikäli hevonen piti lähettää eteenpäin kuntoutukseen.⁷⁶

⁷⁵ 4. Kenttähevossairaalan sotapäiväkirja 1939–1940, Kannaksen armeijakunnan eläinlääkintötoimiston arkisto, Spk 1842, KA.

⁷⁶ II Armeijakunnan esikunta Huolto-ohjeet ja käskyt 22.10.- 11.11.39 2.K.Hev.S arkisto, Saapuneet salaiset, henkilökohtaiset ja yleistä kirjeistöä 1939, P321/1. KA.

Kaavio 1. Toisen kenttähevossairaalan potilasmäärät 12.11.–27.12.39

Kaavio1. Lähde: II Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien potilastilanne 12.11- 27.12.1939, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P 528/3. KA.

2. Kenttähevossairaalan potilasmäärien kirjanpito alkoi 12.11.1939. Kaavioon 1 olen koonnut oleelliset potilastiedot kenttähevossairaalan potilasmääristä. Kaaviossa 1 näkyvät ilmoituksen aikana hoitoon jääneet potilaat. Potilasmäärä oli kaikkien poistojen kuten edelleen evakuoitujen potilaiden jälkeen jäänyt, kaikkien sairaalassa hoidettavien potilaiden summa. Uudet potilaat olivat potilaita, jotka saapuivat viikon aikana sairaalaan edellisessä ilmoituksessa hoitoon jääneiden lisäksi ja jotka parantuneiden, kuolleiden ja siirtojen jälkeen muodostivat seuraavan viikon hoitoon jääneiden potilaiden summan.

2. Kenttähevossairaala ehti talvisodan aikana hoitaa noin 2000 hevospotilasta.⁷⁷ Marras-joulukuun aikana potilaita kulki hevossairaalan kautta yhteensä 796. Kaikkia potilaita ei pysytty hevossairaaloissa hoitamaan. Armeijakunnan ohjeiden mukaisesti kenttähevossairaalat saivat hoitaa potilaita, jotka paranivat noin kuukauden sisällä sairaalaan saapumisesta. Hevospotilaat jotka eivät parantuneet määräaikaan mennessä tai joiden parantumisennuste oli kuukautta pidempi, evakuoitiin eteenpäin kotihevossairaaloihin tai vastaavanlaisiin joukko-osastoihin. Pääsääntöisesti hevospotilaat, jotka lähetettiin eteenpäin, olivat erittäin vakavasti loukkaantuneita tai sairastuneita. Nämä hevospotilaat eivät olisi toipuneet kenttäkelpoisiksi ilman pitkäaikaista hoitojaksoa ja kuntoutusta. Osa evakuoituista potilaista oli niin pahasti

⁷⁷ II Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien potilastilanne 12.11- 27.12.1939, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P 528/3. KA, II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. 2.K.Hev.S Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940, 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P868/5. KA.

sairastuneita/loukkaantuneita, että ne kuolivat jo ennen edelleen toimitusta tai saapumistaan evakuointipaikalle.⁷⁸

2. Kenttähevossairaalan kautta eteenpäin siirrettiin noin 950 potilasta. Tyypillisimmillään evakuoidut potilaat olivat varsin huonokuntoisia, eikä niiden paranemisennuste ollut kovinkaan hyvä. Joissakin potilasmääräilmoituksissa oli merkitty evakuoidut potilaat kohtaan "*evakuoitu, minne kuollut*".⁷⁹ On vaikeaa uskoa, että kaikki eteenpäin evakuoidut potilaat olisivat voineet menehtyä seuraavassa sijoituspaikassaan, sillä mitä todennäköisimmin huonokuntoisimmat hevospotilaat pyrittiin lopettamaan jo kenttähevossairaalassa tai eläinlääkintäkompanian sairastallissa.

Talvisodan alkuvaiheessa 2. Kenttähevossairaalaan saapui uusia potilaita varsin maltillinen määrä.⁸⁰ Leningradin sotilaspiirin alaisen 7. Armeijan tehtävä oli ensimmäisessä vaiheessa vallata suomalaisten alueet kahdessa viikossa Viipurin ja Hiitolan pääpiirteiselle tasalle. Suomalaisten Kannaksen Armeijan joukot torjuivat pääasemassa niin sanotulla Mannerheimlinjalla puna-armeijan kaikki läpimurtoyritykset.⁸¹ Uusien potilaiden määrä kasvoi selvästi kaavion 1. mukaan marraskuun viimeisten päivien aikana, jolloin puna-armeijan joukkojen hyökkäykset kohdistuivat II Armeijakunnan (II AK) suojajoukkoja vastaan. Joukot joutuivat vetäytymään viivytyssuunnitelmien mukaisesti talvisodan ensimmäisinä päivinä. Joulukuun 6. päivänä II AK:n alueella taistelut hiljentyivät ja suojajoukot vetäytyivät pääaseman taakse.⁸² Pian puna-armeijan joukkojen painopiste II AK alueelta siirtyi Itä- Kannakselle, III Armeijakunnan alueelle.

Uusien potilaiden määrästä pystyy kaaviosta 1 havaitsemaan sotatilanteen tasaantumisen heti joulukuun kuudennen päivän jälkeen. Potilasmäärä pysyi kaiken kaikkiaan hyvin tasaisena, vaikka 10. päivän tienoilla on havaittavissa lievää laskua uusien potilaiden määrässä. III AK:n alueella epäonnistuneet puna-armeijan operaatiot, muuttivat sodan painopisteen alkuperäisen suunnitelman mukaiseksi Viipurin alueelle. Uuden suunnitelman mukaisesti puna-armeijan hyökkäykset oli tarkoitus aloittaa samanaikaisesti Länsi- ja Itä-kannaksella, mutta

⁷⁸ Puolustusministeriö. Eläinlääkintätoimisto E.L.O. II ja K.E.O käsikirjoitukset, Ehdotus eläinlääkintä- ja hevoshuoltotoimen järjestämiseksi, SARk 1998/1 KA.

⁷⁹ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto P868/5. KA.

⁸⁰ II Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien potilastilanne 12.11- 27.12.1939, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P 528/3. KA.

⁸¹ Raunio, Kiril 2007, 20–21.

⁸² Talvisodan historia 1991, osa 2, 34–47.

pääpainopiste pidettiin II AK alueella. Puna-armeijan joukkojen tarkoituksena oli saartaa Viipuri lännestä, valloittaa Käkisalmi ja edetä Hiitolan ja Andrean välisellä rautatielle ja luoda muihin joukkoihinsa yhteys. Hyökkäyksen suunniteltu alkamispäivä oli 16.12.⁸³

Joulukuun 19. päivä puna-armeijan joukot aloittivat voimakkaan hyökkäyksen. Suomalaisten näkökulmasta tilanne muodostui kriittiseksi erityisesti Summankylän ja Munasuon lohkoilla. Tilanne saatiin kaikesta huolimatta hallintaan, jonka seurauksena suomalaisjoukot palauttivat Munasuonlohkolla olleen pääaseman haltuunsa vastahyökkäyksellä 22.12.39.⁸⁴

Joulukuun 17. päivän tienoilla kaaviosta 1 on havaittavissa selkeä nousu uusien hevospotilaiden määrässä. Uusia potilaita saapui sairaalaan 59. Samana päivänä suomalaisjoukot kokivat vaisuja puna-armeijan hyökkäyksiä II AK: n alueella⁸⁵. Joulukuun 20. päivän tienoilla uusien potilaiden määrä nousi yli 190 potilaaseen, samaan aikaan II AK: n 5. ja 1. Divisioonat joutuivat puna-armeijan joukkojen voimakkaan hyökkäyksen kohteeksi⁸⁶. Joulukuun 20. päivästä tekee varsin mielenkiintoisen se, että hoidettavaksi hevospotilaita jäi ainoastaan noin 170, 190 potilaasta.

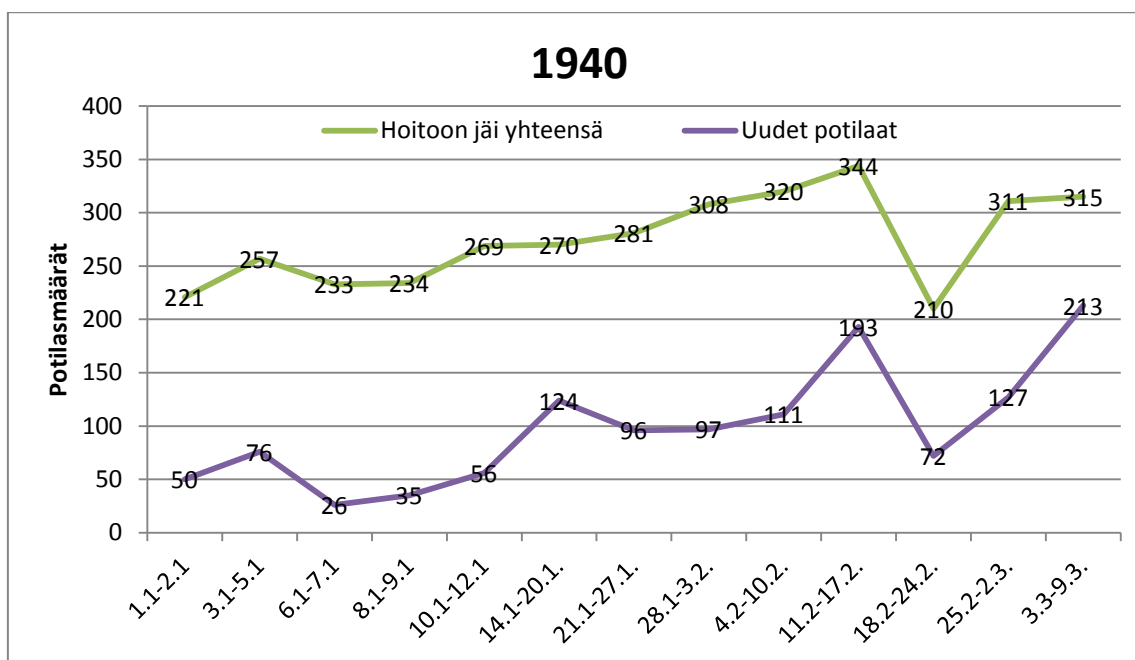
Tilastosta voi tehdä selvän johtopäätöksen, että sotatilanne oli tuohon aikaan II AK: n alueella varsin voimakasta, jonka seurauksena suurin osa potilaista oli niin vakavasti loukkaantuneita, että niitä ei voitu ottaa vastaan 2. Kenttähevossairaalassa. Loppuvuotta 1939 kohden mentäessä potilasmäärät romahtivat hyökkäyksiä edeltäneelle tasolle.

⁸³ Kilin 2007,. 42- 45.

⁸⁴ Raunio 2007, 50–52.

⁸⁵ Raunio 2007,50–52.

⁸⁶ Raunio 2007, 50–52.

Kaavio 2. Toisen kenttähevossairaalan potilasmäärät 1.1–9.3.40

Kaavio 2. Lähde: II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P868/5. KA.

Vuodenvaihteessa siirryttiin Kannaksella asemasotavaiheeseen jota kesti koko tammikuun ajan.⁸⁷ Kaaviosta 2 on havaittavissa uusien hevospotilaiden määrän laskua vuoden vaihteen tienoilla. Hevospotilaiden kokonaismäärää voidaan edelleen pitää varsin korkeana, sillä potilasmäärä ei laskenut missään vaiheessa tammi-maaliskuun aikana alle 200 hevospotilaan. Vuoden 1940 alusta maaliskuun yhdeksänteen päivään mennessä 2. Kenttähevossairaalassa hoidettiin kokonaisuudessaan noin 1250 hevospotilasta. Määrää voidaan pitää hätkähdyttävän suurena, jos verrataan talven 1940 potilasmääriä loppuvuoden 1939 potilasmääriin. Marras-joulukuun aikana hevospotilaita saapui sairaalaan keskimäärin 15 potilasta päivässä, kun tammi-maaliskuun aikana määrä oli 18 hevospotilasta päivälle.⁸⁸

Vuodenvaihteessa puna-armeijan joukot siirtyivät tuloksettomiksi jääneiden läpimurtoyritysten jälkeen puolustusasemiin. Tammikuun aikana puna-armeija oli kaksinkertaistanut joukkonsa henkilömäärän ja keskittänyt ne Karjalankannakselle II AK:n ja III AK:N alueelle.

⁸⁷ Talvisodan historia 1991, osa 2, 103.

⁸⁸ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P868/5. KA, II Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien potilastilanne 12.11-27.12.1939, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P 528/3. KA.

Tammikuun ajan puna-armeijan johto suunnitteli ratkaisevaa läpimurtohyökkäystä helmikuun alkuun, jonka painopiste sijaitsi II AK:n alueella Summan-Muolaanjärven välillä.⁸⁹

Huolimatta siitä, että tammikuussa elettiin asemasotavaihetta, hevossairaalan potilasmäärät pysyivät varsin tasaisina ja suurina.⁹⁰ Tilannetta voidaan selittää sillä, että vaikka tammikuu muodostui kannaksella toimineille joukoille asemasotavaiheeksi, tammikuun puolestavälistä alkanut puna-armeijan joukkojen voimakas tulitoiminta aiheutti etenkin etulinjan joukoille tuntevia tappioita.⁹¹

Helmikuun 14. päivän tienoilla on havaittavissa kaaviosta 2. selkeää potilasmäärien nousu. Helmikuun 14 päivän edeltävässä ilmoituksessa potilaita saapui hevossairaalaan 111 kappaletta, 14 päivänä potilaita saapui 193. Potilasmäärän voidaan sanoa lähestulkoon kaksinkertaistuneen aivan muutamassa päivässä. Potilasmäärän huima nousu selittyy puna-armeijan tekemällä hyökkäyksellä II AK:N alueelle 11.2.1940, jolloin puna-armeijan joukot hyökkäsivät yhtä osastoa lukuun ottamatta suomalaisasemia vastaan⁹². Hyökkäyksen myötä hevosia loukkaantui selvästi enemmän, minkä vuoksi niitä jouduttiin kuljettamaan kenttähevossairaaloihin hoidettavaksi.

II AK komentajan kenraaliluutnantti Öhquistilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin antaa joukoille mahdollisuus vetäytymiseen. Pääpuolustusasemasta oli II AK:n alueella luovuttava ja joukot vedettävä niin sanotulle V-asemalle. Puna-armeijan hyökkäykset jatkuivat aamulla 15.2.1940, jolloin suomalaisten joukot saivat osastoittain käskyn vetäytymisestä taaemmalle linjalle väliasemaan, jonne ne ryhmittyivät puolustusasemiin.⁹³

Puna-armeijan joukoille annettiin käsky siirtyä taka-ajoon suomalaisten pääaseman murruttua 17.2.1940. Armeijan tarkoituksena oli estää suomalaisjoukkojen ryhmittyminen Viipurin edustalle ja ottaa haltuunsa Viipuri ympäristöineen. Puna-armeijan esikunnan arvio suomalaisten vastarinnasta osoittautui vääräksi, jonka seurauksena 26.2. puna-armeijan joukkojen

⁸⁹ Kilin 2007, 226–227.

⁹⁰ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P868/5. KA.

⁹¹ Talvisodan historia 1991, osa 2, 124.

⁹² Kilin 2007, 233–234.

⁹³ Raunio 2007, 236–238.

hyökkäystoiminta vaimentui, sillä armeija alkoi valmistautua 28.2. alkavaan Viipurin valloittukseen.⁹⁴

Taistelujen väliasemassa jo alettua Kannaksen Armeijan komentaja kenraaliluutnantti Hugo Österman vapautettiin tehtävästään terveydellisiin syihin vedoten. Ylipäällikkö Mannerheim määräsi 19.2 uudeksi kannaksen armeijan komentajaksi III Armeijakunnan (III AK) komentajan kenraalimajuri Erik Heinrichsin ylentäen hänet samalla kenraaliluutnantiksi. Uudeksi III AK komentajaksi Mannerheim määräsi Laatokan pohjoispuolella toimineen Ryhmä Talvelan komentajan kenraalimajuri Paavo Talvelan. Samaan aikaan ylipäällikkö päätti perustaa II AK alueelle uuden Armeijakunnan (I AK) joka muodostui vasemmalla sivustalla taistelleista 1. ja 2. Divisioonasta. Laatikainen pystyi käytännössä ottamaan alueestaan rintamavastuun II AK vasemmasta siivestä käytännössä vasta 24.2.

Uuden armeijakunnan perustaminen vaikutti 2. Kenttähevossairaalan toimintaan oleellisesti. Osa sen henkilökunnasta siirrettiin 2. Kenttähevossairaalan. Os. (2.K.Hev.S.Os myöhemmin 1. Kenttähevossairaala 1.K.Hev.S) alaisuuteen joka alistettiin I Armeijakunnalle.⁹⁵ Toisaalta, 2. Kenttähevossairaalan työmäärä keveni kahdella divisioonalla, sillä 1. D ja 2. D potilaat siirrettiin jatkossa hoidettavaksi 2. K.Hev.S.Os (myöhemmin 1.K.Hev.S). Kaavion 2 potilasmäärästä voi selkeästi havaita, 2.K.Hev.S.Os vaikutuksen potilasmääriin. Sotatilanne oli edelleen kiivas helmikuun loppupuolella, mutta siitä huolimatta 2. Kenttähevossairaalan potilasmäärä putosi oleellisesti 193 potilaasta 72 potilaaseen.

Talvisodan loppupuolella maaliskuun kolmannen ja yhdeksännen päivän aikana on havaittavissa selvä potilasmäärän nousu huolimatta, siitä että 1. Kenttähevossairaala oli ottanut osan 2. Kenttähevossairaalan potilaista hoidettavakseen. Uusien potilaiden määrä nousi aluksi 72 potilaasta 127 ja siitä vielä 213 potilaaseen. Potilasmäärän noususta saa parhaiten käsityksen vertailemalla talvisodan loppupuolen potilasmääriä talvisodan keskimääräisiin potilasmääriin. Keskimäärin 2. Kenttähevossairaala otti vastaan talvella 1940 18 uutta potilasta päivässä, mutta maaliskuun alkupuolella uusia potilaita saapui hevossairaalaan 33 hevospotilasta päivässä. Määrä on lähestulkoon kaksinkertainen verrattuna keskimääräiseen potilasmäärään,

⁹⁴ Kilin 2007, 254.

⁹⁵ 1. Kenttähevossairaala, 2. Kenttähevossairaalaosasto, 1.K.Hev.S Päiväkäskyt 1.3-11.3.40. 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen kirjeenvaihto, P1071/5, KA.

minkä vuoksi on syytä olettaa, että sotatilalla oli keskeinen merkitys potilasmäärien kasvuun.⁹⁶

Kannaksen armeijan komentaja kenraaliluutnantti Heinrichs ilmoitti 26.2 II Armeijakunnan komentajalle kenraaliluutnantti Öhquistille, joukkojen vetämisestä väliasemasta taka-asemaan. Taistelut taka-asemassa alkoivat maaliskuun alkupäivinä. II AK puolustusasemaksi taka-asemassa määrättiin Viipurinlahden ja Repolan välinen alue.⁹⁷ Puna-armeijan tavoitteena oli vallata 2.3.1940 Viipuri ja Viipurinlahden länsiranta. Ratkaisua ei kuitenkaan syntynyt seuraavien päivien taisteluissa. Puna-armeijan oli jatkettava hyökkäystään, jonka tavoitteena oli vallata Viipuri 14.3. mennessä. Puna-armeijan joukot aloittivat 11.3.1940 hyökkäyksensä, mutta eivät koskaan saaneet vallattua Viipurin keskustaa suomalaisjoukkojen sinnikkään puolustuksen ansiosta.⁹⁸ Taistelut II AK:n alueella loppuivat Moskovan rauhansopimuksen mukaisesti 13.3. klo 11.⁹⁹

Taistelut kävivät II AK alueella kiivaana koko maaliskuun ajan. Taisteluiden painopiste oli Viipurissa, missä 2. Kenttähevossairaala sijaitsi Kylliälän kasvatuslaitoksen tiloissa. 9.3.40 taisteluiden käydessä Viipurissa kiivaimmillaan oli hevossairaalan väistyttävä taistelevien joukkojen ja etulinjan tieltä Loukkoon Vahvialaan.¹⁰⁰ Ei ollut ihme, että sairaassa jouduttiin hoitamaan erittäin paljon hevospotilaita, sillä hevossairaala sijaitsi poikkeuksellisesti hetken aivan etulinjan tuntumassa.

⁹⁶ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P868/5. KA.

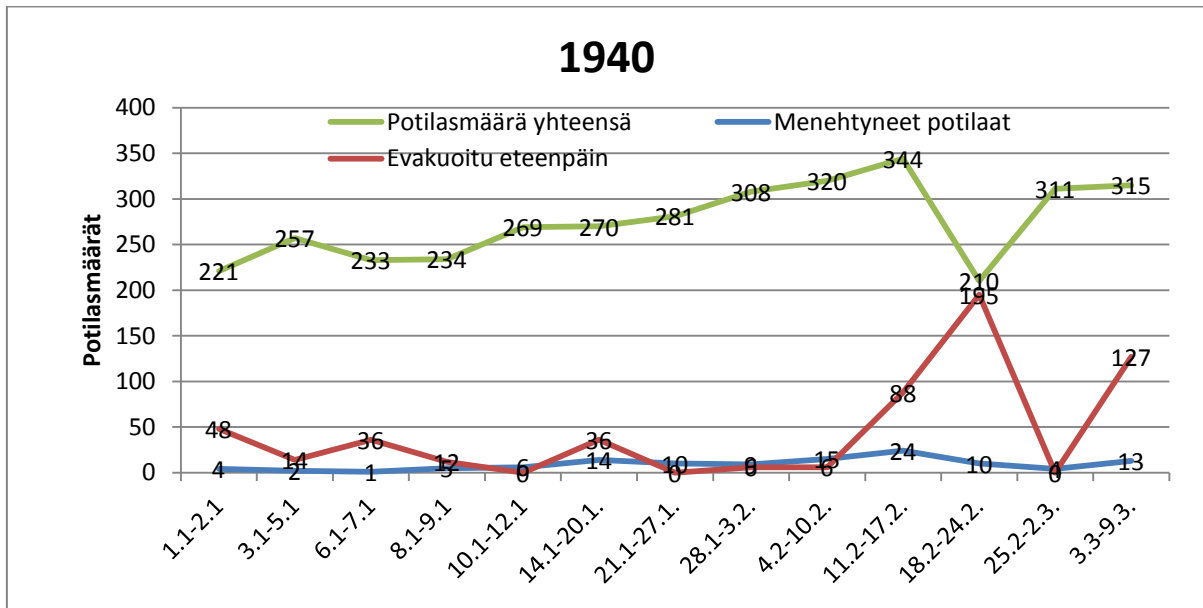
⁹⁷ Raunio 2007, 254–259.

⁹⁸ Kilin 2007, 290.

⁹⁹ Raunio 2007, 293–295.

¹⁰⁰ II Armeijakunnan esikunta. II AK Huoltokäsky nro 7-16 1.12.39- 9.3.40. 2.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/2, KA.

Kaavio 3. Toisen kenttähevossairaalan potilasmäärät, evakuoitujen ja menehtyneiden potilaat 1.1-9.3.40

Kaavio3. Lähde: II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintötoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto 1939-1940, P868/5. KA

Kokonaismääriä tarkasteltaessa ei saa selvää käsitystä potilaiden syistä saapua 2. Kenttähevossairaalaan, mutta on syytä olettaa tilastojen valossa, että ainakin osa hevospotilaista saapui hevossairaalaan jollakin tavalla loukkaantuneina. Olen koonnut kaavioon 3 tietoja potilasmääräilmoitusten perusteella potilaiden kokonaismäärästä, evakuoitujen potilaiden määrästä sekä menehtyneistä potilaista. 2. Kenttähevossairaalan osalta ei ollut saatavilla virallisia sairausilmoituksia, joista olisi voinut selvittää hevospotilaiden syyn saapua 2. Kenttähevossairaalaan. Menehtyneiden potilaiden tilastoinnilla pystyn myöhemmin tekemään olettamuksia lokamarraskuun tietojen perusteella vuoden 1940 potilasmääristä ja siitä miksi potilaat saapuivat 2. Kenttähevossairaalaan.

Kokonaismäärältään 2. Kenttähevossairaalan kautta kulki hevospotilaita yhteensä koko talvisodan aikana noin 2000 kappaletta. Näistä 2000 potilaasta osa jouduttiin evakuoimaan muihin joukko-osastoihin. Syksyn ilmoituksissa potilaita ei erikseen eritelty, mihin joukko-osastoihin potilaat toimitettiin tai mitkä potilaat kuolivat hevossairaalaan. Tämän vuoksi tarkkoja lukuja menehtyneistä potilaista ei ole saatavilla. Ne joita ei kyetty hoitamaan kuntoon kuukauden sisällä kenttähevossairaalaan saapumisestaan, oli siirrettävä eteenpäin hevossairaalan toimintakyvyn säilyttämisen vuoksi. Osa evakuoituista potilaista ehti menehtyä ennen määränpäähän- sä saapumistaan. Osa selvisi kotihevossairaaloihin hoidettavaksi ja kuntoutukseen. Evakuoitu-

jen ja edelleen lähetettyjen potilaiden määrä oli yhteensä noin 1000, mikä oli 46 % koko hevospotilaiden määrästä. Arvio parantuneiden hevospotilaiden kokonaislukumäärästä saadaan laskemalla yhteensä joukko-osastoihin palautetut potilaat, joita oli reilut 700, eli 34 % kaikista potilaista.¹⁰¹

Talvella 1940 evakuoitujen ja edelleen lähetettyjen potilaiden määrä oli yhteensä noin 570, eli 45 % kaikista talven aikana 2. kenttähevossairaalaan saapuneista potilaista. Kuolleita potilaita oli yhteensä noin 110, mikä oli suunnilleen noin 9 % koko talven potilasmäärästä. Koko talven potilasmäärästä 39 % parantui ja pystyttiin palauttamaan joukko-osastoon. Loput 7 % jäivät edelleen kenttähevossairaalan hoitoon, ilmoituksen päätyttyä 9.3.1940. Kevään potilasosuudet eivät merkittävästi eronneet talvisodan kokonaispotilasmäärästä.

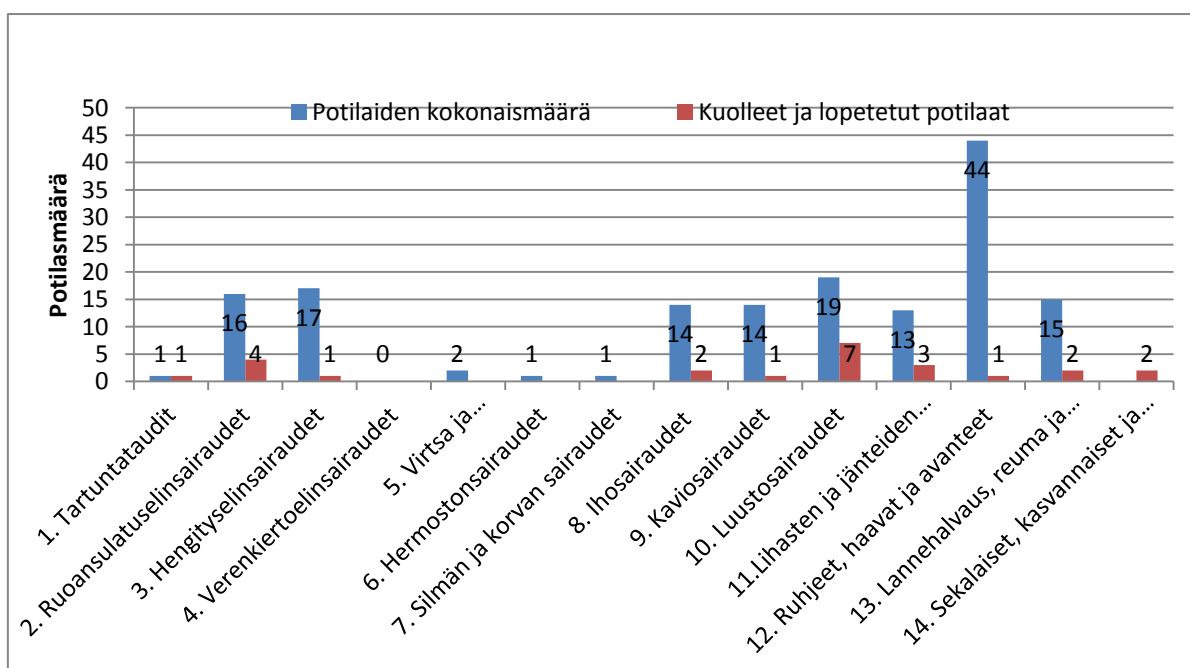
Potilaiden kokonaismäärä vaikuttaa erittäin suurelta, sillä talvisodan alettua potilasmäärät eivät pudonneet alle sadan, vaan nousivat aina noin 350 potilaaseen asti. 2. Kenttähevossairaala vaikuttaa hyvin suurelta kokonaisuudelta, joka pyrki hoitamaan paljon potilaita. Hevossairaalan sijainnilla oli nostattava vaikutus suureen potilasmäärään. Seuraavissa luvuissa kerron millaisia lukuja toisten armeijakuntien kenttähevossairaaloissa oli.

¹⁰¹ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P868/5. KA, II Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien potilastilanne 12.11-27.12.1939, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P 528/3. KA.

4.2 Hevospotilaiden sairaudet toisessa kenttähevossairaalaassa

Potilasmääriä tarkasteltaessa en saanut vastauksia siihen, miksi hevospotilaat saapuivat 2. Kenttähevossairaalaan. Vastauksia tähän kysymykseen hain tutkimalla hevossairaalan sairausilmoituksia, jotka 2. Kenttähevossairaalan osalta olivat hyvin puutteellisia. Lokakuun osalta aina marraskuun puoleenväliin asti ilmoitukset on tehty huolellisesti, mutta kyseisen ajan jälkeen sairausilmoituksista ei ole jälkeäkään. Uskon, että sairausilmoitukset on tehty, sillä eläinlääkintätoimiston huoltokäskyissä kehoitetaan 2. Kenttähevossairaalan päällikköeläinlääkärä huolellisuuteen ilmoituksia tehdessä, sillä niissä oli esiintynyt ilmoituksen mukaan useaan otteeseen virheellisiä lukumääriä.¹⁰²

Kaavio 4. Toisen kenttähevossairaalan hevospotilaiden sairaudet ja tappiot 1.10.39–13.11.39

Kaavio 4. Lähde: 2. Kenttähevossairaala, 2.K.Hev.S Sairausilmoitukset nro 1-3, 1.10-1.3.11.1939, 2.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/1, KA.

Potilasmääristä ja potilaskuolleisuudesta saa parhaiten käsityksen yllä olevan kaavion 4. avulla. Olen koonnut yllä olevaan kaavioon loka-marraskuun potilaiden kokonaismäärät jotka olen luokitellut 14 eri ryhmään¹⁰³. Samassa kaaviossa olen esitellyt samalla tavalla luokittelemani

¹⁰² II Armeijakunnan esikunta. II AK Huoltokäsky nro 7-16 1.12.39- 9.3.40. 2.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/2, KA.

¹⁰³ Liitteessä 6. kenttähevossairaaloitten alkuperäisten sairausilmoitusten sairausryhmät.

kuolleiden ja lopetettujen hevosten lukumäärät. Kyseisenä ajankohtana 2. Kenttähevossairaalan saapui yhteensä 157 potilasta joista menehtyi 24 potilasta eli 15 % koko potilasmäärästä.

Kaavion 4. mukaan syksyllä 1939 2. Kenttähevossairaalaan saapui hevospotilaita erityisen paljon ruhjeiden, haavojen ja avanteiden sekä luustosairauksien vuoksi. Pääsääntöisesti yllämainittujen sairausryhmien potilailla oli erilaisia lihashaavoja, joiden vuoksi ainoastaan 2 % potilaista menehtyi. Sairausryhmien 10 ja 12 sairaudet aiheutuivat tyypillisesti onnettomuuksien yhteydessä. Ruhjeita, haavoja ja avanteita hevoset saivat tyypillisesti huolettoman hevosenpidon yhteydessä. Erityisesti huonot talliolosuhteet, vääränlainen, huoleton hoito, epätasainen maasto sekä kiire aiheuttivat ruhjeita, haavoja, avanteita sekä erilaisia luustosairauksia, kuten luunmurtumia, hevosille. Erityisesti lokakuun aikana hevossairaalaan oli saapunut erittäin paljon hevosia, jotka olivat kärsineet lihashaavoista ja nivelnyrjähdyksistä.

2. Kenttähevossairaalaan lähetetyissä II Armeijakunnan huoltokäskeyissä kirjoitettiin useaan otteeseen tilapäistallien rakentamiseen liittyviä ohjeistuksia. Ohjeissa mainittiin lähes poikkeuksetta talliin sijoitettavien hevosten lukumäärä sekä erinäisiä ohjeita hevosten sijoittelua koskien suhteessa etulinjaan. Erityisesti tallit piti suojata vihollisen tulitukselta. Pääsääntöisesti hevoset pyrittiin sijoittamaan sisätiloihin, kuten navetoihin tai latoihin, mutta tilanteen niin vaatiessa hevosille valmistettiin kenttätallit havuja ja vanereita hyväksikäyttämällä.¹⁰⁴ Tilapäistallimajoituksessa E.L.O II mukaan piti kiinnittää erityishuomio tallin sijoittamiseen maastoon sekä ottaa tallia rakentaessa huomioon riittävän suuri pilttuukoko hevosta kohden.¹⁰⁵

Talvisodan alkuvaiheessa hevostenhoitajat ja ajomiehet eivät olleet saaneet tehtäviinsä riittävästi koulutusta. Koulutuksen puute aiheutti tuntevan riskin hevosten hyvinvoinnille, mikä omalta osaltaan olisi heijastunut pienellä viiveellä koko armeijan liikkuvuudelle. Tästä syystä 2. Kenttähevossairaalaan pyrittiin järjestämään hevosmiehille rintamakoulutusta. Yksi oleellisimmista koulutuksien aiheista oli hevossuojien kunnostamisesta ja ulkomajoituksen järjestämisestä. Erityishuomiota pyrittiin kiinnittämään potkiviin hevosiin ja niiden sijoitukseen sekä tallin turvallisuustekijöihin, kuten teräviin reunoihin ja nauloihin. Näillä toimenpiteillä py-

¹⁰⁴ II Armeijakunnan esikunta. II AK Huoltokäskey nro 7-16 1.12.39- 9.3.40. 2.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/2, KA.

¹⁰⁵ Puolustusministeriö. Eläinlääkintätoimisto E.L.O. II ja K.E.O käsikirjoitukset, Ehdotus eläinlääkintä- ja hevoshuoltotoimen järjestämiseksi, SARk 1998/1 KA.

rittiin tietoisesti vähentämään erityisesti ruhjeiden, potkuhaavojen, avanteiden sekä luustosairauksien kuten nivelnyrjähdysten ja luunmurtumien syntyä.

Loka-marraskuussa vakavimpia sairauksia kaavion 4. mukaan hevosille olivat tartuntataudit, luustosairaudet, ihosairaudet sekä ruoansulatuselinsairaudet. Tartuntatautien osalta johtopäätösten tekeminen on varsin hataraa, sillä sairastuneita potilaita oli yksi, joka menehtyi jäykkäkouristuksiin. Ruoansulatuselinsairaudet, joista erityisesti ähky oli II Armeijakunnan huolenaiheena, osoittautui toiseksi varsin vaaralliseksi sairaudeksi hevospotilaille. Ruoansulatuselinsairauksiin sairastuneista potilaista 25 % menehtyi sairastamaansa sairauteen. Ruoansulatuselinsairauksista yleisimpiä olivat suolitulehdukset sekä ähky. Ähkyllä tarkoitetaan kiputilaa, jonka syy on hevosen vatsaontelossa. Ähky voi aiheutua monesta eri syystä. Nykypäivänä on kyetty tunnistamaan ähkyn yhteys esim. talli- ja tarhausoloihin, ravinnon- ja vedensaantiin, stressiin ja liikuntaan, toisin sanoen yleisesti hevosen pitoon liittyviin asioihin sekä rotuun, ikään ja sukupuoleen.¹⁰⁶

Erityisesti runsaiden ähky tapausten ja niiden aiheuttamien potilaiden kuolemantapausten vuoksi II Armeijakunnan eläinlääkintätoimisto antoi yleisen ohjeen kenttähevossairaaloille koskien ähkyn hoitoa. Ähkytapausten hoitoa ohjeistettiin kirjeellä seuraavalla tavalla:

”Hevosten kuolemantapauksia koskevissa asiakirjoissa ilmenee, että ähky ja sen yhteydessä mahalaukun tai suolen repeämiä on jatkuvasti ollut lukuisia tapauksia kuoleman syynä. Eläinlääkäreiden tulee mahdollisuuksien mukaan kohdistaa huomiota hevosten ruokintaan ja virheellisyyksien poistoon kuten suurehkot ruoka-annoksen juuri ennen käyttöä. On vaadittava, että oireista ilmoitetaan eläinlääkärille. Eläinlääkärin tulee antaa ensiapu ja aloittaa hoito perusteellisen tutkimuksen jälkeen. Ähkyisellä hevosella ajaminen/ ratsastaminen ei ole paikallaan. Potilasta ei estetä makuulle käymisessä (rakentamalla erikoispilttuita) vaan katsotaan, että se ei loukkaa itseään. Epämääräiset hoitotoimenpiteet kuten kylmällä vedellä valelu, kylmät kääreet, samoin kuin umpimähkäinen lääkitseminen varsinkin voimakkaasti vaikuttavilla lääkkeillä on hyvin arveluttavaa. Sen sijaan kosteat lämmittävät kääreet ovat hyvin laitettuna paikallaan. Liiallisessa lääkitsemisessä ei ole järkeä, varsinkin jos annetaan peräkkäin

¹⁰⁶ Tulamo Riitta- Marri, Hevosen, Ähky – mitä omistajan tulee huomioida? Yliopistollinen eläinsairaala, 23.3.2012.

vaikutukseltaan vastakkaisia lääkkeitä, on lääkityksestä yleensä enemmän vahinkoa kuin hyötyä”.¹⁰⁷

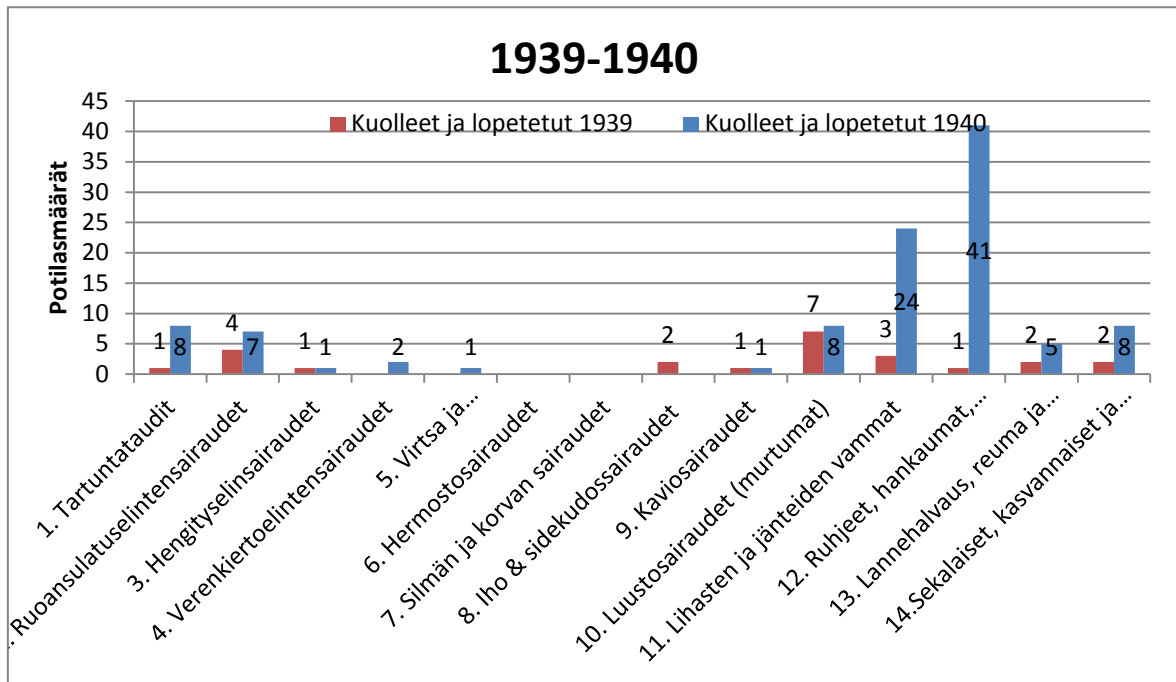
Loka- marraskuun aikana hevospotilaita saapui muita ryhmiä enemmän hevossairaalaan myös hengityselinsairauksien vuoksi. Tyypillisimpiä hengityselinsairauksia olivat keuhkolaajentumat sekä erilaiset kurkunpään ja henkitorven sairaudet. Hengityselinsairaudet eivät olleen hevosille kovinkaan vakavia, sillä ainoastaan 6 % potilaista menehtyi sairastamaansa tautiin. 2. Kenttähevossairaalaan saapui potilaita myös lannehalvauksen ja lii-
karasituksen, erilaisten kavi-
sairauksien, lihas- ja jännevammojenvuoksi. Näistä ryhmistä ehdottomasti vakavin syy saapua toiseen kenttähevossairaalaan oli lihasten ja jänteiden vammat. Lih-
as- ja jännevam-
moihin potilaita harvemmin menehtyi, mutta potilaiden paranemisennuste oli hidas, jonka vuoksi ne siirrettiin automaattisesti kotihevossairaaloihin kuntoutukseen. Tyypillisimpiä vammoja lihaksissa ja jänteissä olivat jännereväh-
tymät ja tulehdukset. Ryhmän 13 potilaat ei-
vät toistaiseksi olleet lii-
karasittuneita, mutta sairastuivat lannehalvauksiin kohtuullisen usein. Lannehalvausta voidaan pitää hevosille vakavana sairaute-
na, sillä 13 % siihen sairastuneista potilaista menehtyi sairauteen.

Talvisodan alkuvaiheessa sairaalassa harvinaisempia potilaita olivat verenkierto-, tartunta-
silmä ja korvasairauksista kärsineet potilaat, joita sairaalaan ei saapunut puolentoista kuukau-
den aikana kuin muutama tapaus. Pääsääntöisesti näistä taudeista potilaat selvisivät tartunta-
tauteja lukuun ottamatta takaisin rintamalle. Sen sijaan hankaumista kärsineitä potilaita saapui
hoitoon, mutta kehnon valjastuksen vuoksi ei yhtään potilasta menehtynyt.¹⁰⁸

Syksyn osalta kaavio 4 pystyy tekemään havaintoja hevospotilaiden tilasta. Hevospotilaat kär-
sivät paljon erilaisista haavoista, luunmurtumista sekä nivelnyrjähdysistä, mitkä olisi voitu
välttää jos henkilökunta olisi osannut ennakoida tilanteita paremmin. Hevosten sairaudet liit-
tyivät päivittäisiin toimiin kuten ruokintaan, liikuntaan ja valjastukseen, jotka riittävällä tieto-
taidolla sairastumiset ja loukkaantumiset olisi voitu välttää jos henkilökunta olisi osannut
asiansa. Kaavio 3 on hyvä esimerkki henkilökunnan kouluttamattomuuden osoitus.

¹⁰⁷ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintötoimisto. Kirje 11.12.39 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kir-
jeenvaihto P 893/3. KA.

¹⁰⁸ 2. Kenttähevossairaala, 2.K.Hev.S Sairausilmoitukset nro 1-3, 1.10-1.3.11.1939, 2.K.Hev.S arkisto Yleinen ja
salainen kirjeenvaihto, P893/1, KA.

Kaavio 5. Toisessa kenttähevossairaalaassa menehtyneet potilaat 1.10.39–9.3.40

Kaavio5. Lähde: II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintötoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto 1939-1940, P868/5. KA, 2. Kenttähevossairaala, 2.K.Hev.S Sairausilmoitukset nro 1-3, 1.10-1.3.11.1939, 2.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/1, KA.

Kaavioon 5 olen koonnut potilasilmoituksissa ilmoitetut hevospotilaiden kuolinsyyt lokamarraskuun ajalta 1939 sekä tammi-maaliskuun ajalta 1940. Syksyllä 1939 kuolleita ja lopetettuja potilaita oli yhteensä 24, kun talvella 1940 kuolleita ja lopetettuja potilaita oli 106. Potilasmääriä ei voi suoraan verrata keskenään, sillä syksyn ilmoitukset ovat ajallisesti vajaita verrattuna kevään 1940 ilmoituksiin. Vaikka tietoja ei voi suoraan verrata toisiinsa antavat ne kuvan siitä mistä syystä potilaita saapui 2. Kenttähevossairaalaan keväällä 1940.

Kaavion 5. perusteella voi olettaa, että aivan kuten syksylläkin yleisin syy saapua 2. Kenttähevossairaalaan olivat ruhjeet, haavat ja avanteet. Syksyn tapauksista oli havaittavissa huonojen talliolosuhteiden sekä huonon hevosenpidon suuri merkitys ryhmän 12 sairauksien esiintymiseen. Kevään osalta tilanne näyttäytyy kuitenkin erilaisena. Syksyllä potilaita kuoli ainoastaan 2 % ruhjeisiin, avanteisiin ja haavoihin, kun talvella 1940 ryhmän 12 sairauksiin kuoli 39 % hevospotilaista. Talliolosuhteet sekä henkilökunnan taidot ehtivät koulutuksen ansiosta kehittyä vuoden vaihteeseen mennessä riittävälle tasolle. Kenttähevossairaalat ehtivät marras-joulukuun aikana korjata omia tilojaan ja suunnitella omaa organisaatiotaan yhä toimivammaksi kokonaisuudeksi. Suurta potilaskuolleisuutta ei näin ollen voinut enää selittää henkilökunnan osaamattomuudella. Tilastollisesti suurelle potilaskuolleisuudelle ei jää muuta seli-

tystä kuin sotatilanne. Edellisessä kappaleessa totesin sotatilanteen suuren merkityksen potilasmäärän kasvuun. Potilasmäärät olivat talvella 1940 suuria, mikä viittaa siihen, että suurin osa potilaista kärsi ruhjeista, haavoista ja avanteista. Tämä puolestaan tukee potilaiden erittäin korkeaa kuolleisuutta sairausryhmässä 12 talvella 1940.

Kaavion 5. mukaan toiseksi yleisin syy hevospotilaan menehtymiseen 2. Kenttähevossairaalla oli lihasteiden ja jänteiden vammat. Kyseisiä vammoja sairasti 23 % potilaista. Syksyllä lihas- ja jännevammat olivat pääsääntöisesti jännerevähitymiä ja tulehduksia, jotka paranivat levon ja kuntoutuksen myötä. Talvella lihasten ja jänteiden vammat olivat vakavampia kuten jalkojen tai kylkien eri osien lävistäviä haavoja tai sirpalehaavoja, jotka johtivat pääsääntöisesti poikkeuksetta kuolemaan. Erityisesti lävistävät haavat aiheuttivat potilaskuolemia talven 1940 aikana.

2. Kenttähevossairaalla potilaita kuoli myös tartuntatautien, luustosairauksien, ja verenmyrkytysten vuoksi. Tartuntataudeista yleisimmin potilaat tappoi päntauti.¹⁰⁹ Päntaudin aiheuttaa *Streptococcus equi subsp. equi* –bakteeri, joka on erittäin herkästi tarttuva. Hevonen sai tartunnan suun tai hengitysteiden limakalvojen kautta, jonka jälkeen tartunta levisi joko suoraan sairaan hevosen hengitysteiden eritteistä tai ihmisen tai varusteiden välittämänä. Suurin osa hevosista parantui taudista ilman lääkitystä, etenkin varsoilla ja huonokuntoisilla hevosilla tauti voi johtaa kuolemaan tai hevosen lopettamiseen.¹¹⁰

Luustosairauksien merkittävin potilaan lopettamisen syy olivat erilaiset murtumat jaloissa tai turvan alueella. Erityisesti jalkoihin kohdistuneet murtumat johtuivat vääränlaisista talliolosuhteista, sillä väliaikaistallissa ahtaissa tiloissa olleet hevoset saattoivat ilman väliseiniä potkia toisiaan. Toisen hevosen voimakas potku aiheutti yleisimmin kuolemaan johtaneen murtuman erityisesti jalkojen alueelle.

Ruoansulatuselinsairauksista ähkytapaukset aiheuttivat muutamaan potilaan kuoleman. Potilaita menehtyi myös suolitulehduksiin ja kierteeseen sekä kielen menettämiseen. Syksyllä

¹⁰⁹ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto 1939-1940, P868/5. KA, 2. Kenttähevossairaala, 2.K.Hev.S Sairausilmoitukset nro 1-3, 1.10-1.3.11.1939, 2.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/1, KA.

¹¹⁰ Eläintarviketurvallisuusvirasto Evira, Hevosten terveys ja eläintaudit, päntauti 23.3.2012.

1939 ähkytapauksiin kuoli 16 potilaasta neljä.¹¹¹ Syksyllä Armeijakunnan esikunta kiinnitti erityishuomion huolestuttaviin ähkytapausten määrään sekä potilaiden menehtymiseen ja lähestyi 2. Kenttähevossairaala ohjeistuksella.¹¹² Ohjeet oli selvästi otettu huomioon hevossairaalassa, sillä talvella 1940 ainoastaan kaksi potilasta kuoli ähkyyn ja loput ryhmän kuolemantapauksista liittyivät muihin ruoansulatuselinsairauksiin.

Hevosia menehtyi kaavion 5. mukaan talven 1940 aikana ainoastaan muutama hengityselinsairauksiin, verenkiertoelinsairauksiin, virtsa- ja sukupuolielinsairauksiin, sekä kavirusairauksiin. Hermosto, silmä ja korvasairauksiin sekä iho- ja sidekudossairauksiin potilaita ei menettänyt lainkaan talven 1940 aikana.

Vuoden 1940 talven osalta tilastot eivät olleet niin selkeitä kuin vuoden 1939 osalta. Hevospotilailla oli edelleen samantyyppisiä ongelmia, mutta ongelmat olivat saaneet aivan uudenlaiset mittasuhteet. Talvella 1940 sotatilanteen kiihdyttyä potilasmäärät lähtivät nousuun, mikä näkyy potilaiden suurissa kuolleisuusluvuissa erityisesti ryhmän 12 osalta. 2. Kenttähevossairaalan osalta voidaan tulla siihen lopputulokseen erityisesti henkilökunnan pätevyyden osalta, että esimerkiksi ähkytapauksissa oli opittu löytämään oikea suhde hevosen ruokintaan sekä liikuntaan. Ähkytapauksia oli selvästi vähemmän kuolleiden potilaiden joukossa talvella 1940 kun syksyllä 1939.

¹¹¹ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto 1939-1940, P868/5. KA, 2. Kenttähevossairaala, 2.K.Hev.S Sairausilmoitukset nro 1-3, 1.10-1.3.11.1939, 2.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/1, KA.

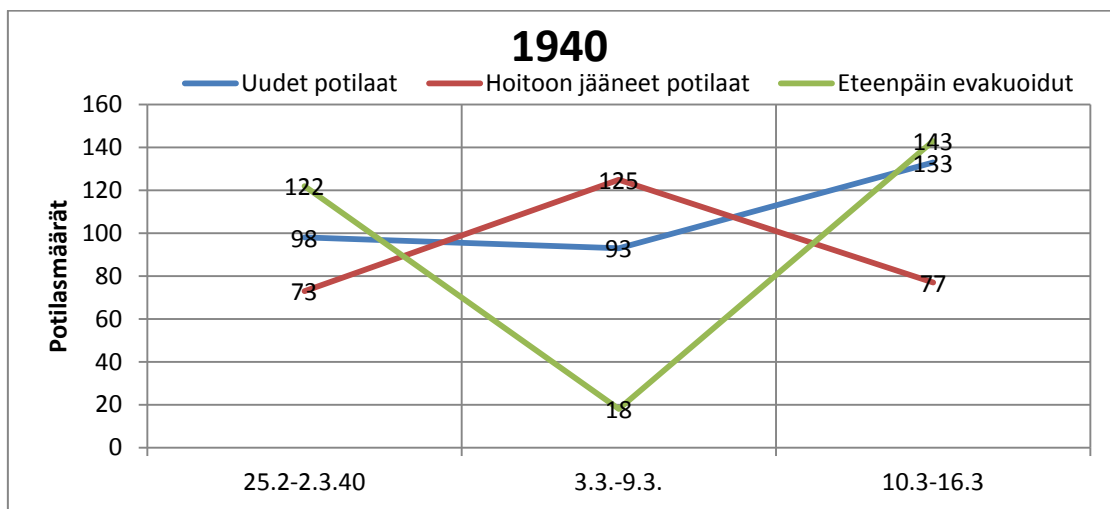
¹¹² II Armeijakunnan esikunta. II AK Huoltokäskyt nro 7-16 1.12.39- 9.3.40. 2.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/2, KA.

5. Ensimmäisen kenttähevossairaalan potilaat

5.1 Ensimmäisen kenttähevossairaalan potilasmäärät

1. Kenttähevossairaala aloitti toimintansa potilasmääräilmoitusten mukaan 25.2.1940, mutta sairausilmoituksia sairaalasta tehtiin jo aiemmin 20.2.1940 alkaen. 20.2.1940 2.K.Hev.S siirrettiin miehistöä 2.K.Hev.S.os alaisuuteen. Eläinlääkäreiden lisäksi 2.K.Hev.S siirrettiin 10 aliupseeria sekä 51 miestä, jotta armeijakunnan eläinsairaala pystyi aloittamaan toimintansa Ala-Noskualla. Ala-Noskualla 2.K.Hev.S.os siirrettiin Hannilan kautta Kostialan kartanoon Jääskeen ja sen nimi muutettiin 1 Kenttähevossairaalaksi (1.K.Hev.S).¹¹³

Kaavio 6. Ensimmäisen kenttähevossairaalan potilasmäärät 25.2.–16.3.1940

Kaavio 6. Lähde: 1.Kenttähevossairaala. 1.K.Hev.S Potilasmääräilmoitukset 25.2.-2.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1710D, KA. 1. Kenttähevossairaala, 2. Kenttähevossairaalaosasto, 1.K.Hev.S Potilasmääräilmoitukset 3.3.-16.3.40. 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen kirjeenvaihto, P1071/5, KA

Potilasmääräilmoitukset aloitettiin 1. Kenttähevossairaalassa 25.2.1940. Kokonaismäärältään potilaita ehti olla noin 400. Potilasmäärä vaihteli eri lähteiden mukaan 390–450 potilaaseen. Potilasmääräilmoituksissa potilaita tilastoitiin 451 kappaletta ajalle 25.2.–16.3.1940. Helmikuun 20 päivänä jolloin 1. Kenttähevossairaala virallisesti perustettiin, siirrettiin sinne noin 100 potilasta 2. Kenttähevossairaalasta.

¹¹³ 1. Kenttähevossairaala, 2. Kenttähevossairaalaosasto, 1.K.Hev.S Päiväkäskyt 1.3.-11.3.40. 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen kirjeenvaihto, P1071/5, KA.

Kaavion 6. mukaan on syytä olettaa, että 1. Kenttähevossairaala oli kohtuullisen suuri, sillä uusien potilaiden määrä pysytteli korkealla koko tutkittavan ajan. Uusia potilaita saapui 1. Kenttähevossairaalaan keskimäärin noin 20 potilasta päivässä. Lukua voidaan pitää korkeana, sillä 2. Kenttähevossairaalaan talven 1940 aikana saapui keskimäärin 18 potilasta päivässä.¹¹⁴

1. Kenttähevossairaalan potilastilannetta ei pidä suoraan verrata 2. Kenttähevossairaalan, sillä 1. Kenttähevossairaalan toiminta-aika oli merkittävästi lyhyempi.

1. Kenttähevossairaalan toiminta sijoittuu aikaan, jolloin elettiin talvisodan loppuratkaisun hetkiä. I Armeijakunnan johtoon asetettu kenraalimajuri Taavetti Laatikainen otti rintamavastuun 24.2.1940. Kannaksen Armeijan käsky länsi- Kannaksen joukoille siirtyä väliasemasta taka-asemaan annettiin 27.2. I Armeijakunnalle alistettiin 1. Divisioona (1. D) joka vetäytyi Talin itäpuolelle sekä 2. Divisioona (2. D), joka sijoittelunsa vuoksi alistettiin III Armeijakunnalle. Helmikuun 28. päivä puna-armeijan joukot aloittivat suurhyökkäyksen väliaseman koko leveydeltä, jotka kestivät talvisodan loppuun saakka.¹¹⁵ 1. D viimeinen taistelu käytiin Talin alueella 13.3.1940, jolloin puna-armeijan joukot hyökkäsivät suomalaisjoukkoja vastaan. Hyökkäyksen seurauksena puna-armeijan joukot tunkeutuivat suomalaisten asemiin. Ilalla suomalaisjoukkojen vastahyökkäys tuotti tulosta ja Talin alue vallattiin takaisin.¹¹⁶

Kiivaan sotatilanteen voi havaita kaaviosta 6, sillä uusien potilaiden määrä ei merkittävästi muuttunut koko hevossairaalan toiminta-aikana. Aivan tutkimusajan lopulla 10.–16.3. oli havaittavissa selvä nousu potilasmäärissä, sillä potilasmäärät nousevat 93 potilaasta 133 potilaaseen. Potilasmäärän nousun aikoihin 1. D kävi viimeisen taistelunsa puna-armeijan joukkoja vastaan Talissa, mikä selittää osaltaan potilasmäärän nousun.

Kaaviosta 6 käy ilmi hoitoon jääneiden potilaiden määrän tasaisen kehityksen. Hoitoon jääneiden potilaiden osalta merkittävää on maaliskuun alkupuolella tapahtunut potilasmäärän selkeä nousu 73 potilaasta 125 potilaaseen. Potilasmäärän nousu johtui evakuoitujen hevospotilaiden määrän romahtamisesta 122 aina 18 potilaaseen. Kaavion 6 tilastosta voidaan päätellä, että 1. Kenttähevossairaala pystyi toimimaan maaliskuun alussa täysipainoisesti tilojen ja henkilökuntansa puolesta ja kykeni näin ollen ottamaan vastaan selvästi enemmän vaativia potilastapauksia hoidettavakseen.

¹¹⁴ II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintötoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K:Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P868/5. KA

¹¹⁵ Raunio 2007, 258.

¹¹⁶ Talvisodan historia 1991, osa 2, 232–237.

Evakuoitujen potilaiden määrä heittelehti eniten muihin potilasryhmiin nähden 18 potilaasta aina 143 potilaaseen. Kaavion 6 kattaman ajan alku- ja loppuvaiheessa, jolloin taistelut olivat kiivaimmillaan, on havaittavissa eteenpäin evakuoitujen potilaiden määrän kasvua. Hevospotilaita jouduttiin evakuoimaan eteenpäin poikkeuksellisen paljon erityisesti tilanteissa, joissa niiden tila oli erityisen huono tai se vaatii pitkäaikaista kuntoutusta. Erityisesti kiivaiden taisteluiden aikana hevospotilaat loukkaantuivat vakavimmin, jolloin ne tuli siirtää kotihevossairaaloihin toipumaan.

Erittäin korkeina evakuoitujen potilaiden määriä voidaan pitää viimeisessä ilmoituksessa joka ajallisesti sijoittuu hetkeen, jolloin puna-armeija hyökkää 1. D alueelle Taliin. Kyseisenä ajankohtana uusia potilaita saapui hevossairaalan vähemmän kuin niitä jouduttiin evakuoimaan eteenpäin. Tilastollisesti tilannetta on vaikea selittää. Toisaalta edellisen viikon ilmoituksessa potilaita evakuoitiin eteenpäin erittäin vähän, mikä viittaa siihen, että osa edellisellä viikolla saapuneista potilaista oli niin vaikeasti loukkaantuneita, että ne oli siirrettävä muihin joukko-osastoihin.

Kenttähevossairaaloita verrattaessa keskenään on otettava huomioon 1. Kenttähevossairaalan lyhyt toiminta-aika. Lyhyeen toiminta-aikaan nähden 1. Kenttähevossairaala ehti hoitamaan paljon potilaita, mutta verrattaessa kokonaismääriä 2. Kenttähevossairaalaan tilanne näyttäytyy varsin erilaisena. Kokonaismäärältään 1. Kenttähevossairaala voidaan pitää varsin pienennä hevossairaala jos verrataan potilaiden kokonaismääriä 2. Kenttähevossairaalan kanssa.

Selkeämmän kuvan hevossairaaloiden eroista saa kun vertailee niiden viikoittaisia potilasmääriä ajalta jolloin 1. Kenttähevossairaala toimi. 2. Kenttähevossairaalassa oli samanaikaisesti potilaita hoidossa yli 300 hevospotilasta viikossa kun samaan aikaan 1. Kenttähevossairaalas- sa hoidettiin potilaita keskimäärin noin 90 viikossa. Evakuoitujen potilaiden määrää oli molemmissa kenttähevossairaaloissa reilun 100 hevospotilaan luokkaa, joten tilastollisesti voidaan olettaa, että 1. Kenttähevossairaala oli merkittävästi pienempi sairaala 2. Kenttähevossairaalaan verrattuna.

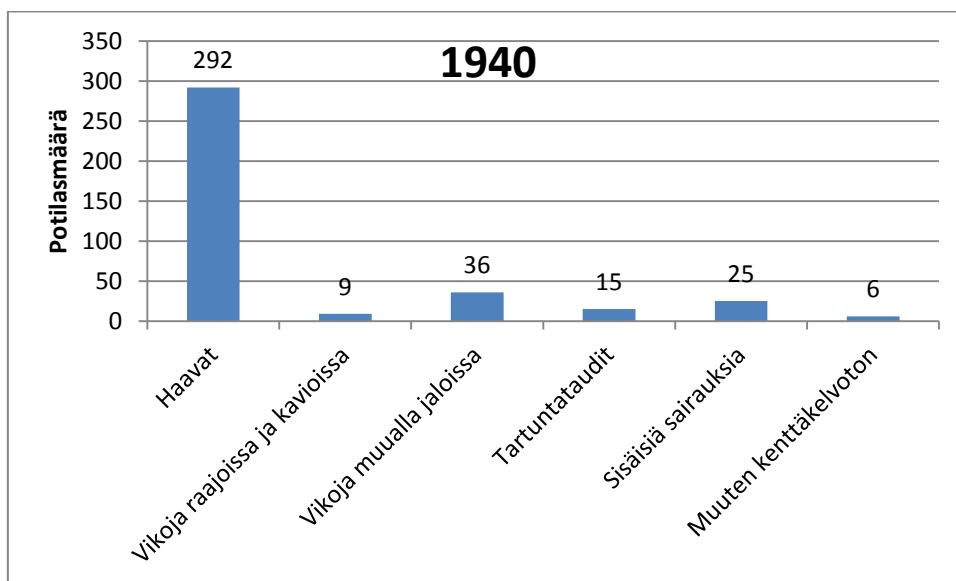
5.2 Ensimmäisen kenttähevossairaalan potilaiden sairaudet ja potilaskuolleisuus

Ensimmäisen kenttähevossairaalan sairausilmoitukset erosivat merkittävästi 2. Kenttähevossairaalan sairausilmoituksista. 2. Kenttähevossairaalassa ryhmät oli jaettu 14 isompaan ryhmään syksyn osalta, mutta 1. Kenttähevossairaalassa ryhmiä oli ainoastaan kuusi. Tästä syystä sairaaloiden vertaaminen toisiinsa ei kattavasti onnistu. Sairaustilastot on tehty erillisinä ajan-kohtina ja niiden luokittelua on mahdotonta yhdenmukaistaa. Kaikesta huolimatta lukuja vertailemalla voi saada käsityksen siitä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja hevossairaaloiden potilaissa oli.

1. Kenttähevossairaalan sairausilmoituksen pääryhmiä olivat haavat, vikoja raajoissa ja kavioissa, vikoja muualla jaloissa, tartuntataudit, sisäisiä sairauksia sekä muuten kenttäkelvottomat hevoset. Haavoiksi katsottiin sirpalehaavat, potkuhaavat, lyöttymät ja ruhjehaavat, aivan kuten 2. Kenttähevossairaalan ilmoituksissa. Vioiksi raajoissa ja kavioissa katsottiin kaviokuume, kaviohalkeamat sekä muut kaviosairaudet. Viat muualla jaloissa käytännössä tarkoittivat luunmurtumia, halkeamia, nyrjähdyksiä, patteja, jänne- ja niveltulehduksia, verenmyrkytyksiä ja rohtumia. Tartuntatauteja olivat pääntauti ja ihottumat. Sisäisiin sairauksiin luuteltiin erilaiset halvaukset kuten lannehalvaukset, puhkuri sekä suolistonhäiriöt kuten ähky ja erilaiset suolistontulehdukset. Viimeisin ryhmä eli kenttäkelvottomat, piti sisällään liikarastuneet potilaat, yleisestä jäykkyydestä kärsineet potilaat, sekä muuten heikot yksilöt.¹¹⁷

Sairaustilaston ylläpitäminen oli alkanut 20.2.1940 jolloin hevossairaala erotettiin 2. Kenttähevossairaalan osastosta. Potilaiden kokonaismäärä oli 20.2–15.3.1940 välisenä aikana sairausilmoitusten mukaan 383 kappaletta. Määrä eroaa potilasmääräilmoitusten kanssa, sillä potilasmääräilmoitusten mukaan potilaiden kokonaismäärä kyseisenä ajanjaksona oli 451 kappaletta. Ilmoituksia vertaillen on mahdotonta sanoa, kummat ilmoituksista olivat virheellisiä. Sairaus- ja potilasmääräilmoitukset tehtiin hieman eri periaatteella ja niihin laskettiin potilaita mukaan hieman eri tavalla. Heitto ei kuitenkaan ole suuri, joten on syytä uskoa, että molemmat ilmoitukset oli tehty kohtuullisen todenmukaisesti ja niitä voidaan pitää varsin luotettavina.

¹¹⁷ 1.Kenttähevossairaala. 1.K.Hev.S Sairaustilasto 20.2-16.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1710D, KA.

Kaavio 7. Ensimmäisen kenttähevossairaalan hevospotilaiden sairaudet 20.2–16.3.40

Kaavio 7. Lähde: 1.Kenttähevossairaala. 1.K.Hev.S Sairaustilasto 20.2-16.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1710D, KA.

Olen koonnut kaavioon 7. yleisimmät sairaudet 1. Kenttähevossairaalaan. Ehdottomasti yleisin syy saapua 1. Kenttähevossairaalaan olivat haavat. Hevospotilaita, joilla oli jonkinlainen haava, oli yhteensä 292 kappaletta, tämä oli 76 % potilaiden kokonaismäärästä. Haavoista kärsineet potilaat saapuivat hevossairaalaan pääsääntöisesti sirpaleen tai luodin haavan takia. Tilanne ei ole mitenkään yllättävä, sillä koko 1. Kenttähevossairaalan tutkimusajan I AK alueella käytiin voimakkaita taisteluita 1. D alueella. Kuten edellisessä kappaleessa todettiin, korkeimmat potilasmäärät saavutettiin päivinä, jolloin puna-armeija aloitti hyökkäystoiminnan suomalaisjoukkoja vastaan.

Kaavion 7. mukaan helmikuun 28. päivänä potilaita saapui sirpalehaavojen takia sairaalaan 22 potilasta. Samana päivänä puna-armeija aloitti suurhyökkäyksen väliasemaan Kannaksen joukkoja vastaan.¹¹⁸ Maaliskuun 14 päivä oli ehdottomasti sairaalan vilkkain ja haastavin päivä, sillä kyseisenä päivänä hevospotilaita saapui sairaalaan sirpale ja luodin haavojen vuoksi yhteensä 50 potilasta.¹¹⁹ Muutamaa päivää aiemmin 1. Divisioona joutui Talissa puna-armeijan joukkojen voimakkaan hyökkäyksen kohteeksi.¹²⁰

¹¹⁸ Raunio 2007, 258.

¹¹⁹ 1.Kenttähevossairaala. 1.K.Hev.S Sairaustilasto 20.2-16.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1710D, KA.

¹²⁰ Talvisodan historia 1991, osa 2, 236.

Sirpale ja luodin haavojen lisäksi hevossairaalaan saapui paljon potilaita, joilla oli potkuhaavoja. Potkuhaavatapauksia sairaalaan saapui tutkittuna ajanjaksona yhteensä 13 potilasta.¹²¹ Määrää voidaan pitää korkeana, sillä 2. Kenttähevossairaalan henkilökunta, josta 1. Kenttähevossairaalan henkilökunta koostui, oli saanut koulutuksen tilapäistallien rakentamiseen. Koulutuksissa oli painotettu välipuomien rakentamisen tärkeyttä potkivien hevosten ympärille, jotta potkuhaavoilta välttyttäisiin.¹²²

Verrattaessa luunmurtuma- ja potkuhaavalukuja ensimmäisen ja toisen kenttähevossairaalan välillä voidaan todeta, että luvut olivat korkeita. Kaavion 4. mukaan loka-marraskuussa 1939 toisessa kenttähevossairaalassa oli yhteensä 19 luustosairauksista kärsinyttä potilasta, jotka pääsääntöisesti kärsivät potkuhaavoista ja murtumista, näistä seitsemän jouduttiin lopettamaan. Henkilökunnan koulutuksesta huolimatta talven aikana hevospotilaita jouduttiin lopettamaan kaavion 5. mukaan edelleen kahdeksan kappaletta. Syksyn lukujen perusteella voidaan olettaa, että talvella 1940 2. Kenttähevossairaalassa luustosairauksiin sairastuneita potilaita olisi ollut hieman enemmän eli noin 20 potilasta. Ensimmäisessä kenttähevossairaalassa luunmurtumia oli kolmen viikon aikana yhteensä 13, joista kuusi potilasta menehtyi. Luku on erittäin suuri jos sen suhteuttaa koko 2. Kenttähevossairaalaan tutkittuun aikaan, joka oli huomattavasti pidempi kuin 1. Kenttähevossairaalan.

I AK joukot joutuivat välittömästi uusien joukko-osastojen rakennuttua siirtymään väliasemaan, jonka vuoksi uusien tilojen rakentaminen I Armeijakunnan joukko-osastojen hevosille oli aloitettava mahdollisimman pian. Tilanteen nopean kehittymisen ja tilojen puutteen vuoksi, asioilla oli suuri vaikutus potkuhaavojen runsaaseen määrään. Hevoset jouduttiin siirtämään väliasemaan nopealla aikataululla, eikä tilojen rakentamiseen jäänyt aikaa. Hevoset majoinettiin pääsääntöisesti ulos, lähelle toisiaan, jonka vuoksi potkuhaavoja pääsi syntymään.

Potilaita joilla oli vikoja muualla jaloissa, oli 36 kappaletta joka oli 9 % potilaiden kokonaismäärästä. Tämä potilasryhmä koostui pääsääntöisesti jännetulehduksista, sekä erilaisista nyrjähdyksistä kärsineistä potilaista. Sisäisistä sairauksista kärsi 7 % potilaiden kokonaismäärästä eli yhteensä 25 potilasta. Sisäisistä sairauksista yleisin sairaus oli penishalvaus joka esiintyi

¹²¹ 1.Kenttähevossairaala. 1.K.Hev.S Sairaustilasto 20.2-16.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1710D, KA.

¹²² II Armeijakunnan esikunta. II AK Huoltokäsky nro 7-16 1.12.39- 9.3.40. 2.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P893/2, KA.

10 potilaalla.¹²³ Talvisodan ankarien pakkasten vuoksi ruunahevoset saattoivat rankan rasituksen jälkeen riiputtaa penistään. Kovassa kylmyydessä penis saattoi paleltua, minkä vuoksi elin halvaantui ja virtsaaminen estyi. Nopeasti hoitoon päässeiden eläinten kohdalla penis amputoitiin ja virtsatiehyet johdettiin peräaukon alle. Parissa viikossa potilas pystytettiin palauttamaan joukko-osastoonsa rintamalle. Tilanteen vakavuuden vuoksi eräissä joukko-osastoissa annettiin kirjallinen käsky, yöllisille vartiomiehille huolehtia ”*ylimääräisten jalkojen*” koputtelusta näkymättömiin.¹²⁴

1. Kenttähevossairaalassa harvinaisempia sairauksia olivat kaavion 7 mukaan potilaat joilla oli vikoja raajoissa tai kavioissa. Kyseisistä sairauksista yleisin oli kaviokuume jota sairasti yhteensä kuusi hevospotilasta. Kaviokuume on sairaus jota yleisesti pidetään virheellisen ruokinnan aiheuttamana. Kaviokuumeen saattaa laukaista äkillinen ruokinnanmuutos, pilaantuneet rehut tai kavion huono rakenne. Tyypillisesti nopealla hoidolla, kuten ruokinnan muutoksella, kengityksen poistamisella sekä hevoselle annevilla kipu- ja verenkiertoa parantavilla lääkkeillä saadaan potilas kuntoon. Erikoiskengityksellä hevospotilaan tilaa pystytään kohen-tamaan entisestään akuutin vaiheen jälkeen.¹²⁵

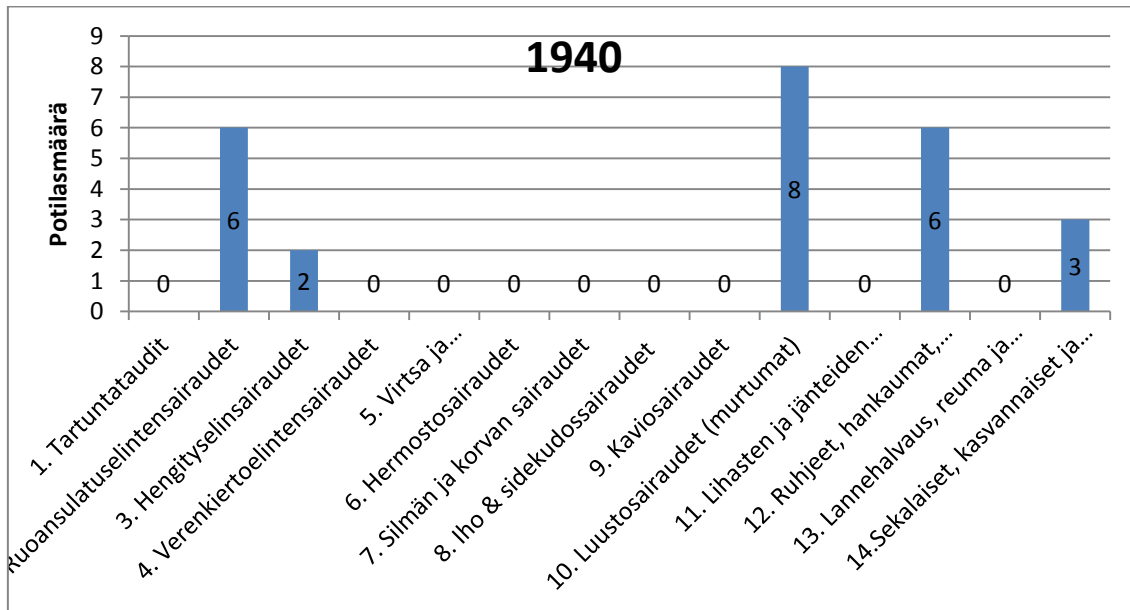
Muuten kenttäkelvottomia potilaita oli kaavion 7 mukaan yhteensä kuusi kappaletta. Kuudesta potilaasta neljä evakuoitiin eteenpäin yleisen jäykkyyden vuoksi, yksi liikarasituksen vuoksi ja yksi yleisen heikkouden vuoksi. Kiivaan sotatilanteen vuoksi on mielenkiintoista, että ainoastaan yksi potilas kärsi liikarasituksesta.

1.Kenttähevossairalaan menehtyneet potilaat kerättiin erilliselle listalle luetteloksi. Listoilta keräsin tiedot kaavioon 8, jonka olen tehnyt vertailua helpottaakseni samanlaiseksi kuin 2. Kenttähevossairaalan taulukot. Olen jakanut taulukon samalla tavalla 14 eri sairausryhmään.

¹²³ 1.Kenttähevossairaala. 1.K.Hev.S Sairaustilasto 20.2-16.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1710D, KA.

¹²⁴ Ojala 2007,144.

¹²⁵ Lillkvist 2007, 313.

Kaavio8. Ensimmäisessä kenttähevossairaalaassa menehtyneet potilaat 20.2-15.3.40

Kaavio 8. Lähde: 1. Kenttähevossairaala, 2. Kenttähevossairaalaosasto, . 1.K.Hev. Luettelot kuolleista ja lopetuista hevosista 20.2-15.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen kirjeenvaihto, P1071/5, KA.

Tilastointi menehtyneiden ja lopetettujen potilaiden osalta alkoi 20.2.1940 ja päättyi 15.3.1940. Tuona aikana tilastoitiin menehtyneitä ja kuolleita potilaita yhteensä 23 kappaletta eli ainoastaan 5 % potilaiden kokonaismäärästä. Määrää voidaan pitää korkeana, sillä 2. Kenttähevossairaalan potilaskuolleisuus oli 4 % kokonaismäärästä. 2. Kenttähevossairaalan menehtyneiden potilaiden määrä oli alhainen, sillä sen tutkimusjakso oli selvästi 1.Kenttähevossairaalan tutkimusjaksoa pidempi. Hevospotilaita eteenpäin evakuoitiin 283 kappaletta, eli noin 62 % potilaiden kokonaismäärästä.

Yleisin kuolinsyy 1. Kenttähevossairaalaassa olivat luustosairaudet, kuten murtumat. Murtumia syntyi erityisesti hevosten potkiessa toisiaan ahtaissa talliolosuhteissa. Vikoja muualla jaloissa -ryhmä oli toiseksi suurin syy saapua hevossairaalaan, mutta ehdottomasti vakavin, sillä murtumia ei kyetty parantamaan pitkälläkään hoitojaksolla hevosen suuren koon vuoksi.

Haavojen vuoksi kenttähevossairaalaan saapuneet potilaat, joita oli kokonaisuudessaan 76 % potilasmäärästä, olivat kuolleisuustilastossa vasta toisena ruoansulatuselinsairauksien, eli sisäisten sairauksien kanssa yhtä suurella luvulla. Määrällisesti potilaita kuoli kuusi kappaletta.

ta.¹²⁶ Sirpaleiden ja luotien aiheuttamat vammat olivat pääsääntöisesti kuolettavia, niin ihmisillä kuin eläimilläkin. Suurin osa potilaista kuoli luotiin jo ennen kuin niitä ehdittiin siirtää hevosten ensiapupaikalle eli hevosten sidontapaikalle. Moni hevonen jouduttiin lopettamaan loukkaantumispäikalleen. Onnettomuudet, jotka pystyttiin hoitamaan seuraavassa vaiheessa eli eläinlääkintäkomppanian sairastallissa olivat pieniä. Tapaukset jotka vaativat pidempiaikaista hoitoa siirrettiin kenttähevossairaaloihin tai vaihtoehtoisesta haavan vakavuudesta riippuen eläinlääkintäkomppanian sairastalliin. Hyvä paranemisennuste haavojen osalta on mahdollista selittää hevosten toipumisennusteen perusteella. Ne hevoset joilla ei ollut mahdollisuuksia toipua haavastaan, jätettiin kuljettamatta kenttähevossairaaloihin ja lopetettiin sidontapaikalle. Potilaista kuljetettiin kenttähevossairaaloihin ainoastaan ne potilaat, joilla oli selvä mahdollisuus parantua ennemmin tai myöhemmin.¹²⁷

Yllä olevista kaavioista on selvästi havaittavissa, että sotatilanteella on selvä vaikutus potilaiden määrään ja laatuun. Hevoset pääsääntöisesti kärsivät erilaisista haavoista kiivaan sotatilanteen aikana. Muihin sairauksiin sotatilanteella ei ollut merkitystä ainakaan 1. Kenttähevossairaalaissa. Kenttähevossairaalan sijainnilla oli oletettavasti jonkinlainen yhteys potilaskuolleisuuden määrään. 2. Kenttähevossairaalaissa joka sijaitsi varsinkin talvisodan loppuvaiheilla etulinjan tuntumassa, oli selvästi enemmän menehtyneitä potilaita kuin 1. Kenttähevossairaalaissa joka sijaitsi noin 60 km päässä rintamasta.

Ensimmäinen ja toinen kenttähevossairaala erosivat menehtyneiden potilaiden määrässä toisistaan. 1. Kenttähevossairaalaissa potilaita menehtyi kolmen viikon aikana selvästi vähemmän kuin 2. Kenttähevossairaalaissa suhteutettuna aikana. 1. Kenttähevossairaalaissa potilaita menehtyi keskimäärin seitsemän viikossa kun 2. Kenttähevossairaalaissa luku oli 10 potilasta viikossa. Hevossairaalat erosivat toisistaan selvästi kuolinsyiden perusteella. 1. Kenttähevossairaalaissa potilaat menehtyivät pääsääntöisesti luustosairauksiin kuten murtumiin kun 2. Kenttähevossairaalaissa potilaat menehtyivät ruhjeisiin, haavoihin ja avanteisiin. 2. Kenttähevossairaalaissa luustosairaudet tulivat vasta kolmannella sijalla lihasten ja jänneiden vammojen jälkeen. 1. Kenttähevossairaalaissa potilaita menehtyi luustosairauksien jälkeen ruoansulatuselin-sairauksiin sekä haavoihin.

¹²⁶ 1. Kenttähevossairaala, 2. Kenttähevossairaalaosasto, 1.K.Hev. Luettelot kuolleista ja lopetetuista hevosista 20.2–15.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen kirjeenvaihto, P1071/5, KA.

¹²⁷ Puolustusministeriö. Eläinlääkintätoimisto E.L.O. II ja K.E.O käsikirjoitukset, Ehdotus eläinlääkintä- ja hevoshuoltotoimen järjestämiseksi, SArk 1998/1 KA.

Verrattaessa 1. ja 2. Kenttähevossairaalan potilaiden sairauksia voidaan tulla siihen lopputulokseen kaavioiden 3, 5 ja 7 perusteella, että molemmissa hevossairaaloissa hoidettiin potilaita joilla oli jonkinlainen haava, ruhje tai avanne. Hevosilla oli myös paljon erilaisia ongelmia luustosairauksien sekä jalkojen kanssa. Sairaalat muistuttivat potilaskannaltaan paljon toisiinsa, eikä niiden välille syntynyt potilaskannan osalta suuria eroja.

6. Kolmannen kenttähevossairaalan hevospotilaat

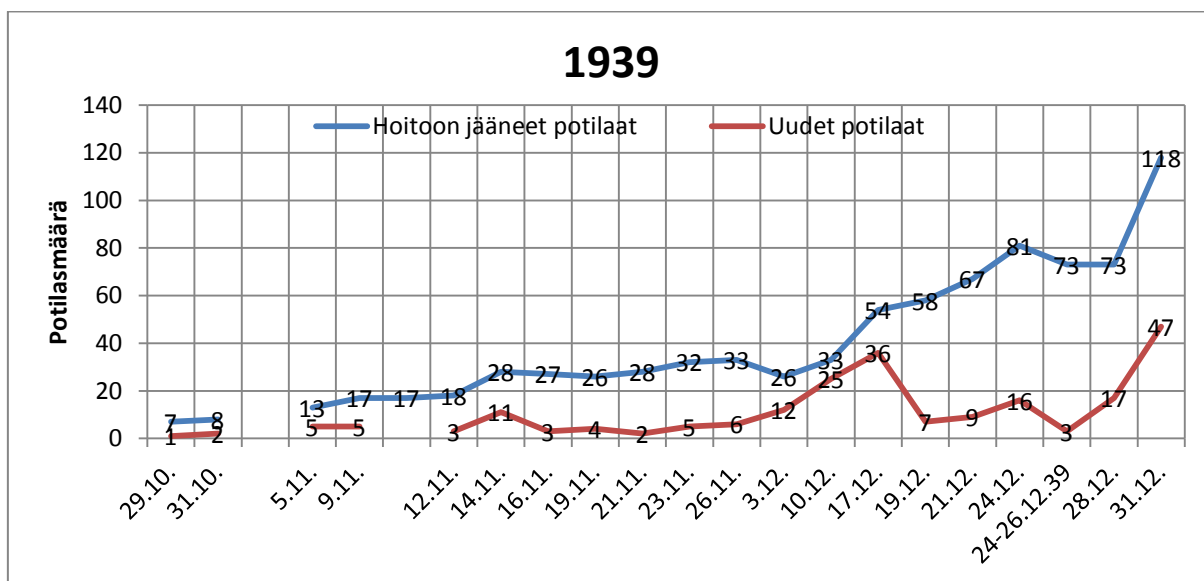
6.1 Kolmannen kenttähevossairaalan potilasmäärät

3. Kenttähevossairaalan potilaskirjanpito alkoi 29.10.1939. Sen kautta potilaita kulki 29.10.1939- 23.3.1940 välisenä aikana yhteensä noin 630 hevospotilasta¹²⁸. Syksyn aikana potilaita hoidettiin 3. Kenttähevossairaalassa noin 220 kappaletta.¹²⁹ Kaikkia potilaita ei pystytty sairaalassa hoitamaan, sillä armeijakunnan ohjeiden mukaisesti kenttähevossairaalat saivat hoitaa potilaita, jotka paranivat noin kuukauden sisällä sairaalaan saapumisesta. Hevospotilaat jotka eivät parantuneet määräaikaan mennessä, evakuoitiin eteenpäin kotihevossairaaloihin. Syksyllä 1939 3. Kenttähevossairaalasta parani 45 potilasta eli 19 % potilaiden kokonaismäärästä ja evakuoitiin eteenpäin 115 potilasta eli 49 % potilaiden kokonaismäärästä.¹³⁰

¹²⁸ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S sairausilmoitukset 29.10-31.12.39, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA, 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1.-23.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA.

¹²⁹ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.Huoltokäsky 22.10.39-4.4.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/1, KA.

¹³⁰ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.Huoltokäsky 22.10.39-4.4.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/1, KA.

Kaavio 9. Kolmannen kenttähevossairaalan potilasmäärät 29.10–31.12.39

Kaavio 9. Lähde: 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S sairausilmoitukset 29.10-31.12.39, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA.

Kaavioon 9 olen koonnut oleelliset tiedot potilasmääristä syksyn 1939 osalta. Potilasmäärät olivat talvisodan alkuvaiheessa, eli loka-marraskuisissa ilmoituksissa, varsin maltillisia. Uusia potilaita hevossairaalaan saapui kyseisenä ajankohtana muutamia potilaita päivässä. Kaavio 9 piti sisällään 64 päivää ja yhteensä noin 220 uutta sairastapausta. Keskimäärin uusia sairastapauksia saapui 3. Kenttähevossairaalaan kolme potilasta päivässä. Syksyn osalta lukuja voidaan pitää erittäin alhaisina jos verrataan keskimääräistä potilasmäärää esimerkiksi 2. Kenttähevossairaalan potilasmääriin. Samaan aikaan syksyllä 2. Kenttähevossairaalaan saapui keskimäärin 15 potilasta päivässä. Hevossairaaloitten keskimääräisten potilasmäärien eroja voidaan pitää hätkähdyttävän suurina.

3. Kenttähevossairaala sai perustamiskäskynsä 23.10.1939, jolloin sen tuli olla vastaanottovalmiina Sairalassa. Potilaiden kokonaismäärästä on havaittavissa, että sairaala aloitti varsinaisen toimintansa lokakuun loppupuolella, jolloin kenttähevossairaalaan saapuivat ensimmäiset potilaat. Hoidettavien potilaiden määrä pysyi varsin tasaisena, 20–30 hevospotilaassa, aina joulukuun puoliväliin saakka, jolloin potilasmäärä nousi yli 50 potilaaseen. 3. Kenttähe-

vossairaalan potilasmäärä jatkoi kasvuaan vuoden loppua kohden, jolloin sen potilasmäärä huipentui yli 100 potilaaseen.¹³¹

Verrattaessa potilasmääriä 2. Kenttähevossairaalaan havaitaan kaaviosta 1, että syksyn 1939 lopussa 2. Kenttähevossairaalan potilasmäärät olivat kaksinkertaiset 3. Kenttähevossairaalaan verrattuna. Kenttähevossairaaloita vertaillessa on otettava huomioon sairaaloiden sijainnit. 2. Kenttähevossairaala sijaitsi Viipurissa noin 20 km päässä etulinjasta. 3. Kenttähevossairaala sijaitsi Sairalassa josta kertyi matkaa Taipaleeseen noin 85 km ja Äyräpään 55 km¹³².

Joulukuun 10. päivän jälkeen on havaittavissa selkeä nousu uusien potilastapausten määrässä.¹³³ Ilmoitus sijoittuu ajallisesti joulukuun alkupuolelle, jolloin III Armeijakunnan alueella alkoivat ensimmäiset taistelut Taipaleen suunnalla. Taipaleen taisteluissa III Armeijakunnan joukot joutuivat vihollisen ensimmäisen hyökkäyksen kohteeksi Mannerheim-linjalla. Suomalaisjoukot torjuivat hyökkäyksen, jonka seurauksena vihollisen toiminta laantui 17.12 mennessä.¹³⁴ Ennen 10. päivän sairausilmoitusta hevossairaalaan saapui alle keskiarvon verran uusia potilaita, käytännössä alle kolme potilasta päivässä. Joulukuun 10. päivän jälkeen potilasmäärät nousivat yli keskiarvon. Esimerkiksi 17.12. tehdyssä ilmoituksessa sairaalaan saapui viisi uutta hevospotilasta päivässä, seitsemän päivän ajan.

Kaaviosta 9 on selvästi havaittavissa joulukuun 19. päivän tienoilla uusien potilaiden määrän lasku. Taipaleessa käytyjen taisteluiden laannuttua puna-armeijan joukot siirtyivät lepotilaan jota kesti jouluaattoon saakka. Jouluaaton tienoilla puna-armeija aloitti kolmannen ja samalla viimeisen hyökkäyksensä Mannerheim-linjaa vastaan.¹³⁵ Samaan aikaan kaaviosta 9. on havaittavissa lievää uusien potilaiden määrän nousua. Joulukuun 24.–26. päivänä potilaita saapui sairaalaan noin viisi päivässä. Samaan aikaan puna-armeijan joukot aloittivat suurhyökkäyksen Taipaleen suunnalla. Puna-armeijan joukkojen tarkoituksena oli murtaa pääasema Itä-Kannaksella ja päästä sieltä kautta Länsi-Kannaksella taistelevien suomalaisjoukkojen sivus-

¹³¹ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S sairausilmoitukset 29.10-31.12.39, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA.

¹³² 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.Huoltokäskyt 22.10.39-4.4.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/1, KA.

¹³³ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S sairausilmoitukset 29.10-31.12.39, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA.

¹³⁴ Raunio & Kilin 2007, 20

¹³⁵ Kilin 2007, 41

taan ja selustaan.¹³⁶ Puna-armeijan hyökkäykset osoittautuivat tuloksettomiksi, sillä III AK:n puolustus oli vahvimmillaan juuri Taipaleen suunnalla.¹³⁷

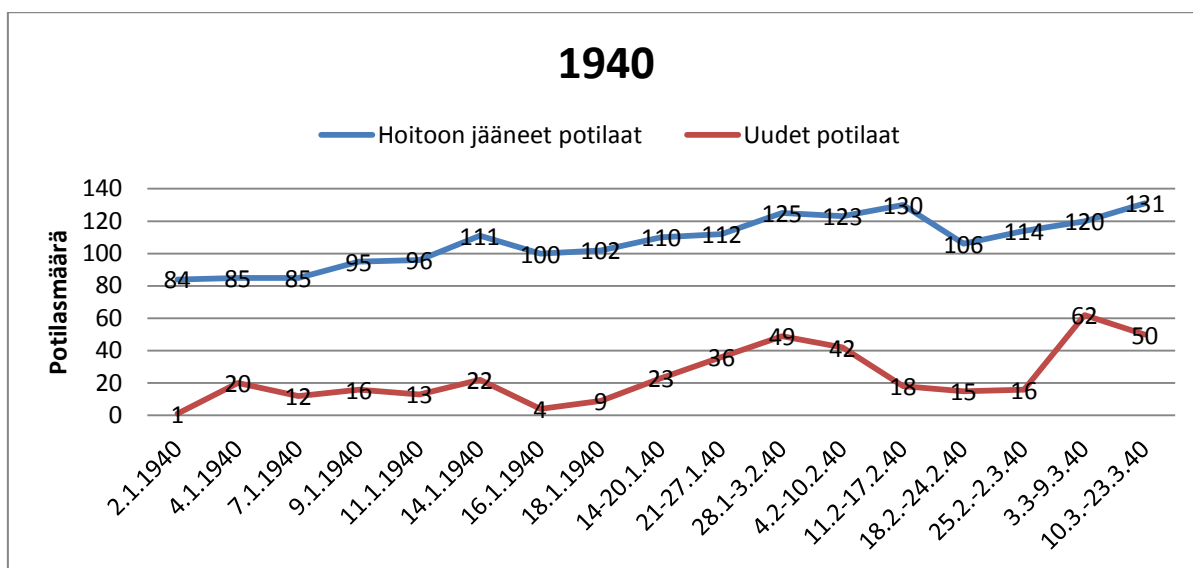
Kiivaat taistelut on havaittavissa uusien potilaiden määrän nousussa erityisesti vuoden 1939 lopussa. Vuoden viimeisinä päivinä uusien potilaiden määrän voi sanoa nousseen erittäin paljon. Joulukuun 28. päivän tienoilla uusia potilaita saapui sairaalaan keskimäärin 8 kahdeksan päivässä, kahden päivän ajan. Vuoden viimeisessä ilmoituksessa 31.12. sairaalaan oli saapunut kahden päivän aikana 47 potilasta, eli noin 23 potilasta päivässä. Potilasmäärän nousussa on havaittavissa selvä viive. Viimeiset taistelut käytiin Taipaleen ja Keljan suunnalla 27. päivä joulukuuta. Eniten potilaita saapui 3. Kenttähevossairaalaan 28.–31.12. välisenä aikana.¹³⁸ Muutaman päivän viivettä voidaan pitää erittäin loogisena, sillä 3. Kenttähevossairaala sijaitsi Sairalassa noin 85 km Taipaleesta pohjoiseen. Hevospotilaiden kuljettaminen huonokuntoisilla teillä vei oman aikansa, minkä vuoksi hevossairaalan potilaat saapuivat viiveellä suhteessa taisteluihin.

3. Kenttähevossairaalan potilasmäärät näyttävät vuoden 1939 osalta varsin vähäisille ottaen huomioon III Armeijakunnan alueella käytyjen taisteluiden luonteen. Hevossairaalan vähäistä potilasmäärää ei voi selittää kuin hevossairaalan sijainnilla. Hevossairaala sijaitsi kaukana etulinjasta, jonka vuoksi sinne kuljetettiin hevospotilaita erilaisin kulkuneuvoin. Käytännön syistä on syytä olettaa, että hevossairaalaan toimitettiin ainoastaan potilaat, joita paikalliset sairastallit eivät kyenneet hoitamaan.

¹³⁶ Kilin 2007, 56–59

¹³⁷ Talvisodan historia 1991, osa 2, 100–101

¹³⁸ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S sairausilmoitukset 29.10-31.12.39, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA.

Kaavio 10. Kolmannen kenttähevossairaalan potilasmäärät 1.1–23.3.1940

Kaavio10. Lähde: 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1.-23.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA.

Vuoden vaihteessa siirryttiin Kannaksella asematavaiheeseen jota kesti koko tammikuun ajan.¹³⁹ Talven 1940 aikana 3. Kenttähevossairaala ehti hoitaa potilaita yhteensä noin 390. Näistä potilaista 129 parani (33 %) ja palautettiin rintamalle, 259 (66 %) potilasta evakuoitiin eteenpäin.¹⁴⁰ Talvella 1940 oli selvästi enemmän potilaita kuin syksyllä 1939. Talven 1940 luvut näyttävät korkeammille kuin syksyn luvut. Syksyllä 19 % potilaista parani kun 1940 talvella potilaista parani jopa 33 %. Vaikka talven 1940 parantumisennuste oli selvästi parempi, evakuoitiin potilaita enemmän, mikä viittaa aiempien sairaaloiden tutkimusten pohjalta siihen, että potilaat olivat pahemmin loukkaantuneita kuin syksyllä.

Tammikuun alussa puna-armeijan joukot siirtyivät tuloksettomiksi jääneiden läpimurtoyritysten jälkeen puolustusasemiin. Tammikuun aikana puna-armeija oli kaksinkertaistanut joukkonsa henkilömäärän ja keskittänyt ne Karjalankannakselle II AK:n ja III AK:n alueelle. Saman aikaan puna-armeijan johto suunnitteli ratkaisevaa läpimurtohyökkäystä helmikuun alkuun, jonka painopiste sijaitsi II AK:n alueella Summan-Muolaanjärven välillä.¹⁴¹

¹³⁹ Talvisodan historia 1991, osa 2, 103

¹⁴⁰ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1.-23.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA

¹⁴¹ Kilin 2007, 226–227.

Huolimatta siitä, että tammikuussa elettiin asemasotavaihetta, hevossairaalan hoitoon jääneiden potilaiden määrä pysyi varsin tasaisena 80–100 hevospotilaassa.¹⁴² Potilasmäärien tasainen nouseva kehitys johtui tammikuun puolesta välistä alkaneella puna-armeijan joukkojen voimakkaalla tulitoiminnalla, joka aiheutti etenkin etulinjan joukoille tuntuvia ihmis- ja eläintappioita tammikuun loppupuolella.¹⁴³ Kaaviosta 10 on selvästi havaittavissa potilasmäärien tasaista nousua helmikuun puoleen väliin saakka. Helmikuun puolen välin paikkeilla potilasmäärät hieman laskevat, mutta kuun lopusta alkanut nousu jatkui rauhallisena aina maaliskuun puoliväliin saakka.

Helmikuun alussa jolloin II AK:n alueella puna-armeijan joukkojen painopiste oli Muolaanjärven ja Vuoksen välisellä alueella, painottui III AK Taipaleeseen. Tulivalmistelu suomalaisjoukkoja vastaan aloitettiin helmikuun kahdeksantena päivänä, mutta todellinen suurhyökkäys alkoi paria päivää myöhemmin 11.2. Taistelut kävivät kiivaina aina 15.2 asti.¹⁴⁴ Kaavion 10 mukaan potilasmäärän nousu osuu tammikuun lopulle, ajalle ennen varsinaisen suurhyökkäyksen alkua. Varsinaisen suurhyökkäyksen aikana hoidettavien sekä uusien potilaiden määrä lähtee ennemminkin laskuun, toisin kuin aiemmin tutkimissani kenttähevossairaaloissa. Potilasmääriä voidaan pitää poikkeuksellisen matalana, sillä potilaita saapui kenttähevossairaalaan vähemmän kun keskimääräisesti. Talvella 1940 hevospotilaita saapui hevossairaalaan keskimäärin 5 potilasta päivässä. Helmikuun 11–17 päivän ilmoituksessa potilaita saapui ainoastaan kolme potilasta päivässä, mikä on sotatilanteeseen nähden hyvin vähän.

II Armeijakunnan vetäydyttyä väliasemaan 27.2. joutui III Armeijakunta ottamaan rintamavastuun Vuosalmen alueesta, joka sijaitsi huomattavasti 3. Kenttähevossairaala lähempänä. II Armeijakunnan joukoista 2. D komentajineen alistettiin kenraalimajuri Talvelan alaisuuteen.¹⁴⁵ Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että myös 2. D huolto siirtyi III Armeijakunnan alueelle. 2. D hevoshuollon siirryttyä 3. Kenttähevossairaalan harteille tarkoitti se käytännössä 3. Kenttähevossairaallalle potilasmäärän mahdollista lisääntymistä.

Maaliskuun ensimmäisenä päivänä puna-armeijan joukot hyökkäsivät voimakkaasti Vuosalmen ja Sintolan alueelle jossa taistelut kävivät kiivaina aina 13.3. asti, jolloin tulitus lakkasi

¹⁴² 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1.-23.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA

¹⁴³ Talvisodan historia 1991, s. 124

¹⁴⁴ Raunio 2007, 245–248.

¹⁴⁵ Raunio 2007, 262–264.

Moskovan rauhansopimuksen mukaisesti.¹⁴⁶ Kaavion 10 mukaan helmi-maaliskuun vaihteessa on havaittavissa uusien potilaiden määrän nousua 16 potilaasta 62 hevospotilaaseen. On syytä olettaa, että potilasmäärän nousuun on monta pätevää syytä. Ensinnäkin 2. D:n hevoshuollon liittäminen 3. Kenttähevossairaalan lisäksi selvästi hevossairaalan potilasmääriä. Potilasmäärien lisääntymiseen vaikutti omalta osaltaan rintamalinjan siirtyminen selvästi 3. Kenttähevossairaala lähemmäksi 55 km päähän. Uusien potilaiden määrän nousu johtui samaan aikaan myös kiivaista taisteluista joita käytiin Vuosalmen ja Sintolan alueilla. Keskimäärin maaliskuun alussa hevospotilaita saapui kenttähevossairaalaan 10 potilasta päivässä, mikä oli selvästi keskimääräistä suurempi määrä. Hoidettavien potilaiden yhteismäärä kohosi 130 potilaaseen, mutta mistään valtaisasta noususta ei edelleenkään ollut kyse. Hoidettavien potilaiden niukasta noususta voidaan päätellä, että suurin osa potilaista, jotka saapuvat Vuosalmen taisteluista, oli niin pahasti loukkaantuneita, että ne oli evakuoitava eteenpäin, eivätkä ne siksi nostaneet sairaalaan hoitoon jääneiden potilaiden lukumäärää.

Potilasmäärät pysyivät maltillisina aina talvisodan loppuun saakka. Potilastilannetta on vaikeaa selittää kevään osalta. Syksyllä sairaalan sijainnilla näytti olevan potilasmääriä selittävä vaikutus. Kevään osalta tilanne näyttäytyy siinä mielessä erilaiselle, että potilasmäärien nousu ei ajoitu aikaan jolloin III AK joukot taistelivat. Potilasmäärät eivät lähteneet nousuun edes hetkellisesti kiivaiden taisteluiden jälkeen. Alkutalven 1940 osalta potilastilanteen kehitys selittyy 3. Kenttähevossairaalan sijainnilla. Taipaleesta Sairaalaan kertyi matkaa 85 km, minkä vuoksi hevospotilaiden kuljettaminen kriittisessä tilassa saattoi vaarantaa potilaiden hengen. Hevospotilaiden hoitoon panostettiin mitä todennäköisimmin rintamalinjan läheisyydessä. Ainoastaan potilaat jotka kestivät kuljetuksen siirrettiin tilaisuuden tullen 3. Kenttähevossairaalaan.

Maaliskuun alussa taisteluiden painopisteen muututtua Äyräpään alueelle 3. Kenttähevossairaala sijaitsi lähempänä rintamaa, reilun 50 km päässä etulinjasta. Samaan aikaan kenttähevossairaala sai ylimääräisen divisioonan huollettavakseen. Potilasmäärät lähtivät selvään nousuun. Maaliskuun alussa on ensimmäistä kertaa havaittavissa sotatilanteen vaikutus 3. Kenttähevossairaalan potilasmääriin.

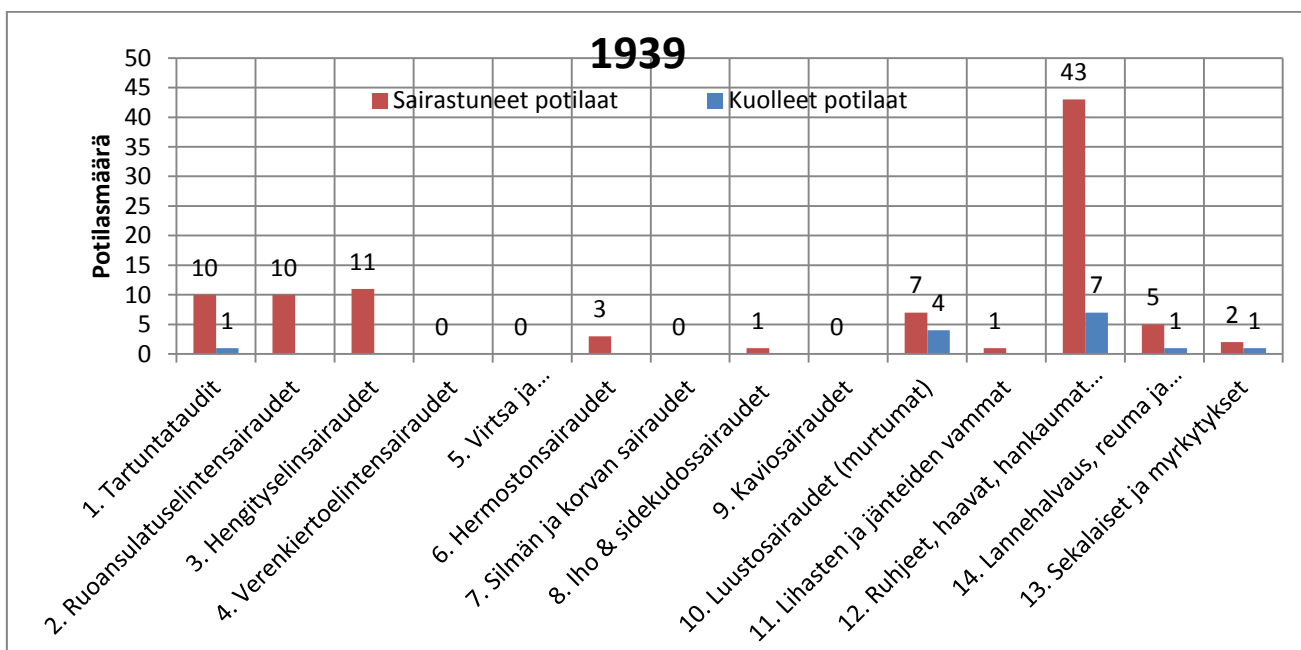
¹⁴⁶ Kilin, Raunio 2007, 266–273.

Potilasmääristä päätellen näyttäsi sille, että mitä voimakkaampina taistelut kävivät, sitä vähemmän potilaita saapui kenttähevossairaalaan. Hevossairaalaan toiminta perustui siihen, että rauhallisempina aikana potilaita ehdittiin kuljettamaan Sairalaan asti, mutta kiivaina hetkinä potilaat pyrittiin hoitamaan muiden osastojen hevossairaaloissa kuljetuksen vaikeuden ja potilaiden pikaisen hoitotarpeen vuoksi. Ennen maaliskuun alkua sotatilanteella ei tuntunut olevan minkäänlaista vaikutusta 3. Kenttähevossairaalan potilasmääriin vuoden 1940 aikana.

6.2 Kolmannen kenttähevossairaalan hevospotilaiden sairaudet ja potilas-kuolleisuus

Kolmas Kenttähevossairaala näyttäytyi hieman erilaisena hevossairaalaana potilasmääriensä mukaan. Talvisodan aikana 3. Kenttähevossairaalan läpi kulki noin 630 potilasta. Yli puolet eli 59 %, noin 370 potilasta jouduttiin evakuoimaan eteenpäin muihin joukko-osastoihin. 174 eli 28 % potilasta parani ja palautettiin takaisin rintamalle, 9 % kuoli tai lopetettiin ja loput jäivät hoitoon sairaalaan.

Kaavio 11. Kolmannen kenttähevossairaalan sairastuneet ja kuolleet potilaat 23.10–31.12.1939

Kaavio11. Lähde: 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 29.10-31.12.39, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA, 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Luettelo kuolleista ja lopetetuista hevosista. 12.11–30.12.39, 3.K.Hev.S arkisto, Hevosluettelot, päivärahalistat sekä niihin liittyvät asiakirjat, P8729/4, KA.

Olen koonnut kaavion 11. kolmannen Kenttähevossairaalan yleisimmän sairaudet sekä potilaiden kuolin syyt loka- joulukuun ajalta. 3. Kenttähevossairaalaan saapui ja menehtyi kaavioon 11 mukaan potilaita eniten ruhjeiden, haavojen, hankaumien tai avanteiden vuoksi. III Armeijakunnalle lähetetyssä erikoishevoshuolto-ohjeessa painotettiin hevosten suurta roolia

joukko-osastojen liikuntakyvyn ylläpitäjinä. Hevosvaljaiden ja satuloiden kunnosta ja niiden huollosta riippui täysin joukko-osaston marssikyky.¹⁴⁷

Hevosoton yhteydessä luovuttajan oli luovutettava hevosen lisäksi rehua, hevoselle päitset, riimun sekä ajoneuvon ja valjaat.¹⁴⁸ Huolto-ohjeesta käy ilmi, että luovutetut varusteet eivät olleet hyvälaatuisia ja joillakin paikkakunnilla oli armeijankäyttöön saatu hevosia, joiden valjaat eivät sopineet niille. Osastojen oli ryhdyttävä välittömästi huoltamaan ottamiaan valjaita, sillä epäsopivimmat valjaat olivat aiheuttaneet hevosille haavaumia ja hankaumia jo ennen varsinaisen talvisodan alkua. Yleisesti huonosta valjastuksesta johtuneet vammat olivat vaikeasti parannettavissa ja vaativat pitkiä toipilasaikoja. Huonokuntoiset valjaat aiheuttivat paljon erilaisia lyöttymiä ja haavaumia sekä estivät hevosen täysipainoisen työskentelyn.¹⁴⁹ Lyöttymiä syntyi, kun huonosti istuva satula tai valjaat painoivat hevosta tai erilaiset hevosta vasten oleva suojat olivat niin likaisia, että ne hankasivat hevosta.¹⁵⁰ Pääsääntöisesti huonosta valjastuksesta hevoset saivat vammoja selkään, säkään, lapoihin ja ryntäisiin. Erityishuomiota käskettiin kiinnittämään puisiin ajosatuloihin, jotka olivat jo ylimääräisten harjoitusten aikana aiheuttaneet monille hevosille huonosti paranevia lyöttymiä.¹⁵¹

Kaavion 11 mukaan 11 hevospotilasta sairastui hengityselinsairauksiin. Käytännössä 3. Kenttähevossairaalan hengityselinpotilaat kärsivät nenäkatarrista eli nuhasta sekä erilaisista nenätulehduksista. Sairauksien vakavuuden myötä ei ollut ihme, että hengityselinsairauksiin ei syksyn aikana kuollut yhtään potilasta. Loka-joulukuun aikana 3. Kenttähevossairaalassa esiintyi paljon ruoansulatuselinpotilaita. Käytännössä loka-joulukuun tapaukset olivat ähkytapauksia.

III Armeijakunnan huoltokäskyssä on nostettu esiin huoli hevosten ruokinnasta, sillä Armeijakunnan joukko-osastoilla ei ollut yhtenäistä ruokintajärjestystä. Armeijakunnan johto määräsi hevosille annettavan 4 kg kauroja, 8 kg heiniä ja 2 kg olkia. Myöhemmin ohjeistusta

¹⁴⁷ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Huoltokäskyt 22.10.39- 15.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Käskyt huollosta, P1034/1, KA.

¹⁴⁸ Ylä-Pietilä 2002, 13

¹⁴⁹ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Huoltokäskyt 22.10.39- 15.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Käskyt huollosta, P1034/1, KA.

¹⁵⁰ Andersson & Lindberg 2003, 125

¹⁵¹ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Huoltokäskyt 22.10.39- 15.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Käskyt huollosta, P1034/1, KA.

muutettiin 4 kg kauraja, 4 kg heiniä ja 4kg olkia. Esikunnassa oltiin huolissaan myös rehutuksen valvonnasta, sillä tilapäismajoituksissa hevosilla ei ollut kunnollisia ruokintapaikkoja.¹⁵²

Ruoat jouduttiin usein laittamaan maahan tai vaihtoehtoisesti hevosia ruokittiin puomilta kangaspussien avulla. Kangaspussien raoista ne tiputtivat ruokaa maahan eivätkä voineet sitä sieltä syödä ollessaan kiinni puomissa. Molempien ruokintatapojen vuoksi rehua meni paljon hukkaan. Maasta syötetyn ruoan seurauksena hevoset söivät ruoan seassa hiekkaa ja kiviä, mikä aiheutti erilaisia ruoansulatushäiriöitä ja pahimmassa tapauksessa hiekkäähkyä.¹⁵³ Hiekkäähkyssä hevosen suolistoon oli kantautunut ruoan mukana runsaasti hiekkaa. Eläimen hyvinvoinnin kannalta on ensiarvoisen tärkeää saada hiekka pois suolistosta. Tyypillisesti hiekkäähkystä kärsineet potilaat on leikattava. Leikkauksen jälkeen potilaan suolen toimintaa on tarkkailtava, sillä suoli ei välttämättä lähde toimimaan itsestään. Hiekkäähkystä toipuminen vie hevoselta 1-2 kuukautta, jonka jälkeen potilaan kuntoutus voidaan aloittaa.¹⁵⁴ Hevosten ruokien säilytystä pyrittiin valvomaan tarkasti, sillä pilaantunut ruoka saattoi pahimmassa tapauksessa aiheuttaa hevosen kuoleman.¹⁵⁵

Epäsäännöllinen ja huonolaatuinen rehus, yhdistettynä epäsäännölliseen liikuntaan aiheutti monen hevosen sairastumisen. Lannehalvaus oli kaavion 11 mukaan loka-joulukuussa yksi syy saapua kenttähevossairaalaan. Lannehalvaus on rasitukseen liittyvä sairaus, jossa rasituksen seurauksena ilmenee lihaskipua ja kramppeja. Lannehalvauskohtauksen ilmenemiseen vaikuttavat merkittävästi erilaiset päivittäisiin rutiineihin ja hevosen pitoon liittyvät asiat. Yleisimmät riskitekijät liittyvät hevosten kokemaan rasitukseen, stressiin ja ruokintaan. Toistuvan lannehalvauskohtauksen oireita voidaan estää monella tapaa, mutta tärkeintä on kiinnittää huomiota hevosen oikeaoppiseen ruokavalioon, niin että oireita ei enää esiinny.¹⁵⁶

Kaaviosta 11 käy ilmi, että loka- joulukuun hevosia saapui sairaalaan luustosairauksien ja murtumien vuoksi. Murtumien vuoksi potilaat jouduttiin lopettamaan poikkeuksetta. Kaavios-

¹⁵² 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Huoltokäsky 22.10.39- 15.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Käsky huollosta, P1034/1, KA.

¹⁵³ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Huoltokäsky 22.10.39- 15.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Käsky huollosta, P1034/1, KA.

¹⁵⁴ Pettersson & Green 2004, 186.

¹⁵⁵ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Huoltokäsky 22.10.39- 15.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Käsky huollosta, P1034/1, KA.

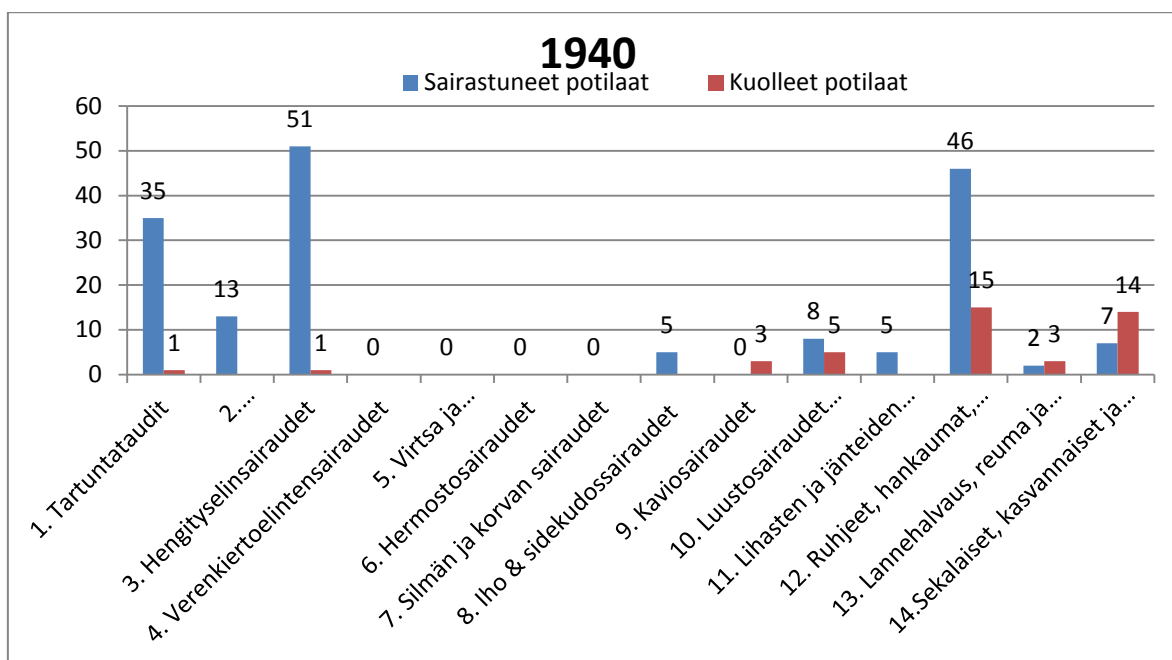
¹⁵⁶ Hannu Kirstinä 2009, 1-39, Helsingin yliopisto, Eläinlääketieteellinen tiedekunta, Lannehalvaussyndrooma 23.3.2012.

ta onkin havaittavissa, että neljä potilasta seitsemästä sairastuneesta jouduttiin lopettamaan murtumien vuoksi. Osa ryhmän potilaista sairasti muita luusairauksia kuten niveltulehdusta.

III Armeijakunnan erikoishevoshuolto-ohjeissa painotettiin sodan alkuvaiheessa erilaisten suojien rakentamisen tärkeyttä. Hevoset majoittuvat sodan aikana mahdollisuuksien mukaan sisä- ja ulkomajoituksiin. Kaikissa majoituksissa pyrittiin hevosille järjestämään sateen- ja tuulensuoja, puhtaat aluset sekä mahdollisesti välipuomit hevosten potkimisten ja puremisten ehkäisemiseksi.¹⁵⁷ Loka-joulukuussa tilat olivat keskeneräisiä, eikä majoituksen turvallisuuskysymyksiin rakennusvaiheessa ehditty kiinnittää tarpeeksi huomiota. Joukko-osaston hevosmiehet saivat uuden tehtävän ja uudet hevoset hoidettavakseen. Kesti jonkin aikaa ennen kuin hevosten majoitus saatiin järjestettyä niin, että hevoset eivät vahingoittaneet toisiaan.

3. Kenttähevossairaalaan henkilökuntaa pyrittiin kouluttamaan loka-joulukuun aikana tuleviin tehtäviinsä. Aivan kuten 2. Kenttähevossairaalassa on syytä olettaa, että suurin syy hevosten loukkaantumisiin ja sairastumisiin tapahtui henkilökunnan ammattitaidon ja kunnollisten tilojen puutteen vuoksi. Hevosten säännöllinen ruokinta ja ruokien laadun valvontaa ei voinut oppia kuin kokemuksen tuoman tiedon perusteella. Hevosten käytöksen ymmärtäminen ja hevosenlukutaito olivat hevosmiehelle välttämättömiä taitoja, mikäli hän aikoi pitää hevosensa kunnossa. Hevosen temperamentti vaikuttaa voimakkaasti hevosen käytökseen, jonka vuoksi hevosten tuli tietää, mitkä hevoset sopivat temperamentiltaan sijoitettavaksi vierekkäin.

¹⁵⁷ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Huoltokäsky 22.10.39- 15.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Käsky huollosta, P1034/1, KA.

Kaavio 12. Kolmannen kenttähevossairaalan sairastuneet ja kuolleet potilaat 1.1–31.3.40

Kaavio12. Lähde: 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1-31.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA, 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Luettelo kuolleista ja lopetetuista hevosista. 31.11.39–9.3.40, 3.K.Hev.S arkisto, Hevosluettelot, päivärahalistat sekä niihin liittyvät asiakirjat, P8729/4, KA.

Kaavion 12. mukaan muista sairaaloista poiketen 3. Kenttähevossairaalassa potilaat sairastivat talvella 1940 eniten hengityselinsairauksia. Yleisimpiä hengityselinten sairauksia hevosilla ovat erilaiset virustartunnat. Vääränlainen ruokinta ja huonolaatuinen rehu aiheuttavat ruoansulatusongelmien ohella myös erilaisia hengityselinsairauksia.¹⁵⁸

Talvisotaa edeltäneen syksyn sato oli heikko. Heinän ja kauran säännöstely jouduttiin aloittamaan 7.12.1939.¹⁵⁹ Heikosta sadosta huolimatta ei hevosten ruokinta tuottanut vaikeuksia. Joulukuun lopulla hevosia varten jaettiin maissirouhetta korvaamaan osan kaura-annoksista. III Armeijakunnan ohjeistuksessa annettiin erityisohjeistus ruokinnanmuutoksen toteuttamiselle.

¹⁵⁸ 3. Kenttähevossairaala, III Armeijakunnan Huoltokäsky 22.10.39- 15.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Käsky huolosta, P1034/1, KA.

¹⁵⁹ Waris 1997, 50

”Ruokinnanmuutos voi aiheuttaa sairastumisia hevosissa. Valvontaan kiinnitettävä huomiota, maissirouheen tulee olla kyllin hienoksi rouhittua ja maissinrouhetta syötetään ainoastaan kauran joukossa korkeintaan 20 % kauran määrästä”.¹⁶⁰

Rehutilannetta helpotti entisestään rehuseoksen tehdasvalmistus, joka aloitettiin helmikuussa.

¹⁶¹ Huolimatta siitä, että hevoset saatiin ruokittua talvisodan aikana tukee 3. Kenttähevossairaalan tilanne talven osalta sitä tosiasiaa, että hevosille syötetty rehu oli heikkolaatuista. 3. Kenttähevossairaalassa hoidettiin paljon potilaita ruoansulatusongelmien vuoksi. Potilailla oli poikkeuksellisen paljon myös hengityselinsairauksia. Hevospotilaat kärsivät ensisijaisesti huonon rehun vuoksi ruoansulatuselinsairauksista, mutta tilanteen pitkittyessä ja hevosten totuttua heikkolaatuiseen rehuun muuttuivat ongelmat hengityselinten alueelle.

Yskä ja sierainvuoto ovat yleisimpiä oireita tulevasta hengityselinsairaudelle.¹⁶² Pöly on hevosen hengityselimille erittäin haitallista. Rehusta ja oljista nouseva pöly sisältää sieni-itiöitä, jotka voivat aiheuttaa erilaisia allergiaoireita. Pahimmassa tapauksessa allergia saattaa ajan kanssa muuttua keuhkohtaumataudiksi. Keuhkohtaumatauti laskee hevosen suorituskykyä ja laajentaa hevosen keuhkoja niin, että sen on hengitettävä vatsalihastensa avulla.¹⁶³ Toinen pölystä ja huonosta sisäilmasta johtuva sairaus oli kurkunpääntulehdus.¹⁶⁴ Kurkunpääntulehdus keuhkohtauman tavoin heikentää hevosen työkykyä ja aiheuttaa joskus hengitykseen sivuääniä. Pahimmassa tapauksessa kurkunpääntulehdukset kroonistuvat, mikä hidastaa potilaan paranemista työkuntoiseksi.¹⁶⁵ Hengityselinsairaudet eivät olleet akuutteja vaivoja, joten potilaat menehtyivät niihin erittäin harvoin.

Yleisin kuolinsyy kaavion 12 mukaan oli ruhjeiden, haavojen ja avanteiden aiheuttamat vammat. 32 % potilaista jotka saapuivat kenttähevossairaalaan ruhjeiden, haavojen ja avanteiden vuoksi menehtyivät. Ryhmän 12. vammoihin menehtyneet potilaat viittaavat voimakkaasti sotatilanteen vaikutukseen potilasmäärissä. Hevospotilaat saivat voimakkaita osumia vihollisen tulituksen vuoksi, joihin ne lopulta kuolivat tai lopetettiin hevossairaalassa.

¹⁶⁰ 3. Kenttähevossairaala, III Armeijakunnan käsky huollosta nro 6/39 4.11.39, 3.K.Hev.S arkisto Käskyt huollosta, P1034/1, KA.

¹⁶¹ Waris 1997, 50.

¹⁶² Pettersson & Green 2004, 199–200.

¹⁶³ Pettersson & Green 2004, 209–210.

¹⁶⁴ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1-31.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA, 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Luettelo kuolleista ja lopetetuista hevosista.

31.11.39–9.3.40, 3.K.Hev.S arkisto, Hevosluettelot, päivärahalistat sekä niihin liittyvät asiakirjat, P8729/4, KA.

¹⁶⁵ Pettersson & Green 2004, 205.

Hevospotilaita menehtyi haavojen ohella myös paljon erilaisiin myrkytyksiin. Ryhmässä 14. seitsemästä potilaasta osa kärsi tappavasta verenmyrkytyksestä ja osa rehumyrkytyksestä.¹⁶⁶

III Armeijakunnan esikunnasta lähetettiin ohjeistus rehumyrkytysten välttämiseksi:

”Maassamme on todettu erinäisillä paikoilla myrkyllisiä niittyjä joka pahimmissa tapauksissa tappaa nautakarjaa ja hevosia. Heinistä johtuva sairaus ilmenee hevosissa siten, että ne laihtuvat ja halpaantuvat, kadottavat harjansa ja häntäjouhensa. Eläimen kaviot kehittyvät enemmän tai vähemmän luonnottomiksi, melkein muroviksi ja lopuksi ne eivät enää pysty kävelemään. Pahimmissa tapauksissa hevoset muuttuvat äkkiä levottomiksi, oikukkaiksi ja niissä ilmenee pakkomielteitä. Heinämyrkytys tai kauran punahomemyrkytystapauksien välttämiseksi on kenttähevossairaалassa tutkittava kauran punahomepitoisuus.¹⁶⁷

Kaavion 12 mukaan talvella 1940 aikana III Armeijakunnan alueella levisi hevosten keskuudessa herkästi tarttuva ja vaaralliseksi luokiteltu pääntauti. Pääntautia aiheuttava bakteeri on erittäin herkästi tarttuva. Hevonen saa tartunnan suun tai hengitysteiden limakalvojen kautta. Tartunta levisi joko suoraan sairaan hevosen hengitysteiden eritteistä tai ihmisen tai varusteiden välittämänä. Suurin osa hevosista paranee taudista ilman lääkitystä, mutta etenkin varsoilla ja huonokuntoisille hevosilla tauti voi johtaa eläimen kuolemaan.

Osa parantuneista potilaista voi jäädä tartunnankantajiksi ja levittää tautia. Pääntautia sairastavalla hevosella havaitaan ensin korkea kuume ($>39^{\circ}$), joka alkaa 1-2 vrk ennen yskää ja sieRAINVUOTOA. Imusolmukkeet turpoavat leuan alla ja nielussa, ja niihin voi syntyä paiseita, jotka voivat puhjeta ihon läpi. Joskus turvonneet imusolmukkeet aiheuttavat nielemisvaikeuksia ja poikkeavia hengitysääniä. Jälkitauteina tavataan mm. keuhkokuumetta tai verenkierron kautta levinneiden bakteerien aiheuttamia märkäpaiseita ympäri elimistöä.¹⁶⁸

Talvisodan aikana 3. Kenttähevossairaалassa ei tavattu lainkaan hevospotilaita jotka olivat kärsineet verenkiertoelinsairauksista, virtsa ja sukupuolielinsairauksista tai silmän ja korvan

¹⁶⁶ 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1-31.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA, 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Luettelo kuolleista ja lopetetuista hevosista.

31.11.39–9.3.40, 3.K.Hev.S arkisto, Hevosluettelot, päivärahalistat sekä niihin liittyvät asiakirjat, P8729/4, KA.

¹⁶⁷ 3. Kenttähevossairaala, III Armeijakunnan käsky huollosta nro 5/39 29.10.39, 3.K.Hev.S arkisto Käskyt huollosta, P1034/1, KA.

¹⁶⁸ Eläintarviketurvallisuusvirasto Evira, Hevosten terveys ja eläintaudit, pääntauti 23.3.2012.

sairauksista. Harvinaisina tapauksina voidaan pitää lihas ja jännevammoista kärsineistä potilaita, hermostonsairauksista sekä iho- ja sidekudossairauksista kärsineistä potilaita. Kaikki yllämainitut sairausryhmät edustavat marginaaliryhmien sairauksia lukuun ottamatta lihas- ja jännevammoja, jotka olivat täysin tavallisia työhevosten ongelmia. Marginaaliryhmien osalta ei ole ihme, että niitä ei tavattu talvisodan aikaisessa 3. Kenttähevossairaalassa.

Syksyllä 1939 2. Kenttähevossairaalan sairaustilastointi kesti ainoastaan loka-marraskuun ajan. Kyseisenä aikana hevossairaalassa ehti olla lähestulkoon saman verran potilaita kuin 3. Kenttähevossairaalassa koko syksyn aikana. Sairaustilastojen ajallisen eroavaisuuden vuoksi lukuja ei voida suoraan verrata keskenään, mutta pientä vertailua on kuitenkin mahdollista suorittaa. Talven 1940 sairaustilastoinnista ei 2. kenttähevossairaalan osalta ole jäljellä kuin potilaiden kuolleisuustilastot. 2. ja 3. Kenttähevossairaalaan potilaskuolleisuustilastoja vertailemalla saa jonkinlaisen kuvan hevossairaaloitten eroista.

Syksyllä 1939 2. Kenttähevossairaalassa tavattiin kaavion 4. mukaan 44 potilasta, jotka kärsivät jonkinlaisista haavoista. 3. Kenttähevossairaalassa saman sairausryhmän edustajia tavattiin kaavion 11 mukaan koko syksyn aikana 43 kappaletta. 3. Kenttähevossairaalan osalta tilanne vahvistaa käsityksen siitä, että sotatilalla oli vaikutusta hevospotilaiden saapumiseen hevossairaalaan. Ruhjeisiin, haavoihin ja avanteisiin menehtyi syksyn aikana eniten potilaita, mikä viittaa siihen, että kyseessä ei voinut olla pelkästään hevosmiesten vajavaiset hevosen hoitotaidot.

3. Kenttähevossairaalan osalta potilailla oli paljon tartuntatauteja, ruoansulatuselin- sekä hengityselinsairauksia. 2. Kenttähevossairaalan osalta tilanne näyttäytyi erilaisena, sillä toiseksi suurena sairausryhmänä esiintyi, luustosairaudet kuten murtumat. Tilastojen valossa voin olettaa, että III Armeijakunnan eläinlääkintätoimiston antama ohjeistus oli tuottanut tulosta jo heti sodan alkuvaiheessa. Armeijan henkilökunta oli onnistunut rakentamaan tallit, joissa hevoset eivät päässeet potkimaan toisiaan. Toisaalta suuri tartuntatautisten hevosten määrä viittaa henkilökunnan osaamattomuuteen tunnistaa vakavia tartuntatauteja.

Kaikesta huolimatta II ja III Armeijakunnan kenttähevossairaalat näyttäytyvät hyvin samantlaisina hevossairaaloina syksyn 1939 osalta. Kummassakaan sairaalassa ei ole havaittavissa mitään erikoisuutta suhteessa toiseen sairaalaan. Molempien hevossairaaloitten henkilökunta oli osaamatonta, minkä vuoksi erilaisia vahinkoja sattui. 2. Kenttähevossairaala on havait-

tavissa voimakkaammin henkilökunnan ja tilojen puute, sillä kaavion ajallinen viitekehys ei ylety edes talvisodan alkuun saakka.

Talven 1940 osalta tilanne oli hyvin erilainen kuin syksyllä 1939. 3. Kenttähevossairaalan potilasmäärät eivät menneet ajallisesti sotatilanteen kanssa yhteydessä. Sairaustilastot tukevat tätä johtopäätöstä. On syytä olettaa, että 3. Kenttähevossairaalaan kuljetettiin haavoittuneita potilaita vähemmän kuin muihin kenttähevossairaaloihin. 3. Kenttähevossairaala ei mitä luultavimmin oman sijaintinsa vuoksi osallistunut haavoittuneiden potilaiden hoitoon, vaan pyrki erikoistumaan vakavimpiin sairauksiin.

Verrattaessa aiemmin tutkimiani hevossairaaloita voidaan tulla siihen johtopäätöksen, että tähänastisen tutkimuksen valossa 3. Kenttähevossairaala oli varsin erilainen hevossairaala. 1. ja 2. Kenttähevossairaalan kohdalla selvästi yleisin hoitotapahtuma liittyi ruhjeisiin, haavoihin ja avanteisiin kun 3. kenttähevossairaalan osalta yleisin hoitotapahtuma oli hengityselinsairaudet.

Potilaiden kuolleisuustilastoinnin perusteella sairaalat olivat hyvin samanlaisia. Kaikissa kolmessa sairaalassa eniten potilaita kuoli ruhjeisiin haavoihin ja avanteisiin. Toisaalta 3. Kenttähevossairaala eroaa tässäkin tapauksessa hieman toisista sairaaloista, sillä potilaita menehtyi paljon erilaisiin myrkytyksiin, joita ei tavattu juuri ollenkaan toisissa hevossairaaloissa.

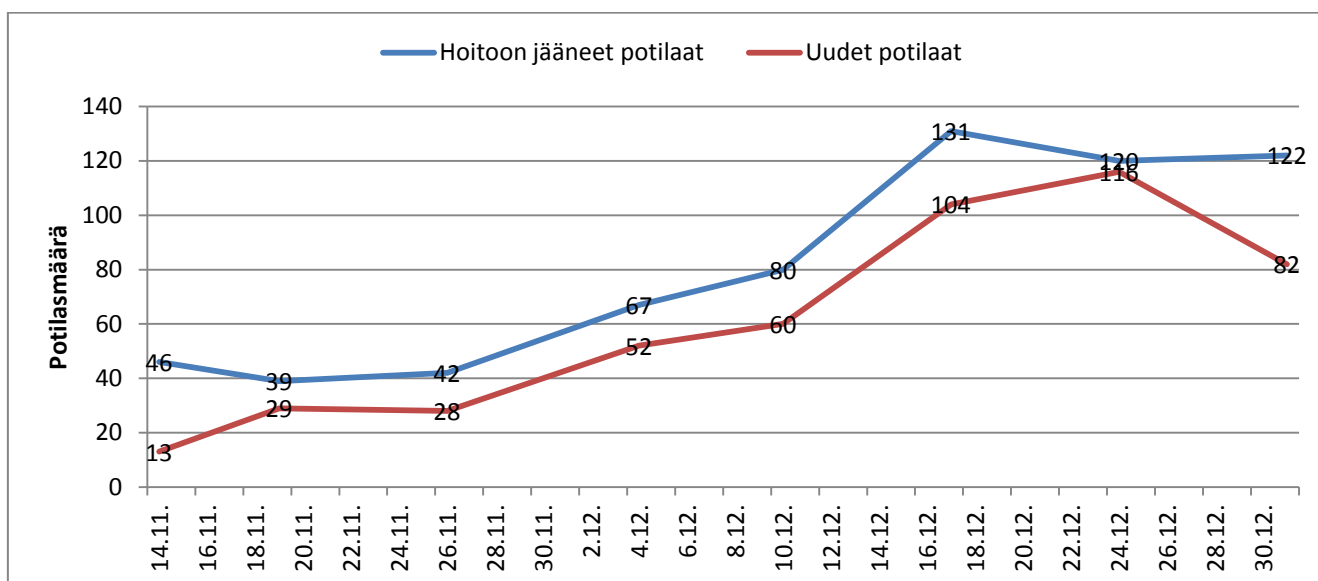
7. Neljäs kenttähevossairaala

7.1 Neljännen kenttähevossairaalan potilasmäärät

4. Kenttähevossairaala hoiti 14.11.–31.12.1939 välisenä aikana yhteensä noin 540 potilasta. 4. Kenttähevossairaala oli sodan alkuvaiheessa ohjeistettu evakuoimaan potilaat jotka eivät parantuneet kuukauden sisällä sairaalaan saapumisestaan ja jotka tarvitsivat vaivaansa pidentäviä kuntoutusta. Tästä syystä hevospotilaita jouduttiin evakuoimaan eteenpäin syksyn aikana reilu 300 kappaletta. Evakuoitujen potilaiden määrä oli 57 % 4. Kenttähevossairaalan syksyllä hoidettujen potilaiden kokonaismäärästä.¹⁶⁹

¹⁶⁹ 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Hevossairaalan päiväilmoitukset 14.11-31.12.39, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteen, P1922/14, KA.

Kaavio 13. Neljännen kenttähevossairaalan uudet potilaat sekä potilasmäärät 14.11–31.12.1939

Kaavio 13. Lähde 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Hevossairaalan päivälmoitukset 14.11-31.12.39, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

4. Kenttähevossairaala aloitti toimintansa Savonlinnassa, josta se siirrettiin 23.10.1939 Harlun kunnalliskodin tiloihin.¹⁷⁰ Virallisesti sairaala otettiin käyttöön 4.12.1939, kun päälliköksi nimitettiin eläinlääkäri Erkki Huotari, jonka myöhemmin korvasi el. lääk. majuri V. Kosola.¹⁷¹

Kaavion 13. mukaan potilasmääriä voidaan pitää varsin korkeina talvisodan alkuvaiheessa. Kaavio pitää sisällään 47 päivää, jonka aikana potilaita saapui 4. Kenttähevossairaalaan yhteensä noin 540 kappaletta. Keskimäärin uusia potilaita saapui sairaalaan päivittäin noin 11. Keskimääräinen potilasmäärä 4. Kenttähevossairaassa on ehdottomasti suurimmasta päästä, sillä ainoastaan 2. Kenttähevossairaalassa keskimääräinen potilasluku oli suurempi. 4. Kenttähevossairaalaan voidaan pitää potilasmäärältään suurena sairaalana.

Talvisodan alkuvaiheessa on havaittavissa, että hoidettavien hevospotilaiden kokonaismäärä pysyy tasaisena noin 30–40 hevospotilaassa aina joulukuun alkuun saakka. Joulukuun alun

¹⁷⁰ Talvisodan historia 1991, osa 1, 118.

¹⁷¹ 4. Kenttähevossairaala, IV Armeijakunnan Huoltokäsky nro 2-11, 11.11.–31.12.39, nro 1-14, 9.1–22.4.40, 4.K.Hev.S arkisto Yleinen, salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, P1922/2, KA.

jälkeen potilasmäärät kääntyivät selvään nousuun. Potilaiden kokonaismäärä huipentuu joulukuun 17. päivän tienoilla, jonka jälkeen määrä pysyy korkeana aina vuoden vaihteeseen saakka. Uusien potilaiden määrässä on havaittavissa selvä notkahdus joulukuun loppupuolella.¹⁷²

Ensimmäinen selkeä nousu uusien potilaiden määrässä on havaittavissa joulukuun alussa, jolloin puna-armeijan joukot hyökkäsivät ensimmäistä kertaa suomalaisjoukkoja vastaan. IV Armeijakunta koostui 12. ja 13. Divisioonasta (12. D, 13. D). 13. D pysäytti puna-armeijan etenemisen Kitilän-Ruokojärven-Syskyjärven tasalle 11.12. Iltaan mennessä alkoi tiukka vastahyökkäys aalto.¹⁷³ Kollaan tienoilla 12. D joutui taistelemaan joulukuun 18. päivään saakka, jonka jälkeen suomalaisjoukot ryhtyivät epäonnistuneisiin vastahyökkäyksiin.¹⁷⁴

Kaavion 13 mukaan joulukuun 12 päivästä tienoilla uusien potilaiden määrä kasvoi 12 potilaasta 29 potilaaseen. Samaan aikaan 13. D käynnisti voimakkaat vastahyökkäykset puna-armeijan huoltoteiden katkaisemiseksi. Suomalaisjoukkojen hyökkäykset puna-armeijaa vastaan Ruhtinaanmäellä jatkuivat aina vuoden loppuun saakka.¹⁷⁵ Taisteluiden jatkuminen ja voimakas suomalaisten vastarinta näkyy selvästi potilasmäärissä. Potilasmäärät lähtivät nousuun 13. D aloittamien vastahyökkäysten myötä. Samoihin aikoihin käytiin taisteluita myös IV Armeijakunnan toisella loholla 13. D alueella Kollaalla.

Kollaanjoen taisteluissa 12. D joukoista muodostettiin 8.12. Taisteluosasto Teittinen, joka joutui koviin talvisodan alkuvaiheissa. Puna-armeijan joukot hyökkäsivät päivittäin Taisteluosasto Teittistä vastaan maantien ja rautatien suunnalta sekä sivustoja pitkin. Huolimatta kovasta vastarinnasta taisteluosasto piti hallussaan Kollaanjoen linjaa aina 18.12. asti. Samaan aikaan puna-armeijan joukot saivat käskyn siirtyä puolustukseen. Joulukuun 20. päivän jälkeen Taisteluosasto Teittinen aloitti oman vastahyökkäyksiensä sarjan, jotka jouduttiin keskeyttämään huonon menestyksen vuoksi.¹⁷⁶

Puna-armeijan vastahyökkäyksien myötä on potilasmäärissä havaittavissa uusien potilastapausten lisääntyminen. Samaan aikaan potilaiden kokonaismäärä lähti kuitenkin laskuun, eikä

¹⁷² 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Hevossairaalan päiväilmoitukset 14.11-31.12.39, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

¹⁷³ Raunio 2007, 66, 70.

¹⁷⁴ Raunio 2007, 66, 70.

¹⁷⁵ Raunio 2007, 78–91.

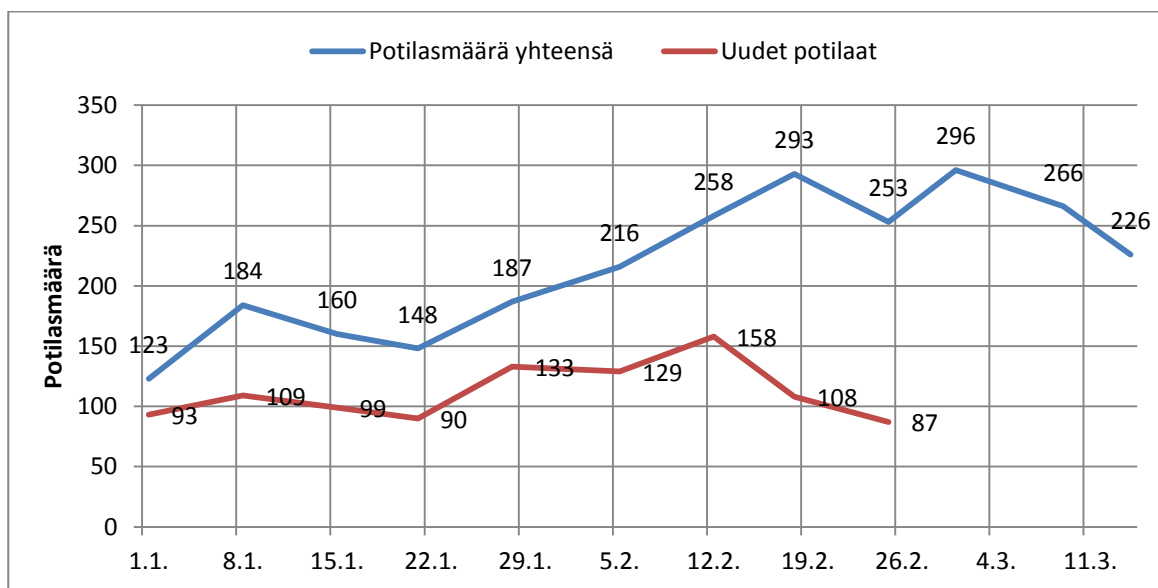
¹⁷⁶ Raunio 2007, 70–76.

noussut enää vastahyökkäysten edeltäneelle tasolle vuoden lopulla. Potilasmäärien väheneminen viittaa siihen, että puna-armeijan hyökkäyksen aikana suurin osa potilaista jouduttiin evakuoimaan eteenpäin kotihevossairaaloihin, sillä ne olivat pahasti loukkaantuneita tai sairastuneita. Toisaalta samaan aikaan potilaita parani myös erityisen paljon. Tilanteen vakuutta korostaa seuraava ilmoitus, jossa sairaalaan ei saapunut enää uusia potilaita kuin 82. Potilaiden kokonaismäärä pysyi edelleen samalla tasolla. Evakuoitujen potilaiden määrä pysyy edelleenkin poikkeuksellisen korkealla, 80 potilaan tietämissä ja parantuneiden potilaiden määrä romahti alle kymmeneen potilaaseen.

Varsin mielenkiintoista on seurata evakuoitujen potilaiden ja parantuneiden potilaiden suhdetta uusien potilaiden määrään. Sodan alkuvaiheessa potilasmäärien pysyessä varsin alhaisina potilaita evakuoitiin suhteessa enemmän muihin joukko-osaostoihin kuin myöhemmässä vaiheessa. Marraskuun 19. päivä kenttähevossairaalaan saapui 29 uutta potilasta. Samaan aikaan sairaalasta parani kahdeksan potilasta ja 27 eli 93 % uusien potilaiden määrästä evakuoitiin muualle.

Vuoden loppupuolella potilasmäärien kasvaessa, evakuoitujen potilaiden määrä kasvoi, mutta suhteessa uusien potilaiden määrään väheni. Jouluaattona 1939 uusia potilaita saapui kenttähevossairaalaan ennätysmäärä 116. Potilaita parani 35 ja eteenpäin evakuoitiin ainoastaan 85, mikä oli ainoastaan 73 % kokonaismäärästä. Sotatilalla ei siis syksyn osalta ollut mitään merkitystä evakuoitujen potilaiden määrän kasvuun, mutta uusien potilaiden määrän kasvuun sotatilalla oli kasvattava merkitys.

Kaavio 14. Neljännen kenttähevossairaalan uudet potilaat sekä potilaiden kokonaismäärä 1.1–31.3.1940

Kaavio 14. Lähde: 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Hevossairaalan päiväilmoitukset 1.1–11.3.40, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetheet, P1922/14, KA.

4. Kenttähevossairaalassa hoidettiin noin 1500 potilasta talven 1940 aikana. Potilasmääräilmoituksia tehtiin 11.3. asti, mutta sairaustilastoissa viimeinen ilmoitus kattoi koko maaliskuun ajan. Jätin maaliskuun osalta uusien potilaiden määrän pois kaaviosta 14, sillä se olisi muuttanut kaavion 14 harhaanjohtavaksi potilasmäärän osalta.

Keskimääräisesti voidaan sanoa, että 4. Kenttähevossairaala oli iso hevossairaala sillä talven 1940 potilasmäärää voidaan pitää erittäin korkeana. Talven 1940 aikana hevossairaalaan saapui potilaita sairausilmoitusten mukaan keskimäärin 20 potilasta päivässä kun syksyllä 1939 potilaita saapui keskimäärin 11 päivässä.¹⁷⁷ Potilasmäärän voimakasta nousua voidaan selittää erityisesti IV Armeijakunnan sotatilanteella mikä erosi selvästi muiden armeijakuntien tilanteesta heti vuoden vaihteen jälkeen.

Talven 1940 potilasmäärät kaaviossa 14 kertovat paljon IV Armeijakunnan tilanteesta. Potilaiden kokonaismäärää voidaan pitää nousevana aina vuoden alusta talvisodan loppuun saakka. Toisin kun toiset armeijakunnat, IV Armeijakunta ei vaipunut asemasotavaiheeseen vuodenvaihteen jälkeen. IV Armeijakunnan vastahyökkäys tammikuussa johti menestykseen,

¹⁷⁷ 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Hevossairaalan päiväilmoitukset 1.1–11.3.40, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetheet, P1922/14, KA.

jonka myötä Lemetin alueelle syntyi suurmotti, joka myöhemmin saarrettiin pienemmiksi motteiksi. Taistelut kävivät kiivaina koko tammikuun ajan IV Armeijakunnan eri suunnilla.¹⁷⁸

Kaavion 14 mukaan tammikuun lopulla potilaiden kokonaismäärät lähtevät hurjaan nousuun. Potilasmäärän nousu kesti aina helmikuun puolivälin paikkeille, jonka jälkeen potilasmäärissä on havaittavissa pieni notkahdus. Notkahdus on ainoastaan 40 potilaan verran, jonka jälkeen määrä nouse ennätyslukemiin 296. Potilasmäärän nousun kanssa samaan aikaan tammikuun lopulla IV Armeijakunnan joukot aloittivat läntisen Lemetin motin valtauksen. Motin alueella käytiin useanpäivän ajan kiihkeitä taisteluita, jotka lopulta johtavat helmikuun neljäntenä päivänä motin valtaukseseen.

Kaavion 14 mukaan uusien potilaiden määrä lähtee laskuun ennen potilaiden kokonaismäärän laskua helmikuun puolivälin tienoilla. Läntisen Lemetin motin valtauksen jälkeen IV Armeijakunnan huomio siirtyi Rykmenttimotin valtaukseseen joka suoritettiin 9.2–18.2.1940.¹⁷⁹ Uusien potilaiden määrän laskua ei voi selittää sotatilanteen rauhoittumisella, sillä suomalaisjoukot taistelivat IV Armeijakunnan alueella pitääkseen puna-armeijan joukkojen huoltotiet ummessa.

Helmikuun loppupuolella painopiste siirrettiin itäisen Lemetin motin valtaukseseen joka aloitettiin 20.2. Motin valtaus kesti kokonaisuudessaan yhdeksän päivää 29.2. asti, jonka seurauksena suomalaisjoukot saivat suuren sotasaaliin.¹⁸⁰ Helmikuun lopulla 4. Kenttähevossairaala oli kova kiire. Huolimatta uusien potilaiden määrän laskusta, potilaiden kokonaismäärä kasvoi siitä huolimatta.

Hevospotilaiden edelleen evakuoimista oli selvästi pyritty vähentämään, sillä vielä 8.-14.1. välisenä aikana uusia potilaita saapui hevossairaalaan 109 kappaletta ja 105 potilasta evakuoitiin eteenpäin mikä oli 96 % uusien potilaiden määrästä. Talvisodan loppupuolella 4. Kenttähevossairaalaan potilaiden eteenpäin evakuoinnit vähenevät selvästi. Esimerkiksi 25–29.2. välisenä aikana uusia potilaita saapui 87 kappaletta, mutta ainoastaan 28 potilasta eli 32 % evakuoitiin muihin joukko osastoihin.¹⁸¹ Tästä voidaankin olettaa, että 4. Kenttähevossairaala

¹⁷⁸ Kilin 2007, 195.

¹⁷⁹ Raunio 2007, 201–205.

¹⁸⁰ Raunio 2007, 201–205.

¹⁸¹ 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Hevossairaalan päiväilmoitukset 1.1–11.3.40, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

pyrittiin hoitamaan ja kuntouttamaan mahdollisimman paljon potilaita, eteenpäin lähetyksen sijaan. Evakuoitujen potilaiden määrästä voidaan olettaa, että sairaudet olivat talvella 1940 hoidettavissa. Sitä millaisista vaivoista oli kyse, ei pysty selvittämään potilasmääräilmoitusten perusteella.

4. Kenttähevossairaalan osalta ei jää epäselväksi, että sotatilanne vaikutti hevossairaalan potilasmääriin. 4. Kenttähevossairaala sijaitsi noin 40 km päästä etulinjasta, minkä vuoksi sillä oli keskeinen rooli loukkaantuneiden potilaiden hoidossa. Verrattaessa muihin kenttähevossairaaloihin 4. Kenttähevossairaala näyttää potilasmäärältään ehdottomasti suurelta sairaalalta. Potilasmääriltään se ei ylety aivan 2. Kenttähevossairaalan tasolle, mutta ei jää sen potilasluvuista kovinkaan kauaksi. Syksyllä 1939 potilasmäärät eivät eroa hevossairaaloitten kohdalta merkittävästi toisistaan. 3. Kenttähevossairaala näyttäytyy ehdottomasti pienimpänä sairaalana kolmen potilaan keskimääräisellä päiväluvulla.

Talvella 1940 sairaaloitten välille tulee selviä eroja. 4. Kenttähevossairaala erottuu talven osalta selvästi pienemmistä sairaaloista ja nousee 2. Kenttähevossairaalan potilasmäärän tasolle. Keskimääräisessä uusien potilaiden määrässä se menee 2. Kenttähevossairaalaan ohitse kahdella potilaalla päivässä. Tilanne ei sinänsä ole mikään ihme, molempien armeijakuntien alueella käytiin kiivaita taisteluja lähestulkoon läpi talven.

1. Kenttähevossairaala omalta osaltaan sekoittaa potilasmäärien kehitystä lyhyen toimintakautensa vuoksi. Ilman I AK perustamista 2. Kenttähevossairaalla ei olisi ollut mitään mahdollisuuksia käsitellä niin suuria potilasmääriä helmi-maaliskuun vaihteessa pelkästään sijaintinsa vuoksi. Kolmen viikon aikana 1. Kenttähevossairaala meni uusien potilaiden määrässä 2. Kenttähevossairaalan ohitse kahdella potilaalla viikossa ja nousi keskimääräisissä potilasmäärissä 4. Kenttähevossairaalan tuntumaan. Todellisuudessa 2. Kenttähevossairaala hoidettiin potilaita kolminkertainen määrä 1. Kenttähevossairaalaan nähden helmi-maaliskuun vaiheessa, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että 1. Kenttähevossairaala luokitellaan keskikokoiseksi sairaalaksi.

3. Kenttähevossairaalan osalta tilanne näyttäytyy erittäin tasaisena. Potilasmäärät pysyvät erittäin vähäisinä. Uusia potilaita saapui hevossairaalaan 3-5 potilaan päivävauhdilla, eivätkä hoidettavien potilaiden määrät nousseet missään vaiheessa yli 130 potilaan. Hoidettavien poti-

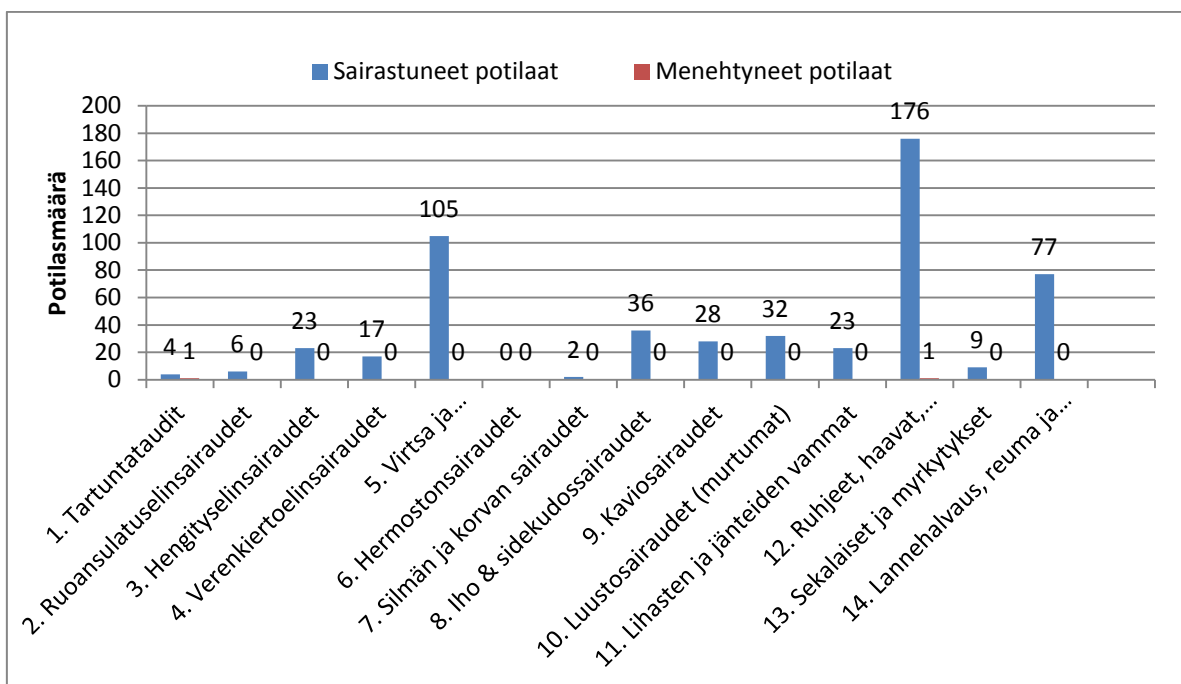
laiden määrän osalta 1. ja 3. Kenttähevossairaala muistuttavat paljon toisiaan. Molempien hevossairaaloiden potilasmäärät pysyttelivät keskimääräisesti noin 100 potilaan tuntumassa.

Hoidettavien potilaiden osalta 2. Kenttähevossairaala osoittautuu suurimmaksi sairaalaksi. Siellä hoidetaan parhaimmillaan samanaikaisesti 344 potilasta. 4. Kenttähevossairaala osoittautui toiseksi suurimmaksi hevossairaalaksi 296 hoidettavalla potilaallaan.

7.2 Hevospotilaiden sairaudet ja kuolleisuus neljännessä kenttähevossairaalassa

Neljäs kenttähevossairaala osoittautui odotettua suuremmaksi sairaalaksi potilasmääriensä perusteella. Olen koonnut alla olevaan kaavioon 15 syksyn 1939 hevospotilaiden sairausmäärät sekä menehtyneiden potilaiden määrät.

Kaavio 15. Neljännessä kenttähevossairaalan hevosten sairaudet ja kuolleisuus 8.11–31.12.1939

Kaavio15. 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Sairausilmoitukset 8.11.- 31.12.39, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

Menehtyneiden potilaiden määrän vähyys herättää kysymyksiä. Verrattaessa edellä käsiteltyihin hevossairaaloihin yhdessäkään ei ollut näin hyviä potilaiden parantumisennusteita. 4. Kenttähevossairaalassa menehtyi kaksi potilasta syksyn 1939 aikana. Näistä toinen epäonni-

nen potilas sairasti tartuntatautia. Toinen tapaus oli saanut kuolettavan ruhjeen. Edellisten sairaaloiden tietojen valossa voi tulla johtopäätökseen, että kuolleisuuslukuja ei voida pitää pätevinä ainakaan syksyn osalta. Hevossairaalan henkilökunta ei syystä tai toisesta merkinnyt kuolleiden potilaiden lukumääriä sairaustilastoihin.

4. Kenttähevossairaala on mielenkiintoinen hevossairaala suuren potilasmääränsä vuoksi. Kaavion 15 mukaan 4. Kenttähevossairaalassa oli paljon potilaita joita muissa hevossairaaloissa ei tavattu lainkaan koko talvisodan aikana. Kaavion 15. mukaan 4. Kenttähevossairaalassa tavattiin erityisen paljon potilaita ryhmästä 5. Virtsa- ja sukupuolielinten taudit. Muissa kenttähevossairaaloissa ei tavattu kuin muutama sairastapaus, jotka sairastivat virtsa- ja sukupuolielin sairauksia. 4. Kenttähevossairaalassa ryhmän 5. potilaita oli syksyn 1939 aikana yhteensä 105 kappaletta. Osa tapauksista oli ruunien peniksen riiputtamisesta aiheutuneita peniksen paleltumia.

Vuoden 1940 alussa keliolosuhteet olivat hyvin ankarat. Tammikuun puolivälin paikkeilla pakkasta oli jopa -42 astetta.¹⁸² Penisten paleltumia tavattiin ainoastaan muutama tapaus, sillä asiaan kiinnitettiin huomiota armeijan eläinlääkintätoimiston taholta ajoissa. Sairausilmoitusten mukaan 4. Kenttähevossairaalan henkilökunta merkitsi kantavat tammat sekä oriit ryhmän 5. sarakkeeseen. Kantavat tammat ja oriit eivät kelvanneet rintamalle. Oriita ei voinut pitää muiden hevosten kanssa lähekkäin ja niiden käsittely oli selvästi ruunia ja tammoja vaikeampaa. Kyseistä merkitsemistapaa ei käytetty muissa hevossairaaloissa.

Kaavion 15. mukaan kiistattomasti yleisin syy saapua 4. Kenttähevossairaalan olivat erilaiset ruhjeet, haavat ja avanteet. Potilaita jotka kärsivät kyseisistä ongelmista oli 176 eli 33 % potilaiden kokonaismäärästä. Tilanne ei ole mitenkään yllätys, sillä potilasmäärät olivat suuria koko syksyn ajan. Lisäksi 4. Kenttähevossairaala sijaitsi kohtuullisen lähellä rintamaa noin 30–40 km päässä etulinjasta. Sijaintinsa vuoksi sinne oli mahdollista kuljettaa potilaita.

Syksyn osalta sairaustilastot näyttäytyvät erilaisina, verrattaessa tilastoja muiden hevossairaaloiden kanssa. Muiden sairaaloiden osalta kolmen pääsyytä saapua kenttähevossairaaloihin olivat 1. haavat ja ruhjeet, 2. luusto- ja hengityselinsairaudet 3. tartunta- ja ruoansulatuselinsairaudet. Kaavion 15 mukaan kolmanneksi yleisimpänä ryhmänä 4. Kenttähevossairaalaan

¹⁸² Aarnio 1979, 254.

saapui potilaita ryhmästä 14. Potilaita oli yhteensä 77 potilasta eli 14 % potilaiden kokonaismäärästä. Ryhmä 14. käsitti lannehalvauspotilaat sekä liikarasituksesta kärsineet potilaat. Syksyllä potilailla esiintyi lannehalvauksia, joita pidettiin liikarasituksen yhtenä oireena.

Lannehalvausta on kutsuttu maanantaiaamun taudiksi, sillä se esiintyi työhevosten jouduttua levon jälkeen raskaisiin töihin. Ruokinnan ja rasituksen epäsuhde sekä erilaiset stressi- ja jännitystilat saattavat laukaista hevosella lannehalvauksen. Lannehalvauksen saanut hevonen liikkuu jäykästi, sillä useasti todetaan ähkyoireita, hikoilua ja lihasarkuutta sekä haluttomuutta liikkua.¹⁸³ Liikarastustapauksissa syksyn osalta hevosissa oli usein myös muuta vikaa. Pääsääntöisesti hevonen oli joko liian vanha raskaisiin töihin, tai sillä oli jotain vikaa jaloissa. Suuressa osassa tapauksista liikarastituksen pääsyynä merkittiin jonkin asteinen rampauttava vaiva.

Iho ja sidekudossairauksista kärsineitä potilaita tavattiin muissa kenttähevossairaaloissa harvemmin. 4. Kenttähevossairaalassa kaavion 15 mukaan iho- ja sidekudossairauksista kärsineitä potilaita oli jopa 36 potilasta mikä oli 7 % koko potilasmäärästä. Tyypillisesti hevoset jotka kärsivät iho ja sidekudossairauksista kärsivät niin sanotuista lyöttymistä, jotka aiheutuivat vääränlaisen valjastuksen myötä. Vääränlainen valjastus tuotti ongelmia erityisesti sodan alkuvaiheessa jolloin henkilökunta oli kouluttamatonta ja varusteet huonokuntoisia.

Hevospotilaat kärsivät 4. Kenttähevossairaalassa erilaisista kavio- sekä luustosairauksista. Naulanpistot ja muut terävät esineet olivat yleisin syy hevosen ontumiseen.¹⁸⁴ Kaviohalkeamat saattoivat johtua huolimattomasta kengityksestä tai kavion huonosta laadusta. Yleisesti halkeamia tavataan ahdaskantaisilla ja kuivakavioisilla hevosilla. Halkeaman saanut hevonen oli täysin käyttökelvoton sotarintamalla, sillä halkeama tulehtui herkästi.¹⁸⁵ 4. Kenttähevossairaalan lähetetyssä huoltokäskyssä armeijakunnan eläinlääkintätoimistosta pidettiin itsestäänselvyytenä kengityksen merkitystä hevosen työkyvyn ylläpitämiseen. Ohjeessa oli erityismaininta seurauksista kengättömällä hevosella ajamisesta. Kengättä olleen hevosen kavieri kului muutamassa kilometrissä niin paljon, että hevonen jäi käyttökeltottomaksi jopa 2-3 kuukaudeksi. Huoltokäskyssä ei kehotettu kengittämään hevosia liian usein. Sen sijaan painotettiin kengityksen huolellista päivittäistä tarkastamista jossa erityishuomio tuli kiinnittää nau-

¹⁸³ Tammi 1996, 169.

¹⁸⁴ . 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Sairausilmoitukset 8.11.- 31.12.39, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetheet, P1922/14, KA.

¹⁸⁵ Tammi 1996, 167.

loihin ja irronneisiin kenkiin, jotka tuli kiinnittää asianomaisen kengitysseppän toimesta välittömästi.¹⁸⁶

Luustoon kohdistuneet vammat olivat pääosin murtumia, halkeamia tai niveltulehduksen eri muotoja. Murtumat olivat lähes poikkeuksetta niin pahoja, että potilas jouduttiin lopettamaan. Syksyn osalta kyseisiä kuolemantapauksia ei kirjattu yhtään. Syksyllä ruoansulatusongelmista kärsineitä potilaita kirjattiin kuusi sairastapausta. Yleisimmät ruoansulatuselinsairaudet kaikissa hevossairaaloissa olivat ähkyt ja suolitukokset. 4. Kenttähevossairaalassa tavattiin muutama potilas jolla oli hammassairaus. Hammassairaudet olivat oleellinen osa ruoansulatuselinten sairauksia, sillä pahimmissa tapauksissa ne estivät hevosta syömästä.¹⁸⁷

Hammassairauksia voitiin olennaisesti vähentää ehkäisevillä toimenpiteillä, kuten hampaiden raspauksella. Ikääntyessään hevoselle kasvaa piikkejä suuhun, jotka muuttuvat kivuliaiksi ja estävät lopulta syömisen. Tästä syystä tilanteisiin tuli puututtua ajoissa ja tarkistaa hevosen suu ennen piikkien voimakasta kasvua.¹⁸⁸

Kaavion 15 mukaan lihasten ja jänneiden sairaudet olivat varsin yleisiä syksyllä 1939. Pääosin lihaksiin kohdistuneet vammat olivat lihasrepeämiä ja jännetulehduksia. Aikuisella hevosella jännevauriot olivat aina vakavia. Jänteen revähdys tapahtui useasti koukistajajänteessä tai hankositeessä. Jännerevähdykset syntyvät kilpasuorituksen tai raskaan työsuorituksen loppupuolella, jolloin hevonen on väsynyt. Jos hetkellinen tai jatkuva rasitus kohdistuu liian voimakkaana jännekudokseen, sen kudoksen rakenne leviää. Yleisesti paranemisennusteet ovat vielä nykyäänkin kyseenalaiset, sillä jänne repeää herkästi uudelleen.¹⁸⁹ Lihavauriot eivät olleet yhtä vakavia, mikäli niihin ei liittynyt hermovammaa. Lihavaurioissa potilas pystyttiin toipumisajan jälkeen palauttamaan takaisin rintamalle.¹⁹⁰

¹⁸⁶ 4. Kenttähevossairaala, IV Armeijakunnan Huoltokäsyt nro 2-11, 11.11.–31.12.39, nro 1-14, 9.1–22.4.40, 4.K.Hev.S arkisto Yleinen, salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, P1922/2, KA.

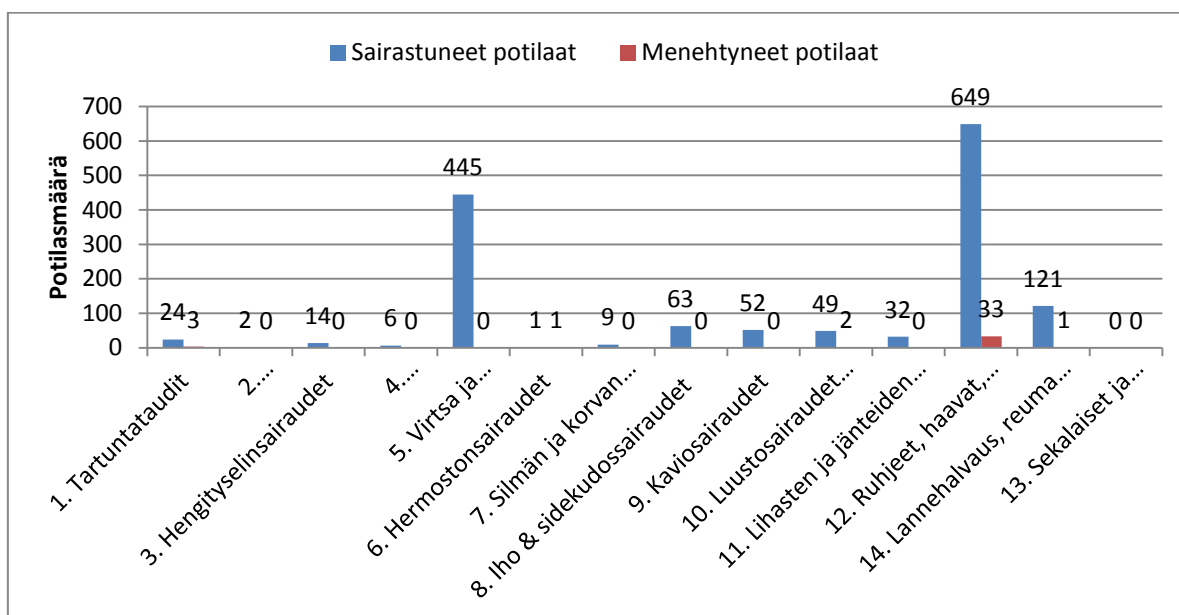
¹⁸⁷ 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Sairausilmoitukset 8.11.–31.12.39, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

¹⁸⁸ Pettersson & Green 2004, 177–189.

¹⁸⁹ Tammi 1996, 168.

¹⁹⁰ 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Sairausilmoitukset 8.11.–31.12.39, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

Kaavio 16. Neljännen kenttähevossairaalan hevosten sairaudet ja kuolleisuus 1.1–31.3.1940

Kaavio 16. 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1- 31.3.40, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetheet, P1922/14, KA.

Kaaviosta 16 käy ilmi 4. Kenttähevossairaaloiden sairastuneet ja kuolleet hevospotilaat talvel-
la 1.1.–31.3.1940. Talven potilaiden kokonaismäärä oli noin 1500 potilasta, joista 849 kapp-
letta eli 58 % evakuoitiin eteenpäin muihin joukko-osastoihin. Hevospotilaita parani 514 kap-
palletta eli 35 % talven kokonaismäärästä. Sairausilmoitusten mukaan hevospotilaita kuoli tal-
ven aikana ainoastaan 40 kappaletta eli 3 % kokonaismäärästä. Pääsääntöisesti menehtyneet
potilaat kuolivat ruhjeisiin, haavoihin ja avanteisiin, muutama potilas menehtyi luunmurtu-
miin sekä kolme potilasta menetti henkensä erilaisten tartuntatautien kuten täpläkuumeen
vuoksi.

Hevoset, jotka saapuivat 4. Kenttähevossairaalaan, olivat pääosin haavoittuneet taisteluissa.
Yleisin hoitotapahtuma kaavion 16 mukaan oli ruhjeiden, haavojen ja avanteiden hoito. Poti-
lasryhmän 12 määrää voidaan pitää hätkähdyttävän suurena, sillä 44 % eli 649 kappaletta kai-
kista potilaista kärsi ruhjeista, haavoista ja avanteista. 30 % eli 445 potilasta oli kantavana
olevia tammoja tai käytöksensä vuoksi kenttäkelvottomia oreja. Kantavien potilaiden määrä
tuntui suurelle. Muissa kenttähevossairaaloissa kantavia potilaita ei merkitty sairaalan sair-
ausilmoituksiin. Kantavien potilaiden määrä nostaa erityisesti eteenpäin evakuoitujen potilai-
den määrää ja antaa sairaalan tilanteesta varsin erilaisen kuvan. Kantavat potilaat nostavat

potilasmäärää yli 400 potilaalla, mitä voidaan pitää merkittävänä summana jos verrataan potilasmääriä muihin sairaaloihin.¹⁹¹

4. Kenttähevossairaalan potilaat kärsivät erityisesti talvisodan loppuvaiheilla liikarasiituksesta. Sairausryhmän 14. tapauksissa tavattiin myös lannehalvauspotilaita. Tilanne oli kääntynyt päinvastaiseksi syksyn tilanteesta jolloin hevoset kärsivät pääsääntöisesti lannehalvauksista.¹⁹² Liikarasiituspotilaiden lisääntyminen oli seurausta taisteluiden kiihtymisestä. Sodan vaiheessa, jossa taistelut kävivät kiivaina, hevosten rooli korostui entisestään. Hevosmiehet jouduivat kuljettamaan ammuksia ja muita tarvikkeita etulinjaan entistä enemmän. Työmäärä lisääntyi, eikä hevosmiehillä ollut tarpeeksi aikaa hevostensa hyvinvoinnin huolehtimiseen. Samalla hevosella jouduttiin kiihkeän sotatilanteen vuoksi ajamaan useita reissuja, minkä vuoksi liikarasiituksen vaara kasvoi.

Harvinaisimpia sairauksia, joita 4. hevossairaalassa tavattiin, olivat kaavion 16 mukaan ruuansulatuselintensairaudet, verenkiertoon liittyvät sairaudet, hengityselinsairaudet, silmän ja korvan sairaudet sekä hermostonsairaudet. Hermostosairauksia esiintyi talvella 1940 ainoastaan yksi aivokalvontulehdustapaus. Ruuansulatuselinten sairauksia oli vain muutama, mikä oli varsin yllättävää jos vertaa muiden hevossairaaloiden potilastilanteeseen. Muissa hevossairaaloissa tavattiin ruoansulatuselinsairauksista kärsineitä potilaita keskimäärin 10 tapausta talven 1940 aikana. Ruoansulatuselinsairaudet olivat poikkeuksetta ähkytapauksia keväällä 1940. Verenkiertoelinsairauksia oli muun muassa imusuoni- tai imurauhastulehdukset. Nämä sairaudet olivat hyvin harvinaisia. Ainoastaan kuusi potilasta 1500 potilaasta sairasti verenkiertoelinsairauksia koko talven 1940 aikana.

Vakavimpia sairauksia olivat kaavion 16 mukaan tartuntataudit 13 % potilaista, jotka saivat tartuntatauteihin, menehtyivät. Yleisempiä tartuntatauteja olivat pääntauti, syyhy ja täpläkuume.¹⁹³ Kuten muiden sairaaloiden kohdalla tuli ilmi pääntautia pidettiin erittäin vaarallisena, sillä se saattoi aiheuttaa suuria epidemioita.¹⁹⁴

¹⁹¹ 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1- 31.3.40, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

¹⁹² 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1- 31.3.40, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

¹⁹⁴ Gummerus, 1999, 214.

Tartuntataudit yleistyivät talvella 1940. Tartuntatautien yleistyminen oli ymmärrettävää, sillä sotatilanteen kiihdyttyä hevosia jouduttiin liikuttamaan paikasta toiseen. Huoltokäskyissä painotettiin eläinlääkintähenkilöstön ja rehumestareiden keskeistä roolia pääntaudin tunnistuksessa. Henkilökuntaa ohjeistettiin ottamaan yhteys välittömästi eläinlääkäriin epäilyttävien tapausten osalta. Eläinlääkärin annettua diagnoosiksi pääntaudin, oli eläinlääkintähenkilökunnan välittömästi ryhdyttävä toimiin sairauden leviämisen estämiseksi. Henkilökunta ohjeistettiin eristämään sairastuneet hevoset terveistä hevosista. Henkilökunnan tuli desinfioida välittömästi kaikki sairastuneen hevosen lähellä olleet varusteet kun heinäpusseja ja valjaat.¹⁹⁵ Ohjeistuksista saa käsityksen siitä, että pääntautiin suhtauduttiin äärettömällä varovaisuudella ja vakavuudella. Riskejä pyrittiin välttämään, sillä voimakas epidemia olisi pahimmassa tapauksessa voinut estää armeijan liikkuvuutta ja toimintakykyä.

Kaviosairaudet, luustosairaudet ja lihasten, jänteiden, jännetuppien ja limapussien sairaudet olivat sairaalan potilailla yleisiä. Kaviosairauksista kärsi noin 4 % koko potilasmäärästä. Erittymisesti kaviosairauksiin pystyttiin vaikuttamaan hevosen huolellisella kengityksellä. Kengitykseen kiinnitettiin huomiota aina esikunnassa saakka, sillä joukkojen liikkuvuus oli täysin hevosten armoilla. Armeijalla oli erillinen kengitysseppien koulutusyksikkö¹⁹⁶. Sodan aikana oltiin hyvin tietoisia kengityksen merkityksestä ja sitä pyrittiin kehittämään aina sodan loppuvaiheille saakka. Kunnollisella ja asianmukaisella kengityksellä estettiin useita eri kaviosairauksia ja vaurioita. Kengityksellä pystyttiin vaikuttamaan jalan asentoon, mikä puolestaan esti erilaiset luustosairaudet, sekä lihaksiin ja jänteisiin kohdistuneen ylimääräisen rasituksen.

Lihastrepeämät ja jännetulehdukset lisääntyivät hevosten käytön lisääntyttyä.¹⁹⁷ Iho- ja sidekudossairaudet, joihin luettiin myös hankaumat, olivat yleisiä 4. Kenttähevossairaalaan potilailla. Iho- ja sidekudossairauksista kärsineitä potilaita oli 64. Pääsääntöisesti potilaat kärsivät erilaisista hankaumista tai lyöttymistä. Armeijan yksi suurista ongelmista oli talvisodan alusta alkaen saada hevosille kunnollisia varusteita. Väärän kokoisen varusteet tai huonot valjaat johtivat hankaumien syntymiseen, jotka paranivat hitaasti. Hevonen ei voinut palata takaisin

¹⁹⁵ 4. Kenttähevossairaala, IV Armeijakunnan Huoltokäsky nro 2-11, 11.11.–31.12.39, nro 1-14, 9.1–22.4.40, 4.K.Hev.S arkisto Yleinen, salainen ja henkilökohtainen kirjeenvaihto, P1922/2, KA.

¹⁹⁶ Nousiainen 1988, 898.

¹⁹⁷ 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1–31.3.40, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

rintamalle, ennen hankaumien parantumista. Rohtumia ja tulehduksia syntyi runsaasti erilaisen hankaumien vuoksi, sillä iho oli vereslihalla.

4. Kenttähevossairaala kokonaisuudessaan osoittautui luultua pienemmäksi hevossairaalaksi, vaikka se kaikesta huolimatta sijoittui ehdottomasti sairaaloista isompien joukkoon. Kantavien tammojen suuri määrä ja niiden merkitseminen sairaustilastoihin harhaanjohtivat tilastoinnissa oleellisesti. Todellisuudessaan 4. Kenttähevossairaalan läpi kulki noin 1400 potilasta joista talven 1940 aikana noin 1000 potilasta. Potilasmäärät jakaantuivat selvästi epätasaisemmin kuin muissa hevossairaaloissa, sillä ruhjeita, haavoja ja avanteista kärsineitä potilaita oli selvästi muita sairaaloita enemmän. 4. Kenttähevossairaala tekee erikoisen sen potilasaines, sillä siellä tavattiin paljon potilaita joita ei muissa kenttähevossairaaloissa tavattu lainkaan.

4. Kenttähevossairaala oli sairaala jossa hoidettiin paljon loukkaantuneita potilaita. Tästä syystä sotatilanteen vaihtelut vaikuttivat oleellisesti potilasmääriin. Talvisodan aikana yleisimmät hoitotapahtumat liittyivät ruhjeiden, avanteiden ja haavojen hoitoon, aivan kuten 1. ja 2. Kenttähevossairaalassa. 4. Kenttähevossairaalassa tavattiin syksyllä paljon lannehalvauksista kärsineitä potilaita jotka talven edettyä vaihtuivat liikarasituksesta kärsineisiin hevosiin.

3. Kenttähevossairaala osoittautui muihin hevossairaaloihin verrattuna erilaiseksi. 3. Kenttähevossairaalassa hoidettiin eniten hengityselinsairauksista kärsineitä potilaita. 3. Kenttähevossairaalassa hoidettiin ruhjeiden, haavojen ja avanteista kärsineitä potilaita, mutta selvästi muita sairaaloita vähemmän. Osaltaan tilanne selittyy hevossairaalan sijainnilla, sillä se sijaitsi kaukana III Armeijakunnan etulinjasta.

7.3 Kenttähevossairaalat lukuina

Hevossairaaloitten vertaileminen on haastavaa, sillä jokainen sairaala teki omat ilmoituksensa hieman eri tavalla. Olen pyrkinyt yhdenmukaistamaan tilastointia niin, että hevossairaaloista oli mahdollisuus saada jonkinlainen kokonaiskuva. Kokonaismäärät on pyöristetty 10 potilaan tarkkuuteen.

Taulukko 17. Talvisodan kenttähevossairaalat lukuina

Hevossairaala	Kokonaismäärä	Parantuneet potilaat	Evakuoidut potilaat	Kuolleet potilaat
1. K.Hev.S	410	-	62 %	4 %
2. K.Hev.S	2000	34%	46 %	6 %
3 K.Hev.S	630	28 %	59 %	9 %
4.K.Hev.S	1400*	33 %	58 %	2 %

* Kantavat tammat ja oriit vähennetty kokonaismäärästä.

Taulukko17. Lähde: II Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien potilastilanne 12.11- 27.12.1939, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P528/3. KA, II Armeijakunta. Esikunnan eläinlääkintätoimisto. Potilastilanne 1.1.- 9.3.1940 2. K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P868/5. KA, 1.Kenttähevossairaala. 1.K.Hev.S Potilasmääräilmoitukset 25.2-2.3.40, 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1710D, KA. 1. Kenttähevossairaala, 2. Kenttähevossairaalaosasto, 1.K.Hev.S Potilasmääräilmoitukset 3.3.-16.3.40. 1.K.Hev.S arkisto, Yleinen kirjeenvaihto, P1071/5, KA, 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S sairausilmoitukset 29.10-31.12.39, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA, 3. Kenttähevossairaala, 3.k.Hev.S Sairausilmoitukset 1.1.-23.3.40, 3.K.Hev.S arkisto Yleinen ja salainen kirjeenvaihto, P1034/2, KA, 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Hevossairaalan päiväilmoitukset 14.11-31.12.39, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA, 4. Kenttähevossairaala, 4.k.Hev.S Hevossairaalan päiväilmoitukset 1.1-11.3.40, 4.K.Hev.S arkisto Hevoslähetteet, P1922/14, KA.

Potilasmäärältään suurin hevossairaala oli 2.K.Hev.S yli 2000 potilaallaan. Kyseisen hevossairaalan potilaista parani 34 % potilaiden kokonaismäärästä. Lukua voidaan pitää hyvänä, sillä verrattaessa sitä muiden (3.K.Hev.S, 4.K.Hev.S) hevossairaalaan lukuihin se näyttäytyy parhaimpana. Yllättäen huonoin prosentti parantuneille potilaille oli 3.K.Hev.S. Erikoisen tilanteesta tekee sen, että 3. Kenttähevossairaalassa hoidettiin potilaita jotka eivät olleen yhteydessä sotatilanteeseen. 3. Kenttähevossairaalan potilaat kärsivät paljon hengityselinongelmista, mihin potilaat harvemmin menehtyivät.

Evakuoitujen potilaiden osalta 1. Kenttähevossairaalasta evakuoitiin ehdottomasti eniten potilaita muihin joukko-osastoihin. Osittain evakuoinnit selittää sairaalan nopea perustaminen ja lyhyt toiminta-aika. Henkilökunnalle kesti oma aikansa, jotta he saivat tilat toimimaan ja potilaita kyettiin ottamaan täysipainoisesti vastaan. Muiden sairaaloiden osalta evakuoitujen potilaiden määrä on varsin tasainen. 2. Kenttähevossairaalassa potilaita evakuoitiin selvästi muita sairaaloita vähemmän, mikä osaltaan selittää hevossairaalan suurta potilaiden lukumäärää.

Kuolleiden potilaiden osalta varsinainen vertailu on haastavaa, sillä lähestulkoon kaikki hevossairaalat merkitsivät omat menehtyneet potilaansa eri tavalla. Joissakin sairaaloissa me-

nehtyneet potilaat laskettiin osaksi evakuoitujen potilaiden lukuja ja osassa niitä ei merkitty lainkaan. Tästä syystä en lähde vetämään minkäänlaisia johtopäätöksiä kuolleisuusluvuista.

8. Ruhjeita, haavoja ja avanteita

Hevosten hoitaminen ei ollut samantekevää armeijan liikkuvuuden kannalta. Armeija tarvitsi hevosia jotta se saattoi liikkua nopeasti vaikeakulkusilla teillä. Hevosten hoitaminen ja huoltaminen oli erityisen tärkeää. Huonokuntoisina ja huonosti hoidettuna hevoset eivät pystyneet liikkumaan nopeasti, hankalassa maastossa ja kovissa sääolosuhteissa. Hevosten rooli otettiin vakavasti armeijan kaikilla osa-alueilla. Hevosten huolto-organisaation rakentamiseen ja sen toimivuuden takaamiseen oli nähty paljon vaivaa. Organisaatiota pyrittiin kehittämään jatkuvasti, jotta sen toiminta oli ensiluokkaista. Erityisesti rintamalinjan läheisyydessä toimineet joukot joutuivat koville. Osastojen tuli tietää paikkansa organisaatiossa ja keskittyä toimimaan annettujen ohjeiden mukaisesti. Näin taattiin hevosten paras mahdollinen hoito.

Huolto jaettiin kahteen osaan, päämajaan ja puolustusministeriön osastoon. Osastojen jakaminen oli viisasta, sillä molemmilla osastoilla oli suuri vastuu. Kenttäarmeijan ja kotialueiden toiminnan yhteensovittaminen ei olisi ollut järkevää molempien toiminnan laajuuden vuoksi. Vaikka toiminnalla pyrittiin käytännössä samaan lopputulokseen, eli hevosten hyvinvoinnin parantamiseen, erosivat ne toisistaan paljon. Kotialueella keskityttiin potilaiden hoitoon ja kuntouttamiseen, kun päämajan alaisissa osastoissa keskityttiin potilaan hengissä selviämiseen ja ensiapuun.

Talvisodan aikainen hevoshuolto-organisaatio oli talvisotaa edeltävänä syksynä sekaisin. Tilanne parani selvästi talvisodan kuluessa, erityisesti joulukuun lopun tienoilla, jolloin organisaatio saatiin toimimaan. Hevosille rakennettiin tarvittavat suojat vihollisen tulitukselta, sekä ne siirrettiin pois etulinjan tulituksen tieltä. Hevospotilaiden hoitoon suhtauduttiin äärimmäisellä vakavuudella mikä näkyi erityisesti hoitotunti-ilmoituksissa. Organisaatio kykeni välttämään pahimmat epidemiat ja sai hoidettua hevospotilaita jokaisella armeijakunnan alueella.

Hevosten sairauksia ja loukkaantumisia pyrittiin estämään hevosten huolellisella hoidolla, säännöllisellä kengityksellä sekä oikealla liikunnan ja levon suhteella. Hevosmiehiä jatkokoulutettiin omiin tehtäviinsä ja ohjeistettiin jatkuvasti sairastumisten ja loukkaantumisten ehkäisemiseen. Erityisesti kenttähevossairaaloissa henkilökunnan osaamiseen panostettiin järjestämällä erilaisia erityiskoulutuksia.

Kenttähevossairaalat sijaitsivat omien armeijakuntiensa alueilla. Ne pyrittiin sijoittamaan hyväkulkuisille paikoille, junaratojen ääreen tai hyvien tieyhteyksien varteen, hevospotilaiden kuljettamisen vuoksi. Pääsääntöisesti kenttähevossairaaloiden sijoittamisessa onnistuttiin. Kaikki muut hevossairaalat sijaitsivat etulinjan tuntumassa paitsi 3. Kenttähevossairaala, joka sijaitsi poikkeuksellisen kaukana etulinjan joukoista, eikä näin ollen kyennyt antamaan täyttä panostaan hevospotilaiden hoitoon.

Kenttähevossairaaloiden potilasmäärät vaihtelivat armeijakunnittain. Hevossairaalat jotka sijaitsivat rintamalinjan tuntumassa, hoitivat selvästi muita sairaaloita enemmän potilaita. Hevossairaalan sijainnilla oli merkitystä myös siihen millaisia potilaita hevossairaalaan saapui. Pääsääntöisesti ne sairaalat, jotka sijaitsivat kohtuullisten kulkuyhteyksien päästä rintamalinjasta, saivat hoidettavakseen paljon potilaita erilaisten ruhjeiden ja haavojen vuoksi. Ne sairaalat, jotka sijaitsivat kauempana, saivat hoidettavakseen potilaita, joilla ei ollut akuuttia hätää tai jotka kärsivät enemmänkin kroonisista sairauksista.

Talvisodan aikana yleisimmät hoitotapahtumat liittyivät ruhjeiden, avanteiden ja haavojen hoitoon 1., 2., ja 4. Kenttähevossairaaloissa. Pääsääntöisesti hevoset kärsivät sodassa syntyneistä vaivoista kuten erilaisista haavoista, luunmurtumista ja lävistävistä vammoista. Ruhjeita, haavoja ja avanteista kärsineitä potilaita oli selvästi enemmän hevossairaaloissa, jotka sijaitsivat rintamalinjan tuntumassa. Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan pitää erityisesti 2. Kenttähevossairaala, joka sijaitsi talvisodan lopulla aivan etulinjan tuntumassa. Kyseisessä sairaalassa oli 44 potilasta 157, jotka kärsivät eriasteisista sotavammoista. Talvella 1940 sotavai-voihin menehtyi yli kolmasosa eli 39 % hevospotilaista. Määrää voidaan pitää hätkähdyttävän suurena.

1. Kenttähevossairaala sijaitsi 2. Kenttähevossairaalan lisäksi kuljetusmatkan päästä rintamalinjasta. 1. Kenttähevossairaalassa hoidetuista potilaista 76 % kärsi eriasteisista vammoista kuten sirpale- tai luodinhaavoista. Hevossairaalan sijaitessa hieman rintamalinjaa kauempana

heijasti se erityisesti 1. Kenttähevossairaalan kohdalla, määrällisesti vähempään menehtyneiden potilaiden lukumäärään. Myös 4. Kenttähevossairaala käsitteli paljon hevospotilaita jotka kärsivät sotatilanteesta johtuvista vammoista. Potilaista 33 % oli hevossairaalassa hoidettavana loukkaantumisen vuoksi. Tästä syystä on syytä olettaa, että ainakin näiden hevossairaaloiden osalta sotatilanteen vaihtelut vaikuttivat oleellisesti potilasmääriin ja potilaiden syihin saapua kenttähevossairaaloihin. Hevossairaalan sijainnilla oli oleellinen merkitys potilasrakteeseen sekä potilaskuolleisuuteen. Ne hevossairaalat, jotka sijaitsivat lähellä etulinjaa, menettivät selvästi enemmän potilaita haavojen vuoksi kuin hevossairaalat, jotka sijaitsivat rintamalinjasta kauempana.

1., 2., ja 4. Kenttähevossairaaloissa oli paljon potilaita, jotka kärsivät luustosairauksista joihin laskettiin myös luunmurtumat. Luunmurtumia esiintyi erityisen paljon syksyllä 1939 jolloin hevosille tarkoitetut tallit olivat varsin huonokuntoisia. Hevoset sijoitettiin sodan alkuvaiheessa hyvin lähelle toisiaan, minkä vuoksi ne pääsivät potkimaan ja aiheuttamaan toisilleen vakavia vammoja erityisesti jalkojen alueelle. Hevosen potkusta johtuneet murtumat aiheuttivat lähestulkoon poikkeuksetta potilaan kuoleman, sillä murtumien parantumisennuste oli erityisen huono.

3. Kenttähevossairaala osoittautui muihin hevossairaaloihin verrattuna erilaiseksi. 3. Kenttähevossairaalassa hoidettiin eniten kroonisista sairauksista kärsineitä potilaita. Erityisesti 3. Kenttähevossairaalassa tavattiin potilaita jotka kärsivät hengityselinsairauksista. Pääsääntöisesti potilaat kärsivät nuhasta, nenäkatarrista ja erilaisista nenätulehduksista. 3. Kenttähevossairaalassa hoidettiin potilaita myös ruhjeiden, haavojen ja avanteiden vuoksi, mutta selvästi muita sairaaloita vähemmän. Potilasrakennetta voidaan osaltaan selittää hevossairaalan sijainnilla, sillä se sijaitsi kaukana III Armeijakunnan etulinjasta, huonojen tieyhteyksien päässä. Toisaalta III Armeijakunnan taistelut eivät olleet kovinkaan voimakkaita ja osa sen joukoista alistettiin II Armeijakunnan alaisuuteen, jossa myös niiden hevoset hoidettiin.

Kaikissa armeijakuntien kenttähevossairaaloissa oli ruoansulatuselinsairauksia jotka johtuivat tyypillisimmillään vääränlaisesta ruokinnasta sekä liikunnan ja ruokinnan vääränlaisesta suhteesta. Erityisesti syksyllä tavattiin paljon ähkytapauksia. Talvella 1940 henkilökunnan koulutuksen myötä ähkytapauksia saatiin vähennettyä selvästi.

Harvinaisempia sairauksia kenttähevossairaaloissa talvisodan aikana olivat verenkiertoon, hermostoon, silmiin ja korviin liittyvät sairaudet. Kyseisiä sairaustapauksia tavattiin kenttähevossairaaloissa äärimmäisen harvoin, jos koskaan. Osasyynä sairauksien harvinaisuuteen voidaan olettaa, että kyseiset sairaudet eivät olleen mitenkään yhteyksissä hevosen pidon tai käytön kanssa. Sairaudet ilmestyivät joko perinnöllisistä syistä tai muuten yllättäen. Kyseisiä sairauksia ei voinut laukaista mikään konkreettinen toiminta kuten muissa yleisissä sairauksissa joita tavattiin kenttähevossairaaloissa.

Syksyllä potilaita menetettiin lähestulkoon yhtä paljon kuin keväällä, mikä osoittaa huolto-organisaation heikon tason ennen talvisodan syttymistä ja joulukuun aikana. Hevosille sattui poikkeuksellisen paljon haavereita syksyllä 1939, kun talvella 1940 tilanteet oli selvästikin saatu paremmin haltuun huolimatta kevään kiivaasta sotatilanteesta.

Hevospotilaita menehtyi eniten kenttähevossairaaloissa ruhjeisiin, haavoihin ja avanteisiin. Jonkin verran potilaita menetettiin murtumien ja väärän ruokinnan vuoksi, mutta ehdottomasti yleisin syy hevospotilaan kuolemaan oli jonkinasteinen haava. Potilaita menehtyi poikkeuksellisen paljon eriasteisiin haavoihin erityisesti 2. Kenttähevossairaalassa, mutta kaikissa hevossairaaloissa yleisin syy potilaan kuolemaan oli poikkeuksetta eriasteiset sotatilanteesta johtuneet vammat kuten sirpale- tai lävistävät haavat. Hevospotilaita menetettiin paljon erilaisten lihasten vammojen vuoksi, sekä luunmurtumien vuoksi.

Talvisodan aikana huoltokäskeyissä ei varsinaisesti puhuttu vakavista epidemioista, mutta sellaisen pelko oli kuitenkin esillä koko ajan. Erityistä huolta aiheutti jokaisessa Armeijakunnan esikunnassa pääntauti, jota pidettiin mahdollisena epidemian aiheuttajana. Epidemioihin suhtauduttiin äärimmäisellä vakavuudella, eikä missään armeijakunnan hevossairaalassa vähätelty pääntaudin vakavuutta. Armeijakunnan pyrkivät kouluttamaan erityisesti hoitohenkilökuntaa tunnistamaan epidemioiden ensioireet. Hevossairaaloissa oli tartuntatautisilla potilailla omat tilansa sekä oma henkilökunta, jotta tartuntatautien leviäminen saatiin estetyksi.

Kokonaisuudesta voidaan tulla siihen johtopäätökseen, että armeijakunnan kenttähevossairaalat onnistuivat tehtävässään turvata armeijan liikkuvuus. Todistettavasti hevosten kuntoon vaikutti sotatilanne ja sen myötä tehokas huolto-organisaatio. Hevoset kärsivät tappioita ja loukkaantuivat siinä missä ihmisetkin. Talvisodan kenttähevossairaalassa hevoset olivat saa-

neet erilaisia ruhjeita, haavoja ja avanteita, joita pyrittiin hoitamaan parhaalla mahdollisella tavalla. Potilaita oli paikoittain erittäin paljon minkä vuoksi henkilökunta joutui koville.

Hevosia kuoli talvisodan aikana noin 7000 kappaletta, mikä oli ainoastaan 10 % kaikista armeijaan otetuista hevosista. Osa näistä hevosista menehtyi kenttähevossairaaloissa, mutta verrattain pieni osa. Pääsääntöisesti kenttähevossairaalat hoitivat potilaansa ja palauttivat ne rintamalle tai lähettivät ne eteenpäin kuntoutukseen kotihevossairaaleihin. Lopulta vain pieni osa hevospotilaista menetti henkensä kenttähevossairaalan henkilökunnan hyvässä hoidossa.

9. Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA.), Helsinki

4. Kenttähevossairaalan (4.KHevS) arkisto 1939–1940

4. KHevS:n sotapäiväkirja 1939–1940, Spk 1842

1. Kenttähevossairaalan (1.KHev.S) arkisto 1939–1940

2. Kenttähevossairaalan (2.KHev.S) arkisto 1939–1940

3. Kenttähevossairaalaan (3.KHev.S) arkisto 1939–1940

Kannaksen armeijakunnan eläinlääkintätoimiston arkisto 1939–1940

Painetut lähteet

Kansallisarkisto (KA.), Helsinki

Puolustusministeriö, eläinlääkintätoimisto, Ehdotus eläinlääkintä- ja hevoshuoltotoimen järjestämiseksi 1939

SArk-1998/1

Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari, Pertti. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä 1994.

Andersson, Ingrid & Lindberg Charlie. Uusi hevosen omistajan käsikirja. Slovenia 2003.

Anhava, Katarina. Eläinlääkärin muistelmat Bertil Henrikssonin elämä sodassa ja rauhassa. Ruotsi 2007.

Heikkilä, Tarja. Tilastollinen tutkimus. Helsinki 2004.

Lillkvist, Anneli. Ruokinnalla tuloksiin 4. Pietarsaari 2007.

Myllyniemi, Seppo. Suomi sodassa 1939–1945. Keuruu 1982.

Niitemaa, Vilho. Suomen ratsuväen historia osa 1. Mikkeli 1979.

Nousiainen, Jouko. Eläinlääkintähuolto. Teoksessa Puolustusvoimien huolto 1918–1986. Mikkeli 1988. s. 887–91

Ojala, Ilmari. Suomenhevonen sotavuosiin mennessä. Teoksessa Suomenhevonen Suomen puolesta 1939–1945. Toimittanut Ojala Ilmari. 1997. Hämeenlinna 1997. s. 13–35

Pettersson, Harry & Green, Bernt. Terve ja sairas hevonen, sairauksien ehkäisy ja hoito. Tangen Norja 2004.

Raunio, Ari & Kilin, Juri. Talvisodan taisteluita. Keuruu 2007.

Raunio, Ari. Itsenäisyyden puolustajat. Porvoo 2003.

Rislakki, Veikko. Hevosten sotasavotta – miesten ja naisten kertomaa suomalaisten hevosten osuudesta sodissamme 1939–1944. Porvoo 1977.

Siilasvuo, Ensio. Talvisota kronikka. Jyväskylä 1989.

Talvisodan historia – kirjasarja osat 1-4. Porvoo 1991.

Tervasmäki, Vilho & Vuorenmaa, Antti & Juutilainen, Antti. Ylimääräiset harjoitukset- liikekannallepano, joukkojen keskittäminen ja sotavalmius. Teoksessa Talvisodan historia 1. Porvoo 1984. s. 89–204

Tirronen, Eino. Huollontoiminta. Talvisodan historia 4. Toimittanut Sotatieteen laitoksen sotahistorian toimisto. Porvoo 1979. S. 331–378

Waris, Matti. Suomenhevonen sotahevosena. Teoksessa Suomenhevonen Suomen puolesta 1939–1945. Toimittanut Ojala Ilmari. Hämeenlinna 1997. s. 35–75

Ylä-Pietilä, Anu. Pelloilta rintamalle. Hevoset ja hevoshuolto-organisaatio talvisodassa. Pro gradu tutkielma, Tampereen yliopisto 2002.

Internet-lähteet

Helsingin yliopisto, Eläinlääketieteellinen tiedekunta, Eläinlääketieteen lisensiaatin tutkielma,
Peruseläinlääketieteen laitos

Hannu Kirstinä

Lannehalvaussyndrooma

Luettu 23.3.2012

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/16000/TutkielmaKirstina.pdf?sequence=1>

Yliopistollisen Hevossairaala,

Riitta-Mari Tulamo

Hevosien ähky – mitä omistajan tulee huomioida? Yliopistollinen eläinsairaala,

Luettu 23.3.2012

<http://www.vetmed.helsinki.fi/elainsairaala/hevossairaala/artikkelit/ahky.html>

Eläintarviketurvallisuusvirasto Evira

Hevosten terveys ja eläintaudit, pääntauti

Luettu 23.3.2012

http://www.evira.fi/portal/fi/elaimet/elainten_terveys_ja_elaintaudit/elaintaudit/hevoset/paantauti/

LIITTEET

Liite 1. Tekstissä esiintyvät lyhenteet

Ampumatarvikevarastokomppania	AVar.K
Armeijakunta	AK
Armeijakunnan esikunta	AKE
Divisioona	D
Eläinlääkintäjoukkue	Er.ELJ
Eläinlääkintäryhmä	Er.ELR
Eläinlääkintäkomppania	ELK
Hevosten sidontapaikka	Hev.Sp
Kannaksen Armeija	KanA
Kenttähevossairaala	K.Hev.S
Kenttähevosvarikko	K.Hev.V
Kotihevossairaala	KotiHev.S
Kotihevosvarikko	KotiHev.V
Kuormastokomppania	Km.K
Pioneerivarasto-osasto	Pion.Var.Os
Puolustusministeriö	Plm
Päämaja	PM
Sairaiden hevosten kokoamispaikka	SHevKp
Sotasaalishevoset	s-hevoset
Talousskomppania	Tal.K
Ylimääräiset harjoitukset	YH

Liite 2. Armeijakuntien sijainnit talvisodan alussa

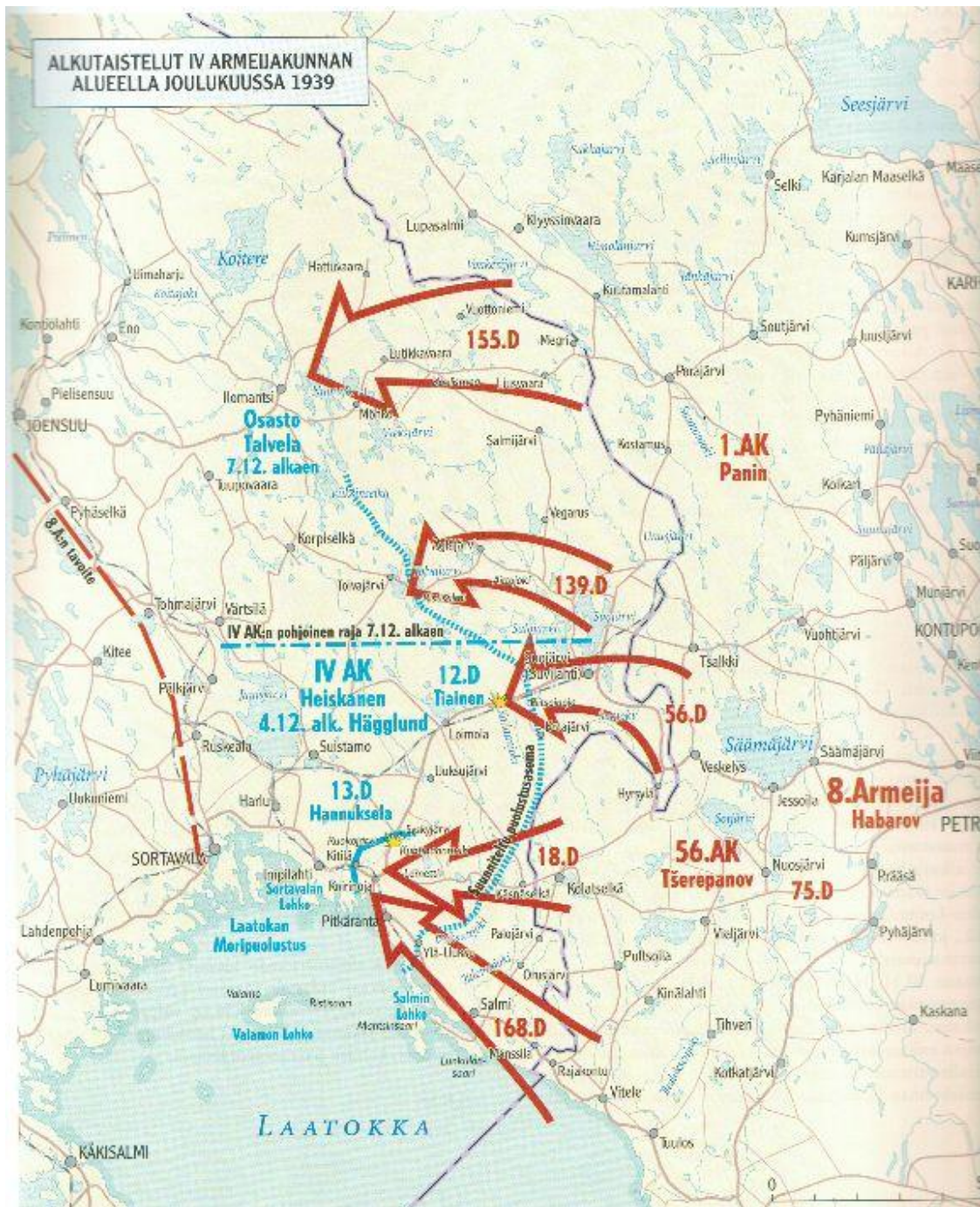
Lähde: Raunio, Ari. Itsenäisyyden puolustajat. 2003 S.13

Liite 3. I Armeijakunnan sijoittaminen rintamalle

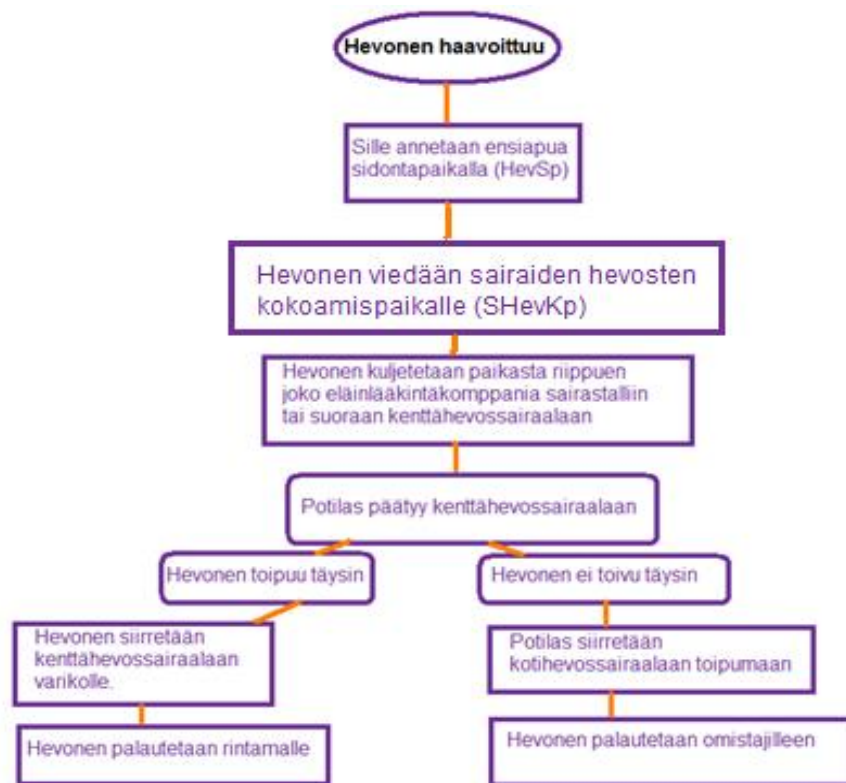
Lähde: Raunio, Ari. Itsenäisyyden puolustajat. 2003 s.87

Liite 4. IV Armeijakunnan joukkojen sijoittuminen rintamalle

Lähde: Raunio, Ari & Kilin, Juri. Talvisodan taisteluja. 2007 s. 67

Liite 5. Esimerkki eläinlääkintähuolto-organisaation toiminnasta

Lähde: Waris, Matti. Suomenhevonen sotahevosena. 2007 s. 51–52

Liite 6. Kenttähevossairaaloiden alkuperäiset sairausilmoitusten sairausryhmät

1. Tarttuvat ja tartuntataudit
2. Ruoansulatuselintaudit
3. Hengityselintaudit
4. Verenkiertoelin ja imusuoniverkoston taudit
5. Virtsa ja sukupuolielintaudit
6. Hermostontaudit
7. Silmä ja korvataudit
8. Iho ja sidekudostaudit
9. Kaviotaudit
10. Luustontaudit
11. Lihasten, jänteiden, jännetuppien ja limapussien taudit
12. Ruhjeet, haavat ja avanteet
13. Yleistaudit ja sekalaiset
14. Kasvannaiset

Lähde: II Armeijakunnan eläinlääkintämuodostelmien potilastilanne 12.11- 27.12.1939, Kannaksen armeijan arkisto, Salaista ja yleistä kirjeistöä 1939, P 528/3. KA.